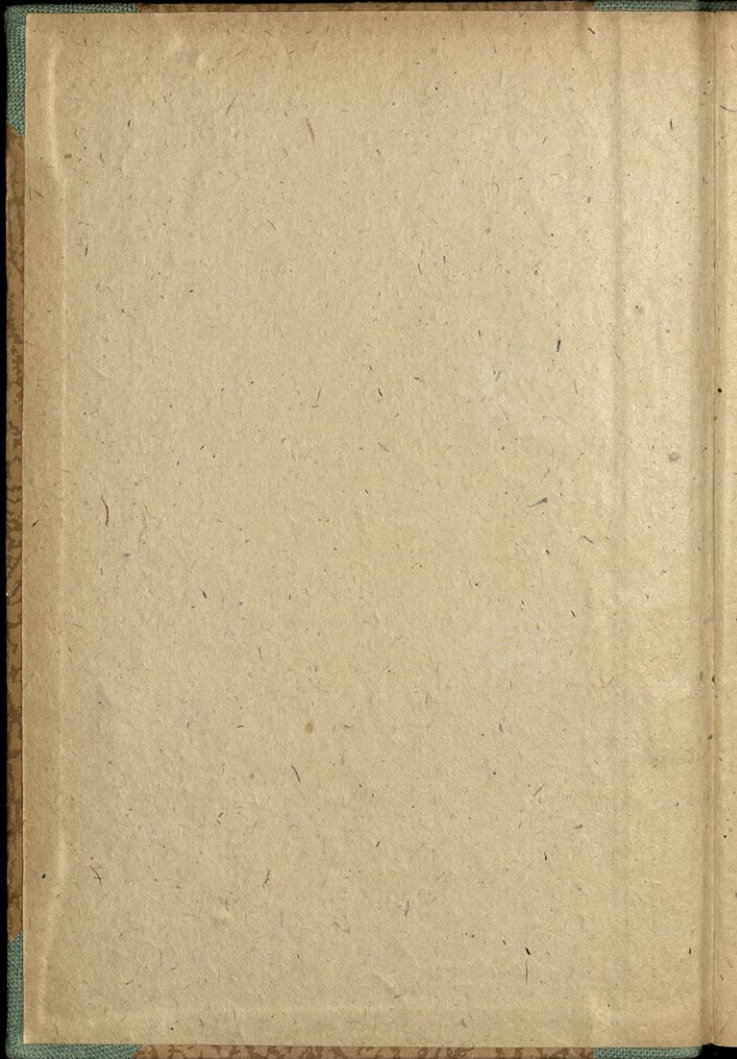

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

44726

44726

Prostostor Sodkrajšč

Slovenci

in

državni zbor

leta 1873 in 1874.

Vse za narod, omiko in svobodo!

V Ljubljani, 1874.

Natisnila „Národna tiskarna“ v Ljubljani. — Založil dr. J. Vošnjak.

44726

030004973

Predgovor.

V ustavnih državah, kjer narod voli poslance svojega zaupanja, da sodelujejo pri postavodajstvu in pri drugih gledè na davke važnih rečeh, je navada, da po dokončanem zborovanji poslanci svoje volilce skličejo in o svojem delovanji poročajo. Ker pa je zborovanje do poletnega časa trajalo, po leti pak kmetski posestniki nemajo časa se zbirati k političnim shodom, slovenski poslanci letos niso sklicali tacih shodov.

Da pa volilci, da celi slovenski narod natanko poizvé, kaj so storili njihovi poslanci in sploh o čem je sklepal državni zbor v poslednji sesiji leta 1873 in 1874, podaje se v tej knjižici celo gradivo iz steno-grafičnih zapisnikov državnega zbora.

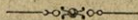
Iz tega je razvidno, da so naši napredni poslanci se o vsaki priložnosti bojevali za pravice slovenskega naroda, pa imeli so še posebno težavno stališče, ker so se morali boriti proti neprijateljem naše slovanske narodnosti na eni strani, na drugi pa proti podiralcem ustavne svobode in ljudskih pravic, proti reakcionarjem ali nazadnjakom, kateri se, kakor v vsakem narodu, tako tudi med nami Slovenci nahajajo.

Napredna slovenska stranka vseh stanov je naslednica tistih blagih mož, ki so požrtvovalno že pred 30 leti začeli na to delati, da bi naš zanemarjeni narod postal duševno izobražen, torej tudi spoštovan med omikanimi narodi in da bi se mu razmere tudi gmotno zboljšale, in torej pomnožilo blagostanje. Te namene posameznih rodoljubov nadaljuje sedaj napredna stranka, ker brez napredka bi zanemarjeni narod vedno ostal v stari duševni in gmotni sužnosti in bi prej izgubil iz pozorišča sveta, kakor bi se dokopal do omike in koristnih vednosti, to je do svoje vseobčne sreče.

Iz te splošne rodoljubne slovenske stranke so se nekateri zadnja leta ločili in sicer ne iz boljših nazorov ali nevednosti, tudi ne iz malomarnosti ali drugih važnih občeveljavnih razlogov, temuč podpihani od nekaterih neslovenskih ljudi iz gole sebičnosti. Ker pa naš ubogi narod nij tako s posvetnim blagom obložen in tudi sicer nij v tako srečnih razmerah, da bi se z njim kar samo poskušnje delale, naj bode izid srečen ali nesrečen, so se misleči sinovi svojega pomoči potrebnega naroda zbrali in resno sklenili, skupno nadaljevati blage namene prvotnega rodoljubja, da se na vse strani pospeši sreča naroda.

Z enim mahljajem se ne more podreti staro drevo, torej tudi naši poslanci nijso mogli v malo mesecih vsega zboljšati, posebno ker so pred njimi drugi precej skvarili; na kolikor pa so imeli dobro voljo in zmožnosti in tudi že nekaj vspeha, naj presodijo pazljivi čitatelji sami.

V Ljubljani meseca julija 1874.

Uvod.

1. Neposrednji ali direktni državni zbor.

Dné 2. aprila 1873 je cesar potrdil postavo, po kateri se imajo poslanci za državni zbor na Dunaji neposrednje ali direktno od volilcev voliti.

Poprej so deželni zbori imeli pravico, poslance v državni zbor pošiljati, katere so morali izbrati izmed deželnih poslancev.

Prišlo je na vsako deželo neko število poslancev po razmeri kakor velika je dežela, postavimo: Kranjsko je imelo 6 državnih poslancev.

Leta 1872 pak je državni zbor sam sklenil po večini glasov, da se naj odslej poslanci v državni zbor naravnost od ljudstva volijo.

Proti temu sklepu državnega zbora so sicer prišle prošnje do cesarja iz nekaterih avstrijskih dežel, zlasti iz Češkega; tudi Slovenci so odposlali prošnjo z mnogimi podpisi presvitlemu cesarju, da ne bi potrdil postave o direktnih volitvah. A cesar, kakor ustavni vladar, ravnal se je po sklepu državnega zbora in podpisal postavo, ker je bila v poslanski in gospodski zbornici z veliko večino glasov sklenena.

Postava o direktnih volitvah je tedaj meseca aprila 1873 postala veljavna za vse avstrijske dežele, stari državni zbor se je razpustil in meseca septembra 1873 so se razpisale volitve za državni zbor po novem volilnem redu.

Državni zbor šteje zdaj 353 poslancev, katere imajo voliti nekoliko veliki posestniki ali graščaki, nekoliko mesta in trgi, nekoliko pa kmetske občine. In sicer volijo veliki posestniki 85 poslancev, mesta in trgi 136, kmetske občine pa 132 poslancev. Želeti bi bilo, da bi se ta volilni red s časom, seveda po postavnem potu preuredil in da bi kmetske občine dobile nekaj več poslancev, graščaki pa menj, ali pa, da bi graščaki celo nobenih poslancev ne imeli voliti v poslansko zbornico, ker so tako že v gospodski zbornici zastopani.

Sploh pride, če primerimo število poslancev s številom ljudstva v avstrijskih deželah živečega, na 60.000 ljudi eden poslanec. Po tem bi morali mi Slovenci, katerih je eden milijon in 200.000, imeti 20 svojih poslancev v državnem zboru, po poslednjih volitvah pa jih imamo samo devet, ker ostali v slovenskih krajih izvoljeni poslanci nečejo priznati nam Slovincem naših narodnih pravic.

Da pa so volitve tako slabo izpale, temu je nekoliko kriv volilni red za državni zbor, kateri pač Slovincem nij prav ugoden, nekoliko pa tudi razprtije med Slovenci samimi pred in ob času volitev.

Predno govorimo o delovanji državnega zbora in zlasti o naših slovenskih državnih poslancev, ozremo se malo nazaj na politično gibanje v slovenskih deželah v poslednjih letih in na volitve leta 1873.

2. Politično gibanje in politične stranke med Slovenci.

Slovinci sami za se smo le eden manjših narodov. Seveda spadamo k velikemu **slovanskemu** plemenu, katerega rodovi so: Jugo-Slovani (Slovenci, Hrvati, Srbi in Bulgari), Rusi in Severo-Slovani (Čehi, Slovaki in Poljaci). Vseh Slovanov je v Evropi in Aziji blizu devetdeset milijonov, a nas Slovencev je le eden milijon in 200.000, živečih na Kranjskem, slovenskem Štajarji, Koroškem, Goriškem, Tržaškem in v Istri. Na Ogerskem živi 50.000, na Beneškem pa 30.000 Slovencev.

Mejašimo se z Nemci, Italijani in Madjari in samo proti hrvatski meji so naši sosedje tudi slovanskega rodu.

Kakor pa vsak človek in vsaka rodbina mora v prvi vrsti po svojih lastnih močeh skrbeti, da si pridobi potrebne pomočke za življenje, ima tudi vsak narod pred vsem se sam poganjati, da si zboljša svoje stanje in ne zaostaja za sosednjimi narodi po svoji lastni nemarnosti.

Slovenci smo to zdavnaj spoznali. Čutili smo se kakor eden narod, naj živimo tu ali onstran Save, ob Dravi in Muri ali ob bregovih jadranskega morja. Potegovali smo se krepko vsi brez razločka, naj smo bili posvetnega ali duhovenskega stanu za svoje narodne pravice, za razširjenje vednosti med ljudstvom in sploh za napredek in srečo svojega naroda. Naši nasprotniki v deželi so bili nemškutarji in lahoni, to so ljudje, po rodu Slovenci, kateri so se pa izneverili svojemu narodu, odrekujejo svojim rojakom njihove narodne pravice, tujcem pripomagajo, a tako zatirajo domačo stvar.

Bili ste tedaj dve stranki na Slovenskem: narodna in protinardna (nemškutarska in lahonska).

O verskih stvareh nij bilo govora, kajti katoliška vera je pri Slovencih od nekdanj vkoreninjena in veri od nobene strani prav nobena nevarnost nij pretila. V nevarnosti smo pa, da izgubimo vsled stoletnega potujčevanja po šolah in uradih svojo slovansko narodnost in da ponehamo biti samostalni narod.

Tako smo bili složni in edini do poslednjih let.

A zgodila se je čudna sprememba, ne samo pri nas Slovencih, ampak po celem katoliškem svetu, sprememba, katera je zakrivila v katoliški cerkvi hude razpore in rodila novo politično, tako imenovano klerikalno stranko tudi pri nas Slovencih.

Papež je namreč sklical leta 1869 vse višje duhovnike, kardinale, nadškofe in škofe v Rim k cerkvenemu zboru in ta zbor je po napeljavanji in pritiskanji Jezuitov sklenil 18. julija 1870 novo versko načelo ali dogma, da je papež nezmoten, da morajo tedaj vsi katoličani njemu slepo ubogati v vsem, kar on (papež) zaukaže, če prav v posvetnih rečeh, vere se ne dotikajočih. Proti tej pre naredbi katoliške vere so se ostro ustavljali nadškofje in škofje iz Avstro-Ogerskega,

med njimi posebno prevzvišeni škof Josip Jurij Strossmajer iz Diakovara na Hrvatskem in kardinala Ravšer iz Dunaja in knez Švarcenberg iz Prage, potem vsi nemški in francozki škofje. A na cerkvenem zboru so imeli večino privrženci zvitih jezuitov, italijanski škofje, kjer je skoraj v vsakem mestici kaki škof nastavljen in novi dogma je bil sprejet.

Ko je bilo to novo versko načelo razglašeno, udati so se morali tudi oni duhovni, kateri so bili poprej proti njemu se izrekli, samo nekateri duhovniki in nekaj posvetnih katoličanov je izstopilo iz katoliške cerkve, ker po njihovem mnenji je dogma ali uk od papeževe nezmotnosti staro katoliško vero bistveno spremenil.

Mi se tukaj ne vtikamo v to notranjo stvar katoliške cerkve, nam je le za posvetne politične nasledke te verske spremembe.

Odkar je dogma papeževe nezmotnosti razglašen, nastal je povsod, ali se saj silno povečal razpor med cerkvenimi in državnimi oblastmi. Višji duhovniki in ž njimi so morali potegniti s časom tudi nižji, niso hoteli posvetni oblasti priznati nobene pravice, da bi ona smela urediti vnanje razmere med cerkvijo in državo. Gledali so le Rim, ubogali le poveljam, katera so jim dohajala iz Rima, pri tem pa so pozabili, da so tudi oni udje države, da so sinovi naroda, iz katerega so se rodili, bi tedaj morali skupno z vsemi stanovi delati za blagor dežele in naroda. Nameravali so, da bi si pridobili popolno oblast nad deželami in nad ljudstvi.

Povsod so začeli nekateri prenapeti duhovniki pridigovati in ljudstvo strašiti, da je „vera v nevarnosti“ in javno in skrivno so rovali proti postavam, katere so se od državnih oblastnij dale, bodi si, da se šolski poduk povspešuje, bodi si za uredbo razmer med cerkvijo in državo.

To se je godilo po Nemškem, Italijanskem, Francoskem, Španjskem, v Švajci, posebno pa v naši Avstriji; politična stranka pa, katera dela po teh jezuitskih načelih, imenuje se klerikalna, po grški besedi: klerus, katera znači duhovenstvo, ker so posebno nekateri gospodstva-željni duhovniki voditelji te stranke.

Nasproti so posvetni katoličani, a tudi nekateri mirnomisleči rodoljubni duhovniki, začeli se ustavljati nakanom

klerikalne stranke, ker so spoznali, da ona pod krinko „vere“ išče le gospodstva nad ljudstvom in državo in namesto svetih ima le posvetne namene, povekšati si svojo moč in oblast.

Ta klerikalni nasprotna politična stranka imenuje se svobodomiselna, napredna ali liberalna (od latinske besede libertas: svoboda), ker se poteguje za svobodno razvijanje, poboljšek in napredek narodov.

Klerikalci bi radi odpravili ustavo, po kateri ima ljudstvo pravico, svoj glas oddati, in po svojih poslancih sklepati zastran vsakojakih postav, naloženja in pre naredbe davkov itd.

Cesar je namreč do leta 1860 absolutno ali samovlastno vladal. Tačas pa je iz svoje proste volje izrekel, da hoče odslej deliti svojo oblast z ljudstvom. Tako vladanje, kjer vladar in ljudstvo skupaj dajeta postave, imenuje se ustavn o (konstitucionalno), in pogodba med cesarjem in ljudstvom, po kateri se godi to vladanje, zove se ustava (konstitucija). Nasproti je vladanje absolutno, če ljudstvo pri postavodaji nema ničesar govoriti in je samo za to, da davke plačuje in vojake daje.

Klerikalcem bi taka absolutna vlada povšeč bila, ker upajo potem imeti veliko moč na vladarja.

Liberalci ali naprednjaci pa so veseli, da so si narodi vendar enkrat pridobili te imenitne pravice, da nismo več sužnji, ampak svobodni državljani ter se brez dovoljenja naših izvoljenih poslancev ne sme nobena postava dajati ali pre narediti, nobeden davek naložiti in niti ne eden mož več v vojake vzeti ali tam dalje časa obdržati, kakor je skleneno v poslanskih zborih.

Klerikalci bi radi ljudsko šolo imeli popolnem v svoji oblasti. Zato kriče, da je nova šola „brezverna“ in šuntajo ljudi proti šolskim postavam in učiteljem, kakor da bi otroke brezverne delali. A ljudstvo je dovolj pametno, da sprevidi, kam meri to šuntanje; ljudstvo dobro vé, da se tudi v novih šolah morajo otroči učiti krščanskega nauka in krščanskega vedenja ter da ima katehet nalogo, krščanski nauk učiti, kakor nek daj. Ko bi klerikalci imeli s šolo zapovedovati, potem bi uže skrbeli, da ostane ljudstvo nevedno; z nevedneži bi lahko delali in gospodovali po svoji volji.

Naprednjaci pa žele, da se širi vednost in poduk med ljudstvom; kajti le kdor se v mladosti marljivo uči in kaj zna, si lahko naprej pomaga po svetu.

Zlasti klerikalci vpijejo, da je nova šola draga. Ako so res zdaj iz početka, ker je treba dosti novih šol napraviti, stroški malo večji, bodo se s časoma obilno povrnili po večji vednosti ljudstva. Neki učeni mož pravi, da je nevednost najdražja stvar v deželi in ta izrek je popolnem resničen. Poglejmo v dežele, kjer imajo dobre ljudske šole, kakor na Angleškem, Nemškem, Francozkem, v Švajci, na Češkem, kako bogate so te dežele, nasproti pa kaka revna ljudstva so tam, kjer imajo malo in slabih ljudskih šol, postavimo: na Turškem, Ogerskem in Poljskem.

Z eno besedo: klerikalna stranka hoče imeti ljudstvo nevedno in sužnjo, tedaj revno in siromašno, napredna stranka pa želi napredek ljudstva v materijalnem in duševnem oziru, torej njegovo večje blagostanje.

Kakor drugod, je tudi pri nas Slovencih se napravila klerikalna stranka ter se odcepila od poprej edine narodne stranke. Slovenski klerikalci so se držali nemških klerikalcev in zahtevali, da bi vsi Slovenci se udali njihovim poveljam. Naravno, da so temu se ustavljali posvetni svobodomiselní Slovenci, ker so sprevideli, kakšne za ljudstvo škodljive namene ima klerikalna stranka.

Klerikalci so tedaj zakrivili razpor med Slovenci, oni so vtikali „vero“ med politiko, kamor ne gre; in slovenska narodno-napredna stranka dopolnjuje le svojo dolžnost, da odkriva njihove nakane in se v bran postavi ljudem, kateri bi končno zatrli ustavne pravice in napredek narodov, ter zopet vpeljali sužnjost.

Odkar so se ločili klerikalci od slovenske narodne stranke, bile so tri politične stranke na Slovenskem: narodno-napredna, narodno-klerikalna in nemškutarska, tudi vladna imenovana, ker je vlada pri volitvah očitvidno podpirala le to stranko.

Takšne so tedaj bile razmere med Slovenci, ko so se razpisale volitve za državni zbor; razprtije na vseh krajih in potem se nij čuditi slabemu izidu volitev v nekaterih slovenskih volilnih okrajih.

3. Volitve v državni zbor leta 1873.

Precej potem, ko je cesar potrdil postavo o direktnih volitvah, so v Ljubljani 20. aprila 1873 skupaj prišli zaupni možje iz vseh volilnih okrajev na Kranjskem in slovenskem Štajerji. Tudi iz Goriškega in tržaške okolice sta prišla zaupna moža, koroški Slovenci pa so pismeno svoje misli in želje razodeli. Pri tem shodu je bilo posvetovanje, kako bi se naj ravnalo pri volitvah, da bi v vseh slovenskih krajih bili slovenski možje izvoljeni.

Sklenilo se je, da se v Ljubljani postavi osrednji ali centralni volilni odbor za vse slovenske dežele, kateri naj bi poizvedel mnenja volilcev v raznih krajih ter potem nasvetoval one može, ki bi se volili za poslance. Za predsednika tega centralnega volilnega odbora je bil izbran g. dr. Josip Vošnjak v Ljubljani.

Pri tem shodu se je izrekla iskrena želja, naj bi se zdaj med volitvami ne delalo nobeno strankarstvo med Slovenci in naj bi kakor dosehmal, tako tudi pri teh volitvah cela slovenska narodna stranka edina bila. Povabljeni so bili k shodu tudi taki gospodje, od katerih se je vedelo, da se drže klerikalne stranke. A niso prišli in precej se je pokazalo, da hoče klerikalna stranka tudi po Slovenskem na svojo roko delati in da neče nobenega porazumljenja.

Centralni volilni odbor pa je sklicaval na raznih mestih volilce, da so se posvetovali, koga naj bi volili za poslanca.

Prvi volilni shod je bil v Celji na slovenskem Štajerskem 25. maja 1873; prišli so možje iz savinske doline, iz Laškega in Šmarja in enoglasno izrekli, da hočejo svojega deželnega poslanca g. dr. J. Vošnjaka izvoliti za državnega poslanca. Pa tudi iz ostalih slovensko-štajerskih okrajev so bili zaupni možje pri shodu in dogovorili so se, da se naj za ptujski okraj voli g. dr. Ploj v Ptuj, za celjsko mestno skupino pa g. dr. Prus v Konjicah.

Ob enem se je na tem shodu sklenilo, da Slovenci ostanejo pri svojem narodnem programu (načrtu političnega delovanja) ter si ne dajo usiljevati novo iznajdeni klerikalni program.

Drugi shod slovenskih volilcev je bil v Laškem na slovenskem Štajerskem dne 12. julija 1873 in je enoglasno pristopil sklepom volilnega shoda v Celji.

Dne 13. julija 1873 so v Postojni na Kranjskem skupaj prišli najveljavnejši možje iz Notranjskega. Pristopili so narodno-liberalnemu programu in razglasili gosp. dr. J. Razlaga za svojega kandidata v državni zbor.

Na Raki v krškem okraji pa je bil 27. julija 1873 volilni shod, h kateremu je prišlo 150 zaupnih mož iz dolenjskih kmetijskih občin. Sklenili so enoglasno, da hočejo voliti za poslanca g. Viljem Pfeiferja, velikega posestnika na Dolenjskem. Temu sklepu so pismeno pritrdili veljavni možje iz Bele Krajine.

Isti dan so tudi v Komnu na Krasu se sešli volilci s Krasa in postavili g. dr. Lavriča za svojega kandidata v državni zbor.

V Loki na Gorenjskem je bil 15. avgusta shod mestnih volilcev, kateri so proglasili g. dr. Zarnika za svojega kandidata, a ko je meseca oktobra prišlo do volitve, dosti teh meščanov nij ostalo mož beseda, kakor se je sploh pri volitvah dosti meščanov v vseh slovenskih mestih in trgih prav slabo obneslo in iz strahu pred cesarskimi uradniki se izneverili svojemu slovenskemu narodu.

17. avgusta je bil volilni shod v Blanci pri Sevnici na slovenskem Štajerji. Tukaj je neki fanatični kaplan skušal hujskati može proti narodno-napredni stranki, pa nij se mu posrečilo, kar je nameraval.

Slovenci iz tržaške okolice so 31. avgusta imeli volilni shod v Rojanu pri Trstu in postavili so za svojega kandidata g. Ivana Nabergoja, posestnika v Proseku.

In tako so se Slovenci povsod zanimali in pripravljali za volitve in upati je bilo, da Slovenci povsod zmagajo.

A klerikalni stranki to nij bilo po volji, rovala je in šuntala ljudi proti svobodomiselnim Slovincem, narodno-napredne kandidate lažnjivo obirala in obrekovala ter jim nasproti postavila svoje privržence.

Proti dr. Vošnjaku so klerikalci priporočali kanonika Kosarja v Mariboru, proti dr. Ploju Miha Hermana, deželnega odbornika v Gradci, proti dr. Razlagu grofa Hohenwarta,

proti Pfeiferju notarja Irkiča na Krškem, proti dr. Zarniku dr. Costo v Ljubljani, proti dr. Lavriču pa dr. Tonklija.

K temu je prišlo, da je tudi nemškutarska od tačasne vlade podpirana stranka svoje kandidate postavila, tako da so v mnogih okrajih bili po trije kandidati, kar je volilce zbegalo in motilo.

Meseca oktobra so se vršile volitve in bili so izvoljeni od slovenske narodno-napredne stranke: dr. Razlag na Notranjskem, dr. J. Vošnjak v Celji, V. Pfeifer na Dolenjskem, J. Nabergoj v tržaški okolici; — od narodno-klerikalne stranke: grof Hohenwarth na Gorenjskem, grof Barbo v ljubljanski okolici, Miha Herman v Ptujih. Dalje je bil izvoljen na Istrskem slovenski kandidat dr. Vitezič in na Goriškem c. kr. namestnijski svetovalec Slovenec Vinkler.

Od nemškutarske stranke pa so bili izvoljeni na Kranjskem: Dežman v Kočevji, dr. Schaffer v Ljubljani, Hočevar v dolenskih mestih, dr. Supan v gorenjskih mestih, grof Thurn in baron Apfaltrern od grajščakov. Na slovenskem Štajerskem: Seidl v Mariboru, dr. Forreger v celjski mestni skupini, na slovenskem Koroškem pa Petrič in Stokert.

V mestih je tedaj povsod nemškutarska stranka zmagala, nekoliko zategadelj, ker imajo vsi uradniki in penzionisti po volilnem redu volilno pravico, dosti meščanov pa zavoljo nepravičnega volilnega reda je nemajo, nekoliko pa tudi zategadelj, ker še manjka v slovenskih mestih dovolj politično izobraženih in narodno zavednih ljudi.

Upamo pa, da pridejo s časoma tudi naša mesta in trgi vedno bolj do spoznanja, da morejo napredovati le če vzajemno delajo s slovenskim kmetskim prebivalstvom in spoštujejo ter goje svojo slovensko narodnost.

4. Politične stranke v državnem zboru.

Državni zbor je bil od cesarja sklican 4. novembra 1873 na Dunaji in imel ta dan svojo prvo sejo. Iz Češkega 33 poslancev nij prišlo v zbor, ker odrekajo temu državnemu zboru pravico veljavno sklepati za Češko. Vsi drugi, namreč 331 pa so vstopili v državni zbor. Poslanci v zboru niso

vsi enega političnega mnenja, ampak imajo različne misli v političnih, narodnih, verskih in gospodarskih stvareh.

Po narodnosti je v zboru večina poslancev, blizu dve tretjini nemške narodnosti, slovanskih poslancev, ako se 40 poljskih došteje, je 77 (40 Poljakov, 16 Rusinov, 9 Slovencev, 8 Moravanov in 4 Dalmatinci); nekaj je italijanskih poslancev in dva rumunska.

Po političnem mišljenju je več, ko dve tretjini poslancev svobodomiselnih; odločnih klerikalcev je v zboru samo 31, tedaj še ne deseti del vseh poslancev.

Še se ločijo stranke v državnem zboru po tem, kako mišljenje imajo sploh o politični uredbi cesarstva; centralisti in med te spada večina nemških poslancev nečejo privoliti deželam in deželnim zborom pravic, kakoršnih so imeli precej po uvednji ustave leta 1860. Federalisti, katerih pa je razmerno malo število v državnem zboru, ker federalistični češki poslanci niso vstopili, poljski poslanci pa v sredi stoje med centralisti in federalisti, poslednji tedaj se potegujejo za večje pravice dežel in deželnih zborov, državni zbor pa bi naj samo o nekih skupnih zadevah imel pravico sklepati.

Tukaj še moramo omeniti, da je zraven poslanske zbornice, v kateri sede samo izvoljeni poslanci, še tako imenovana gospodska zbornica. V to zbornico imenuje sam cesar državne poslance iz žlahtnih, za cesarstvo zasluženih rodbin, iz višjih duhovnikov, uradnikov in vojakov, potem iz mož, kateri imajo zasluge za občni blagor, za vednosti in umetnosti i. t. d. V gospodski zbornici nij odločeno število poslancev; zdaj jih v njej ima pravico sedeti kakih 200.

Vse postave in sploh vsi sklepi so le veljavni, če jim pritrditi obe zbornici ter jih potem cesar odobri (sankejionira).

5. Delokrog deželnih zborov, državnega zbora in delegacij.

Avstrijska ustava ali konstitucija, kakoršna je zdaj veljavna, ima tri zборе ljudskih zastopnikov ali poslancev in sicer: 1. deželne zборе, katerih je sedemnajst, namreč za vsako kraljestvo in deželo eden zbor, potem 2. državni zbor

za skupne zadeve vseh avstrjskih kraljestev in dežel in 3. delegacije za skupne zadeve celega avstro-ogerskega cesarstva.

1. Deželni zbori imajo pravico sklepati o vseh deželnih zadevah, med katere spada deželno gospodarstvo; javna poslopja in dobrotni zavodi, ki se plačujejo iz deželnih denarjev (bolnišnice, norišnice); deželne ceste; potem v mejah splošnih državnih postav uredba občinskih stvari, cerkvenih in šolskih zadev itd.

2. Državni zbor ima po osnovnih postavah od 21. decembra 1867 pravico sklepati o vseh zadevah, katere se tičejo prava, dolžnosti in koristi vseh kraljestev in dežel, ki so v državnem zboru zastopane. Državni zbor ima tedaj dovoliti trgovinske pogodbe z drugimi državami in sploh državne pogodbe, dalje vsako leto, koliko se sme novincev v vojake vzeti in vse stvari, ki zadevajo način, red in čas vojaške dolžnosti; dohodke in stroške države pregledati ter dovoliti, da se smejo davki in druge pristojbine pobirati; urejenje denarstva, colnih in trgovinskih stvari, telegrafa, pošte, železnic, brodstva in državnih cest in rek. Dalje spadajo v delokrog državnega zbora zdravstvene stvari; konfesionalne ali verske razmere; tiskovna postavodaja; določanje načel šolstva glede ljudskih šol in gimnazij ter postavodaja o vseučiliščih; kazensko in civilno pravo; postavodaja o stvareh, katere zadevajo dolžnosti in razmere dežel med soboj.

Vidi se tedaj, da ima državni zbor imenitne pravice in kako silno treba je, da se za državne poslance izvolijo izvedeni, rodoljubni in samostojni možje.

3. So pa tudi nekatere zadeve, katere obsegajo celo avstrijsko-ogersko cesarstvo, namreč: vnanje razmere nasproti drugim državam, vojska in vojno brodogradnja; stroški za državna posojila in sploh za vse skupne zadeve. O teh stvareh sklepajo tako imenovane delegacije, to so zbori, v katere pošlje ogersko-hrvatski državni zbor polovico poslancev, drugo polovico pa naš državni zbor.

Zdaj tedaj poznamo sestavo državnega zbora in hočemo pretresavati njegova dela, posebno pa se ozirati na obnašanje in delovanje poslancev, ki so bili iz slovenskih volilnih okrajev na Dunaj poslani.

I. Cesarjev prestolni govor in odgovor državnega zbora.

5. novembra 1873 se je državni zbor zbral na cesarskem dvoru in sam cesar ga je nagovoril s sledečimi besedami:
„Prečestiti gospodje obeh hiš državnega zbora!

Z veseljem vidim, da ste se zbrali, izpolnovaje svojo državljansko dolžnost, okolo mojega prestola, in cesarski Vas pozdravljaše Vam kličem: dobro došli!

Nov oddelek se je začel v našem ustavnem življenji. Sè sestavo zbornice poslancev po neposrednih volitvah, je državno zastopstvo dospelo do svoje samostojnosti, in ustvarjena so tla, na katerih morejo vse stranke svoje pravice in želje popolno izrazovati. Vaš nalog, čestiti gospodje! bode, da z modro premišljenostjo zidate na dobljenej podlogi, in da složni z mojo vlado skrbite za utrjenje in daljno razvijanje naših ustavnih naprav. Ne da bi škodili zagotovljenim pravicam posameznih dežel, bodete pospeševali edinost in moč cesarstva; ne da bi prezirali interese različnih narodov, bodete zadostili državnim potrebam, in se boste z nedeljeno močjo velikim in težavnim nalogom posvetili, za katerih povoljno rešenje prosim Vaše modre pomoči. Na ta način se bode po mirnem potu in z vztrajnim delom posrečilo, doseči želeni cilj, da namreč s harmoničnim ravnanjem interese vsega cesarstva, kakor tudi njegovih delov, in z udano ljubeznijo do skupne domovine poravnamo nasprotja in ustanovimo za stalno notranji mir.

Za neko dobo vzrastka in razvoja narodno gospodarstvenega prišel je eden onih zaobračajev, kakoršni v gospodarskem življenji narodov vsled precenjenja kapitalске moči

in prenapetosti kredita od časa do časa z elementarno silo nastopijo. Moja vlada se je trudila v mejah svoje odgovornosti, katero jej nalagajo zakoni, oblastja trgovine in industrije kolikor mogoče varovati pred pogubnimi nasledki tega pretresa javnega zaupanja. Naredbe, ki so se storile zategadelj, opiraje se na §. 14. državnih osnovnih postav, izročile se Vam bodo takoj v ustavno obravnavanje. Moja vlada Vam bode ob enem korake nasvetovala, ki se jej pripravi zdé, upadlo zaupanje povzdigniti, gospodarstveno delovanje od trajnih motenj obvarovati in gospodarski promet na zdrave podloge nazaj privedi.

V državnem predlogu, kateri se Vam takoj predloži, bode te našli uresničena vodila važnosti, po katerih se je treba strogo ravnati, da se državne finance v zadostivnem stanju ohranijo.

Da se silno potrebna reforma direktnih davkov izpelje, predloži se Vam kmalu vrsta postav v načrtu; tudi kar se tiče indirektnih davkov, bo treba Vašega sodelovanja za postave, h katerim so načrti že pripravljeni.

Nehanje privilegija nacijonalne banke, ki kmalu poteče, terja, da se uredi za prihodnjost nalog in razmera tega instituta, in da se s tem v zvezi narede potrebni koraki, s katerimi naj se doseže tako važna poprava valute.

Da se narodno-gospodarsko postavodajstvo potrebam sedanjosti primeri, je pripravila moja vlada načrte postav, ki imajo za predmet reformo akcijskega in borznega postavodajstva, uravnavanje obrtništva in železništva, kakor tudi povzdigo prvotne produkcije.

Načrti postav, ki so potrebne za izpolnenje pomankljivosti, ki so nastale z rešenjem konvencije, sklenene s svetim stolom, v postavodajstvu o razmeri med katoliško cerkvijo in med državno oblastjo, se Vam takoj predlože.

Moja vlada ima za svojo najvažnejšo nalogo reformo celega kazenskega prava in civilno sodnijskega ravnanja in postavno ustavo, ki je s tem pogojena. Stanje pripravljenih del mi daje upanje, da se bo posrečilo, da se kmalu sklene to važno delo, s katerim bo pravosodje zavarovano, priprostejše in hitrejše.

Postavni načrt o ustanovljenji upravnega sodnijskega dvora, ki v preteklem zasedanji nij mogel več priti v obravnavanje, se Vam predloži v ustavno obravnavanje.

Moja vlada bo predložila vrsto načrtanih postav, ki se tičejo posebno oskrbovanja invalidov, vkvartiranja vojakov in organizacije in naloga žandarmerije. — Kljub težav, s katerimi se je imela boriti svetovna razstava, se je to velikansko podvzetje razvilo k sijajnej zrelosti in popolnosti, ter doseglo vsestransko veljavo in priznanje. Njen dobrostni upliv na duševno in gospodarstveno življenje narodov, na podpiranje omike, na oživljanje iznajdljivega duha in obrtnijske pridnosti, kakor na pravo cenjenje poštenega dela, se v vseh delih sveta hvaležno priznava. Z veselo zadovoljnostjo morem izrekati, da smo se v tem mirnem svetovnem boji častno borili in da smo si priborili uspehov, ki domoljubno srce s ponosom in nadejo napolnuje.

Obiski, ki sem jih sprejel od vladarjev sosednjih in daljnih dežel med svetovno razstavo, so prijateljske vezi s temi deželami ožje stisnili, poročstva miru pomnožili, in stanji monarhije v krogu držav povečali čast. Čestiti gospodje obeh hiš državnega zbora! Po spremembi polnih osodah in težkih bojih se Avstrija v notranjem mladi, na zunaj pa spoštovanje zahteva. Povsodi so meje podrte, ki so prostemu gibanju nasproti stale; nastopilo se je na pote, ki peljejo do rešenja velike naloge: do zedinjenja avstrijskih narodov v močno, od idej prava in svobode navdano državo. Na tej nalogi, čestiti gospodje, delajmo, zvesti mojemu geslu: „Zedinjenimi močmi“, in zedinimo svoj trud složnim duhom v slavo in blagor naše ljubljene Avstrije.“

Na ta cesarjev govor je sklenil državni zbor adreso ali pismo do presvitelega cesarja poslati. Pri tej priložnosti so govorniki raznih političnih strank izrazili svoje misli o položaji Avstrije in o željah in potrebah narodov.

Za klerikalce je grof Hohenwart v kratkih besedah izrekel, da oni v načinu, po katerem so se dale postave o neposrednjih volitvah za državni zbor od 2. aprila 1873, vidijo žaljenje pravic posameznih kraljestev in dežel. Zato

bódo glasovali zoper adreso, da bi se jim ne očitalo, kakor da bi priznali teh postav.

Od napredne slovenske stranke sta se k besedi oglasila dr. Razlag in dr. Vošnjak.

Dr. Razlagov govor v adresni debati.

„Slavni zbor! Bodi mi naj tukaj dovoljeno, da osve-
tim stališče Slovencev, kateremu po rojstvu pripadamo,
in za katere več desetletij duševno in telesno delamo, da
bi jih počasi uvedli v vrsto kulturnih narodov, ker bi se
že n. pr. ne mogel sporazumljati z načeli Njih ekselence
gospoda grofa Hohenwarta, ker tudi mi stojimo na stališči
postave in ker bomo pravo in svobodo vedno branili. (Dobro.)
Naj mi bo tukaj dovoljeno, da navedem one uzroke, zaradi
katerih nam nij moč, za ta adresin načrt glasovati, premda
obsega veliko stavkov, ki se popolno strinjajo z našimi
nazori. Ta načrt je preveč centralistično nadahnen, in jaz
konstatiram, da v naših deželah ljudstvo nema nazora za
tako centralizacijo, po kateri bi se morali deli enako atomom
v celoto združiti. Mi smo tudi za to, da je cesarstvo močno
na znotraj in na zunaj. Mi smo tedaj za močen centralni
parlament, za vse skupne zadeve, a sicer smo za pošteno
razširjeno deželno avtonomijo, in to je uzrok, da za to
adreso ne glasujemo, ker se nam zdi hipercentralistično
nadahnen, kar našemu narodu nij po godu.

V tem adresnem načrtu se tudi ne izraža dovolj
enakopravnost narodnostij, ki je vendar temeljna
pogoja zedinjenja, zadovoljnosti avstrijskih narodov; kajti mi
terjamo popolno racijonelno enakopravnost narodov, posebno
v šoli in uradu in vseh razmerah človeškega življenja.

Daljni pomišljaj mi je to, da se preveč državno nad-
vladanje nasproti razmeri med državo in cerkvijo naprej riva.
Tudi jaz spadam k onim, kateri se bodo živahno za to
potezali, da se vendar že enkrat red naredi med državo in
cerkvijo. Jaz bi ne mogel priznavati državnega nadvladanja,
predno se država ne potrudi, harmonično sporazumeti se s
cerkvijo, ki je tako važen faktor za veliko število prebivalcev
našega cesarstva. Jaz bi bil tedaj tega mnenja, da bi adresni

načrt to moral nekako zaznamovati, da bi oni, ki cerkveno mislijo, ne bili zaradi tega v skrbeh, da bo hipercentralistična država cerkev in religiozne nazore velike večine državljanov mojstrovala. Jaz bi mislil, da bi bilo tukaj na svojem mestu, ko bi se naznanilo, kako se prav za prav o uvednji razmer med državo in cerkvijo misli, in bilo bi na pravem mestu, ko bi se povedalo avstrijskemu episkopatu, naj se snide v metropolitanske in diecezanske sinode, in naj državi objavi, kar cerkev od nje terja: potem naj bi država odgovorila, in ko bi ta ogovor ne dosegel harmoničnega sporazumljenja, potem naj bi država mislila, kako si sama pomaga. V načrtu tudi nij noben pot zaznamovan, na kak način bi se željeno zedinjenje avstrijskih narodov doseglo. Naj se mi dovoli, da prav kratko ta pot zaznamujem. Na Ogerskem je bila zelo važna terjatev, katero je pred vsem Deakova stranka naglašala, kontinualnost prava njene ustave.

Pri nas bi se bila taka pravna kontinualnost lahko našla, ako bi se bila ustava razvila na podlogi ali vsaj oziraje se na prejšnje ustave posameznih dežel; ravnati bi se bilo morda moglo v duhu oktoberskega diploma, in bi se bila s tem kontinualnost prava v ustavi občevala. Dovoljujem si tukaj omeniti, da, ako bi povedal napovedno besedo, katera bi se bila po moji misli mogla tukaj omeniti, in katera bi se bila prav dobro v alineo 4 pred zaključujoči stavek dala postaviti z dotičnim amendementom, da, ko bi bil slavni državni zbor Čehom roko ponudil, bi oni bili morebiti prišli sodelovat za prerojenje domovine. Čehi so inteligen ten narod, kateri ima veliko breme davkov in ki ima vse lastnosti, izdatno sodelovati pri prerojenji domovine, in jaz mislim, da bi bilo prav dobro, ko bi jim bila večina slavne hiše prijazno roko podala. To bi se bilo v adresnem načrtu lahko zaznamovalo s tem, da bi bil odbor rekel: Pot za zedinjenje avstrijskih narodov bi se nastopil, ko bi se na dnevni red postavila revizija državne in deželne postave.

Ker pa nij bilo v odboru nikomur mogoče, z desne strani slavne hiše izreči misel, ki bi po naši misli vzmožila uredenje razmer sploh, bila bi moja nemerodajna misel ta, naj bi se izdelani načrt adrese odboru nazaj izročil, in naj bi se predelal, od odbora, ki bi se pomnožil. Jaz v tem

slučaji ne stavim nobenega predloga, ker nemam nadeje, da bi obveljal.

Dr. Vošnjakov govor.

„Ker so ravno zdaj trije gospodje predgovorniki (Schaffer, Coronini in Forreger) izjavili, da morajo kot zastopniki slovenskih volilnih okrajev svoje misli izpovedati, prisiljen sem nekaterim razlaganjem teh gospodov odgovarjati. Veseli me jako, da so razni zastopniki, katere so Slovenci v državni zbor poslali, vsi povedali, da hočejo za interese slovenskega naroda po moči delati. Po tem je pričakovati, da se bode na te interese tudi res oziralo in da bode iz obljub postala resnica. Ali dozdanje postopanje, kakoršnega držati se proti Slovincem se zdanjemu vladnemu sistemu poljubi, vzbuja v nas dvom, da-li bode prihodnjost za nas Slovence lepša, nego je bila preteklost. Namere in dejanja sedanje vlade, katerih vspeh je baš prvi direktno voljeni državni zbor, niso take, da bi nas mogle napolnjevati z velikimi upanji, da se želje našega naroda izpolnijo.

Namere tega vladnega sistema so obrnene na strogo centralizacijo in ponemčenje nenemških narodov. Mi Slovenci pak si svoje narodnosti ne damo vzeti, mi hočemo Slovenci ostati. Mi od blagoslovov ustave nismo dozdej dosti več pridobili, nego večji davke in večja bremena za vojsko. Drugih ustavnih pravic Slovinci nismo dobili, ravno tako malo, kakor Poljaki v Šleziji in nekatere druge nenemške narodnosti.

Rad priznavam, da so se v zadnjih letih nekatere svobodomiselne postave in naprave ustanovile, da si je pokojni državni zbor dostikrat imel slabostne ure in je, kakor bi mignil, zopet vzel, kar je baš prej, kot liberalno pridobitev proglašal. Opominjam samo na delegiranje porotnih sodnišč in upeljanje objektivnega kazenskega postopanja v tiskovnih rečeh. Mi imamo sicer pravico snovati društva in zbirati se. Ali če mi Slovenci društva ustanavljamo, ali ljudske shode sklicevati hočemo, gotovo smo tako srečni, da nam policija to zabrani. Vsaj moram zagotoviti, da v Ljubljani že več let nij bil noben ljudski shod dovoljen, da si so početniki

prevzemali odgovornost za vse, kar bi se moglo pripetiti, in sploh vse postavne potrebnosti izpolnili.

Tiskovna postava, katero je naredil ta vladni sistem, svojim objektivnim in subjektivnim postopanjem, zadeva opozicijsko novinarstvo jako ostro. Pri nas se o tiskovni svobodi prav za prav govoriti ne sme. (Klici: Oho!) Kar se tiče upotrebljevanja tiskovne postave od strani političnih in sodnijskih oblastnij, je ono čista ironija vsega, kar se imenuje tiskovna svoboda. Naši opozicijski časopisi se, odkar je objektivno postopanje uvedeno, za vrstjo konfiskujejo; isto se godi na Češkem. In državni pravdnik, kakor tudi policija, ne smatrajo za vredno, pred porotnike stopiti in uzroke konfiskacije naznaniti. Objektivno postopanje jim je duri in vrata odprlo za vsako nasilje proti opozicijskemu časnikarstvu. Vladno novinarstvo, to se ve da, oficijelni in poloficijelni ter oficijozni listi, ne trpe s tem, le naše opozicijsko novinarstvo vé o tacih konfiskacijah pripovedovati.

Pač smo zdaj dobili direktno voljeno poslansko zbornico, ali ona predstavlja čudno zmes stanovskih in ljudskih zastopnikov. Kako bi sicer do tega prišlo, da ima 85 zastopnikov plemenitaškega in neplemenitaškega velicega posestva svoj sedež v tej zbornici, ki izhaja iz ljudstva.

Kakšen pomen ima v tej visoki zbornici zastop trgovinskih zbornic, ko vendar mesta in trgi, ki se s trgovino in obrtnijo pečajo, volijo 116 poslancev v to zbornico?

Po kakih načelih se je pri izdaji postave delalo, ko nij bil niti ozir na davkovsko svoto niti ozir na število prebivalstva za vodilo?

Opozorujem na kronovino Kranjsko, v kateri je eden gospodov predgovornikov trdil, da večina prebivalstva po svojih šestih zastopnikih za adresno glasuje. Kronovina Kranjska voli 10 poslancev, 5 iz kmetskih občin, tri iz mest in dva iz velikega posestva. Kmetske občine plačujejo letnega davka 1,150.000 gold., in štejejo 400.000 duš; mesta plačujejo 400.000 davka, in štejejo 40.000 duš; veliko posestvo ima le 116 volilcev in plača davka vsega skup 50.000 gl.; tedaj pride v kmetskih občinah eden poslanec na 80.000 prebivalcev in plača 230.000 gold.; v mestih eden poslanec na 15.000 prebivalcev in plača 130.000 gold., veliko posestvo

pa ima samo 58 volilcev, ki plačajo komaj 25.000 gold., pa imajo svojega poslanca v državnem zboru. Enake, če ne še večje nepristojnosti se nahajajo v drugih deželah. Za to je tudi nezaupanje ljudstva proti centralističnemu sistemu vedno večje, in tembolj raste, ker se narodna enakopravnost prav nikjer ne izvršuje, in ker §. 19, kakor je že g. predgovornik rekel, le na papirji stoji. Posebno se moram v tej zadevi na gospoda naučnega ministra obrniti. On bi moral po §. 19 državnih temeljnih postav na to delovati, da bi se javna učilišča tako uravnala, da bi vsak narod potrebna sredstva za olikanje svojega jezika dobil. To postavo pa vendar gospod naučni minister nam Slovencem nasproti popolno ignorira. Interpelacije, ki se tega tičejo, so se delale na slavno vlado vsako leto v različnih deželnih zborih, v Gradci, v Ljubljani, v Gorici, v Trstu. A odpahovali so nas vedno s praznimi izgovori, in minister je, namestu, da bi nam dal srednje šole na slovenskejši podlagi, sè slovenskim učnim jezikom, odpravil zadnji čas celo slovenske paralelke na ljubljanski realki. On sploh v vsem svojem počenjanji kaže — omenjam le preganjanje dveh mariborskih profesorjev, ki se je preteklo leto godilo — da mu nij za izpeljavo enakopravnosti, nego za germaniziranje slovenske mladine. Tako čutimo mi Slovenci povsod pritiskanje centralizacije, ki iz Dunaja prihaja, in žali nas tem bolj, da se na naše narodne pravice ne jemlje ozir, ker smo vedno odlično zvesti bili Avstriji in domačej dinastiji, in celo naše zahtevanje, naj se vsi Slovenci združevno administrativno gručo, involvira le okrepčanje skupne domovine Avstrije, kajti na ta način bi bila administracija lažja, in podalo bi se nam sredstvo, da bi se naš narod ugodno razvil. Zaradi tega ne morem za adresu glasovati.“

Še mnogi drugi poslanci so se oglasili, med njimi tudi Nemeč Herman, poslanec kmetskih občin ptujskega okraja, kateri vse hudo, kar je le na svetu, pripisuje napredku in svobodi. Mož si nazaj želi tiste čase, ko so graščinski oskrbniki smeli brez kazni odirati kmete, ko je zlasti naše slovenske kmete tlačila tlaka za posvetne in duhovne gospode

in se je z ljudstvom ravnalo, kakor z živino. Ako ima Herman take nazadnjaške muhe, nam malo mar, a obžalovali bi naš slovenski narod, ko bi kedaj se med nami uresničile načela, katera taki reakcionarji zagovarjajo.

Adresa ali pismo državnega zbora je bilo končno sprejeto in odposlano presvitlemu cesarju. Slovenski poslanci pak so iz gori navedenih razlogov proti adresi glasovali.

II. Državno posojilo 80 milijonov gold.

Med prvimi predlogi, katere je storilo ministerstvo državnemu zboru, bil je nasvet, naj se najame državno posojilo 80 milijonov goldinarjev, da se iz teh denarjev zidajo nove železnice in dajo posojila trgovskim, obrtnijskim in drugim podvzetjem.

Slovenski poslanci so bili tudi za to, da se tako posojilo vzame, a izrekli so željo, da se večji del tega denarja rabi za zidanje novih železnic, pri čemer se naj tudi na slovenske kraje gleda, posojila pa da bi se dajala tudi gruntnim posestnikom, ne samo trgovcem in obrtnikom. Nikakor pa, da bi se s temi državnimi denarji smeli podpirati dunajski špekulanti, kateri so po svojih prenapetih in dostikrat celo goljufivnih špekulacijah zakrivili, da je nezaupanje prišlo v vso trgovino in vsled tega povsod pomanjkanje denarja nastalo.

V 8. seji 23. novembra 1873 se je začela razprava v državnem zboru zarad tega posojila in je povedal slovenski poslanec Pfeifer svoje pomisljike proti posojilu.

Pfeiferjev govor.

„Gospoda! Gotovo se mora priznati, da se mora pomagati onim delavnim krogom, ki niso sami krivi, da so v nesrečo prišli. Ali če se že pomagati mora, potreba je, da se kolikor mogoče natanko more pregledati krog onih, ki so pomoči potrebni, da se tako more mera pomoči določiti. Ali niti vlada nam nij dala statističnega materijala, niti ne najdemo v poročilu odborovem dokazil po številkah. Mi smo

torej v težavnem položji, da bi imeli tako veliko posojilo dovoliti, po katerem bi se davek zopet povišal, pa še ne vemo, ali smo res izdatno in trajno pomoč podelili.

Pred vsem se je bati, da se bo pomoč dajala samo nekaterim posameznim; tisti, ki so res pomoči potrebni, bi pa večji del nič ne dobili. To dokazuje ta okolnost, da se nam niti statističnih številk nij dalo, niti ne povedalo, s kakimi pogoji se bode državna pomoč delila.

Poleg mnogih formalitet, imajo le-te založnice celo tudi politično stran, ki je prav pomisleka vredna. Pri dovoljevanji posojil ima dobra ali slaba volja založnice in njej pridejanega vsegamogočnega vladnega komisarja tako obširno oblast in moč, da jim po čl. 4. niti nij treba povedati, zakaj se temu ali onemu podpora ne da.

Nij torej težko uganiti, kako bodo okrajna glavarstva, ki so v svoji denašnji napravi le nepotrebna policajska stražišča za politično mišljenje, — skrbela za kredita potrebne le iz črnih, navadno pač problematičnih zapisnikov tega, kakšne politične misli je kdo.

V členu 3. te predloge se ozir jemlje s hipotekarnim kreditom samo za trgovino in obrtnijo. Na kmetijstvo se pa nič ne ozira, dasiravno so tako slabe letine.

Kar se tiče posojil na pupilarične vrednostne papirje, pač posestniku tacih papirjev državne pomoči nij treba, ker v najhujšem slučaju dobi on denarna posojila pri nacionalni banki in drugih denarstvenih zavodih.

Ako se pa posojuje na druge papirje, potem je pa borsno sleparstvo zopet v novi izdaji na belem dnevu. Gotovo je strašno krivično, da bi različni železnični kralji in denarni baroni spreminjali svoje od početka skoro nič vredne papirje v prave in realne vrednosti, in sicer s pomočjo krvavo in žuljevo pridobljenega davka. Pustite borsnemu sleparstvu njegovo naravno življenje, on naj svoje papirje „zakrahuje“, na teh razvalinah se bodo zdrave vrednosti rodile.

Kar se tiče zidanja železnic, smo tudi za to, da se zidanje pospešuje. Samo da mora večji del nameravanega posojila za to namenjen biti, da se železnice zidajo, razdeljeno po posameznih deželah, po pravici. Jaz tukaj opominjam na

dolenjsko železnico, na tako važno železniško zvezo Ljubljane in Karlovca, kakor na železnico Loka-Trst.

To se ve, da mora dozdanja draga sistema „koncesij“ nehati in se mora denarja varovati, kar je le mogoče.

To so moji pomišljaji, zavoljo katerih bom proti finančnim predlogom glasoval.“

Poslanska zbornica sklene, da se vladi privoli državno posojilo 80 milijonov gold. najeti. Potem je bilo glasovanje o tem, ali se smejo iz teh denarjev posojila dajati na zastavljene borsne papirje, to je na delnice in dolžna pisma delniških društev. Večina zbornice in med temi tudi slovenski poslanci sklenejo, da se to ne sme zgoditi. A ko pride postava med gospodsko zbornico, bila je po nasvetu ministerskem sprejeta; namreč, da se tudi na zastavljene borsne papirje smejo posojila privoliti. Vsled tega sklepa gre postava nazaj v poslansko zbornico in zdaj je tudi ta z večino glasov pritrdila sklepū gospodske zbornice. Slovenski poslanci pa so zvesti ostali svojemu prvemu izreku in tudi v drugo proti ministerskemu predlogu glasovali.

III. Davki in vojaščina.

Kam vendar gre toliko denarja, kar se ga plača za davke, neposrednje in posrednje, za desetek, kolek, pristojbine itd.? Čemu toliko davkov, čemu vojakov, slišimo včasih godrnjati kmetskega moža; a ravno ta mož bi debelo gledal, ko bi prišel močnejši sosed s svojimi hlapci nad njega, pa ga spodil od hiše in zemljišča ali ga celo silil, mu hlapčevati. Mož bi zastonj vpil po pravici in pomoči, ko bi živel kje med divjaki, kjer nij postave, niti oblasti, da bi čuvala in branila postavo in pravico, ljudi in premoženje.

Prva podlaga občnega blagostanja je red v državi, da pa se red ohrani, zato je treba uradov in uradnikov, bodisi občinskih, ali deželnih, ali državnih. Če moramo davke plačevati, za to pa tudi živimo v uredjeni državi, smo svobodni državljani, uživamo poduk v dobro napravljenih šolah, kme-

tijstvo, obrtnija in trgovina se lahko razvija, a postava je enaka za vse od najvišjega gospoda do najrevnejšega berača.

Taka uredba dežel in držav pa stane dosti denarjev, tem več, čem gostejše je ljudstvo, čem bolje razdeljena so zemljišča in čem višjo ceno imajo. Kar tedaj državnih davkov plačamo, gre za državno upravo. Pa tudi za občinsko in deželno upravo je treba denarjev in zato moramo zraven državnega davka še plačevati občinske in deželne priklade. In le te priklade so v mnogih deželah tako velike, če ne večje od državnega davka, ker je treba marsikatero zamujeno reč popraviti v korist občinstva.

Isto tako je z vojaško dolžnostjo. Da je treba vojakov, temu pač nikdo ne ugovarja. Pritrdimo pa radi, da bi ne trebalo tolike stalne vojske, katera dela državi največje stroške in utegne delu dosti krepkih in zdravih rok. Žalibože pa so zdaj vse države okoli nas tako silno oborožene, da tudi našemu avstrijskemu cesarstvu družega ne ostaja, kakor imeti močno vojsko in biti pripravljen, ko bi nas kaki sovražnik napadel. Dajmo, da bi v našo deželo planil sovražnik in mi bi se ga ne mogli obraniti, vzal bi nam našé imetje in počel z nami, karkoli bi hotel. Strašen primer je zadnja nemško-francoska vojska, ker so premagani Francozi razun druge neizmerne škode morali še pet tisoč milijonov frankov zmagovalcem plačati. Želeti pa bi res bilo, da bi vse države sprevidle, koliko nepotrebnih stroškov imajo za svoje vojske, da bi se vsi razorožili in narodi mirno drug zraven družega živeli. Dokler pa ne pridejo taki blaženi časi, treba je vojakov in treba, da zanje plačamo.

Brez davkov in vojakov tedaj nij nobena država in bi ne mogla nobena država ostati, a v ustavnih državah imajo saj oni, kateri plačujejo davek in dajejo vojake, imenitno pravico, da smejo po svojih poslancih paziti, da se državni denar ne trati za nepotrebne stvari in da se ne vzame v vojsko več ljudi, kakor je postavno privoljenih.

In zdaj hočemo navesti vse državne stroške in dohodke, kakor jih je državni zbor za leto 1874 privolil.

A. Državni stroški:

I. Za najvišje dvoranstvo	4,650.000 gold.
II. Za kabinetno pisarnico Njih veličanstva	74.095 "
III. Za državni zbor redni stroški izvanredni za zidanje nove zbor- nice	650.300 " 500.000 "
IV. Za cesarstveno sodišče	24.600 "
V. Za ministerski svet	623.000 "
VI. Za ministerstvo notranjih reči (in sicer spada le-sem politična uprava po posameznih deželah, deželna predsed- ništva, okrajna glavarstva, policija, stroški za javno varnost, državne ali velike ceste (za ceste se plača iz državne kase na Štajerskem 329.000 gold., na Kranjskem 149.000 gold. in za preložitev kokriške ceste med Kranjem in Klanjcem 18.000 gold.), popravljenje državnih rek (regu- liranje Save 7000 gold.) itd.)	20,390.200 "
VII. Za deželno brambo in žan- darmerijo	8,830.000 "
VIII. Za šolstvo in bogočastje plača se iz državne kase vsega skupaj med temi:	16,644.875 "
a) za bogočastje	5,512.774 "
b) za višje šole	3,967.939 "
c) za srednje šole, gimnazije in realke (za gimnazije na Štajerskem 100.000 gold., na Kranjskem 70.000 gold., za realke na Štajerskem 26.000 gl., za realke na Kranjskem 24.300 gl.)	3,449.400 "
d) za ljudske šole (Kranjsko dobi 10.000 gl. podpore za svoje ljudske šole, Istra pa 8.000 gl.)	1,779.612 "
IX. Za finančno ministerstvo, to je za finančna ravnateljstva, finančno	

stražo, davkarije, colne uprave, uravnave zemljiškega davka, vsega skup	17,787.800	gold.
za ravnalne, pobirne in upravne stroške pri državnih dohodkih, namreč pri colu, tabaku, kolekih, pristojbinah, loteriji, cestninah in mostninah	52,606.300	„
za druge stroške	1,681.900	„
X. Ministerstvo za trgovino, za pošte in telegrafe	23,526.100	„
XI. Ministerstvo za poljedelstvo, to je za osrednje vodstvo, za nauk v kmetskem in gozdnem gospodarstvu, pospeševanje kmetijstva, rudarske urade, državne kobilarne, državne žrebčarnice, pospeševanje konjske reje, za gozde, grajščine in rudnike, ko so še državna lastnina, vsega skup	11,263.500	„
XII. Ministerstvo za pravosodje, to je za osrednje vodstvo, za najvišje sodišče, za oskrbovanje pravosodja po deželah, za c. kr. sodnije, za kaznjevalnice, vsega skup	18,619.860	„
XIII. Vrhovno računišče	157.000	„
XIV. Penzijski stroškovnik	12,291.300	„
XV. Podpore:		
a) železnicam	12,702.000	„
b) nekaterim deželnim kasam	3,125.000	„
(med temi za Kranjsko 100.000 gold.) vsega skup	16,837.960	„
XVI. Obresti za državni dolg	80,708.539	„
plačevanje dolgov	13,264.534	„
uredba reke Donave	480.000	„
pripomoč za izdelanje železnic Belak-Franzensfeste in sv. Peter-Reka	822.960	„
XVII. Uprava državnega dolga	781.500	„
XVIII. Vkupni stroški za ministerstvo vnanjih zadev, za vojsko in brodovje po sklepih delegacije	79,048.990	gold.
skupaj	383,265.313	gold.

XIX. Zidanje novih železnic po sklepih državnega zbora iz posojila 80 milijonov gold.

a) za istrske železnice	6,900.000 gold.
b) za gališke železnice	8,800.000 „
skupaj	<u>398,965.313 gold.</u>

Vsi državni stroški leta 1874 tedaj znašajo tri sto osem in devetdeset milijonov, devetsto pet in šestdeset tisoč, tristo in trinajst gold.

Vse te državne stroške je državni zbor na tanko pretresaval, jih tudi ponižal, kar se je dalo, a spoznal jih je za potrebne in sklenil, da se ti denarji leta 1874 smejo iz državne kase izdati.

Za tolike stroške morajo biti tudi primerni dohodki, da se pokrijo, ne da bi trebalo dolgove delati.

B. Državni dohodki:

Glavni dohodek dajo davki, direktni ali neposrednji in indirektni ali posrednji.

1. Direktni davki:

Zemljiški davek znaša	36,850.000 gold.
Hišni davek	21,060.000 „
Pridobitni davek	8,330.000 „
Davek od dohodkov	21,000.000 „
Pristojbine od eksekucij zaradi davkov	150.000 „
Zamudne obresti od neplačanih davkov	230.000 „

2. Indirektni davki:

Potrošnina (Verzehrungssteuer).

od žganja	8,030.000 „
od vina in mošta	4,200.000 „
od piva (bira)	23,430.000 „
od mesa in klalne živini	4,300.000 „
od cukra	12,000.000 „
potrošnina od drugih stvari, zakupi, zavarščine dohodkov itd.	7,846.000 „
Col	23,878.800 „

Tabak	59,705.000	gold.
Sol	19,075.000	"
Kolek ali štempelj	14,500.000	"
Desetek in pristojbine	35,500.000	"
Loterija	16,269.000	"
Cestnine in mostnine	2,713.500	"
Puncovanje zlata in srebra	279.300	"

Indirektni davki s colom znašajo skupaj 231,726.600 gold.

Direktni davki pa samo 87,620.000 "

tako, da bi se z direktnimi davki samo četrti del državnih stroškov mogel pokriti.

Dalje ima država dohodke od pošte

in telegrafa 20,185.000 gold.

od državnih gozdov, grajščin, rudnikov itd. 10,305.700 "

od religijskih fondov 3,346.400 "

od šol 1,257.100 "

in še različne dohodke 14,758.175 "

tedaj vsi dohodki 369,298.975 gold.

Ker znašajo stroški 383,265.313 gold., manjka 14 milijonov goldinarjev in za pokritje teh privoli državni zbor, da se vzame teh 14 milijonov gold. iz denarjev, ki so konci leta 1873 ostali v državni kasi.

Tako je tedaj bil državni proračun za leto 1874 sklenjen. Slovenski poslanci so pri svojem glasovanji vselej na to gledali, da se kolikor mogoče državni stroški znižajo. Pri raznih priložnostih so tudi razodeli v govorih svoje mnenje, kakor glede šolstva poslanci dr. Razlag, dr. Vošnjak in Pfeifer, glede podpore za Dolenjce Pfeifer, glede znižanja solne cene Nabergoj. O teh stvareh pa hočemo pozneje govoriti in navedemo tukaj samo vprašanje, katerega je stavil do ministerstva g. dr. Razlag v 10. seji državnega zbora 10. decembra 1873 zastran nekih pristojbin, ki so se na Kranjskem nepravilno pobirale.

Interpelacija (vprašanje) dr. Razlaga se glasi:

„Vsled neugodnih klimatičnih in gospodarstvenih razmér je gospodarstvena kriza na Kranjskem permanentna, zato se tudi v nobeni deželi ne nahaja toliko realnih eksekucij zaradi

zaostanka davkov in zemljiščnega odškodovanja. Zraven tega je dežela, vsled najvišjega sklepa od 31. marca 1864 z gruntnimi davki obložena, in akopram se iz tega naslova marsikateri odpisi izvrše, je ta razmera vendar gledé marsičesa jako škodljiva.

Prenosni stroški pravnih opravkov se namreč merijo po stoterem znesku preobloženega davka in se včasi, kar je zneska čez kupno ceno kot darilo smatra in razen 1—3¹/₂ percentne pristojbine s priklado vred tudi še z darovalno pristojbino do 10 percentov obložé.

Razen tega se, proti praksi v sosedujih deželah, od prevzetih tabularnih svot lestvici primeren kolek jemlje.

Vse takove pristojbine uživajo prednostno pravo in ker te znašajo včasi 10—20 percentov substance, so celo hranilnice s hipotekarnimi posojili opovirujoče.

Malemu kmetovalcu je pa še iz drugega uzroka nemogoče manjše posojilo brez prenapetih stroškov preskrbeti si. Marsikateri ima namreč do 20 samostojnih zemljiško-knjižnih števil, in akoprem so te v eni zemljiški knjigi vpisane, se mu ipak za posojilne prošnje zemljeknjižni ekstrakti za vsako posamezno številko z goldinarskim štempeljnom previdijo, a na Štajerskem, Koroškem, spodnjem in zgornjem Avstrijskem in Solnogradu se taki zemljeknjižni ekstrakti kumulativno z goldinarskim štempeljnom za polo izdelavajo. Hranilnice zahtevajo dvakratno predlogo zemljeknjižnih ekstraktov, in sicer tudi končno po dovršeni intabulaciji zastavnega prava, kar v imenovanih deželah stane tudi pri dvajsetih samostojnih številkah skupaj dva goldinarja za štempeljne, pri nas na Kranjskem pa 40 gold.

Na vprašanje gledé tega je c. kr. finančna deželna direkcija v Gradci 8. marca 1871 št. 2109 odgovorila, da je tarifna šte. 17 pristojbinske postave za zemljeknjižne ekstrakte plačati štempeljske pristojbine 1 gold. za vsako polo, brez zaznamovanja, naj se glase o eni sami ali o več zemljeknjižnih številkah taistega lastnika, zato je raba zemljeknjižnih uradov na Štajerskem, ki po tem zemljeknjižne ekstrakte (tudi kumulativno z 1 gold. za polo delajo) korektno. Na dotičen rekurs je slavno c. kr. finančno ministerstvo 23. junija 1871 št. 12.888 tako odgovorilo, da je od vsakega

poedinega zemljeknjižnega ekstrakta štempeljska pristojbina posebej plačati, in da stranke nemajo pravice na povrnjenje, akoprem sodnije, vsled dobljenega višjega pooblastenja v posameznih slučajih strogo zgornjega pravila ne vršé.

Kljubu temu se je tudi naprej na Kranjskem v omejenem slučaju 20 gold. na štempeljih, v imenovanih drugih deželah pak le 1 gold. nadalje porabil.

Vprinesla se je torej v deželnem zboru vojvodine Kranjske interpelacija na slavno vlado, da bi tudi tej deželi „višje dovoljenje, onega pravila ne strogo izvrševati“ v delež prišlo, in na podlagi razpisa finančnega ministerstva od 24. novembra 1872, št. 4890 se je na to interpelacijo odgovorilo, da je vprašanje, da-li in koliko ločenih zemljeknjižnih ekstraktov je narediti, prepuščeno odločbi sodnij.

Toda tudi od takrat je izvrševanje štempeljske postave v tej točki na Kranjskem v neugodnem, v sosednjih deželah v ugodnem smislu vedno taisto ostalo.

Visoka c. kr. nadsodnija v Gradci pak se v danem slučaju tudi nij spustila v odločbo tega vprašanja, nego je z ukazom od 20. nov. 1872, št. 11.637 prvi instanci izdelovanje zemljeknjižnih ekstraktov brez prinešenih štempeljnov za vsako posamezno številko in potlejšnje nocijoniranje naložilo, in moralo bi se v tem slučaju plačati 7 gold., a v imenovanih sosednjih deželah bi bil takoj od početka prinešeni eden goldinarski štempelj zadostoval.

Štempeljska in pristojbinska postava od 8. februarja 1850 je v vseh tukaj zastopanih deželah ena in ista, zato je zapoved potrebna, da se v vseh deželah enakomerno uporablja. Da pa tudi vojvodina Kranjska v tem ne bode delala izjeme, in da se realni kredit malega gospodarja povzdigne, dovoljujejo si podpisani vprašanje:

Da-li slavna c. k. ministerstva prava in financ hočeta skrbeti, da se štempeljska in pristojbinska postava na Kranjskem ravno tako izvršuje kot v vseh drugih v državnem zboru zastopanih deželah.

Na Dunaji 10. decembra 1873.“

Na to interpelacijo je finančni minister v 14. seji odgovoril, da je že zaukazal, naj se odpravijo one nepravilnosti, o katerih je govoril dr. Razlag, in se tudi na Kranjskem, kakor v drugih deželah, glede štemplja ali koleka ravna.

In res je bil 16. januarja 1874 v državnem zakoniku razglašen sledeči ukaz ministrov za pravosodje in finance:

„Da se odstranijo dvombe, ki so tu pa tam prišle na dan, vzvidelo se je ministroina za pravosodje in finance ukazati tako:

Ako stranka zaprosi, da bi se ji dal zemljiško-knjižni izpisek (ekstrakt iz gruntnih bukev) o več knjigovpisnih stvareh, nič ne brani, po glasu postavljene zahteve izdati ali o vsaki posamezni knjigovpisni stvari poseben izpisek ali pa več knjigovpisnih stvari obsegajoč vkupen izpisek, ter bode v poslednjem slučaju po tarifni številki ¹⁴/₁₇ a) pristojbinske postave idoč stanoviten štempelj opravljati ne po številu knjigovpisnih stvari, temuč samo in edino po številu porabljenih pôl.“

C. Vojaščina.

Vojaška dolžnost zdaj zadene enako vse stanove, ter se jej nobeden državljan bodisi kmetskega ali gospodskega stanu ne sme odtegniti, samo da ima potrebne telesne in duševne zmožnosti. Vendar privoli postava nekatere olajšave za edine sinove, oziroma unuke, če oče ali po očetovi smrti stari oče nij več zmožen kaj pridobivati, da bi sebe in rodbino živel.

Te olajšave pa na kmetih res ne zadostujejo, kakor tudi postava o občni vojaški dolžnosti se premalo ozira na teologe. Zato je dr. Razlag v 19. seji državnega zbora, ko je šlo za privoljenje števila novakov ali rekrutov, poprijel besedo in stavil posebno resolucijo.

Dr. Razlagov I. govor o vojaški dolžnosti.

„Ker tukaj predvsem gre za nabiranje potrebne stoječe vojske oziroma vojnega mornarstva in dogovorjene množine

vojaških novincev za dopolnilno reservo za leto 1874, hočem visoko zbornico opozoriti na dve jako potrebni premembi vojne postave od 5. decembra 1868 in na koncu staviti resolucijo, katere sprejem bodem visoki zbornici priporočil.

V narodno-gospodarskem obziru je za kmetovalca, kakor tudi za obrtnika ali rokodelca važno, da je njegov edini sin zato vojaške dolžnosti oprostjen, ker je oče že 60 let star, torej navadno nij več zmožen za pridobitek, akoravno še ga asentni komisijoni za zmožnega izrečejo, če še nekoliko dela opravlja, vendar gotovo nikdar v tisti meri, kakor je to pričakovati od očeta, ki je še popolnoma zmožen. Po §. 17 vojne postave oddelek 1. in 2. je začasno vojaščine prost pri stoječi armadi ali brambovcih:

1. Edini sin za pridobitek nezmožnega očeta;

2. po očetovi smrti edini vnuk za pridobitek nezmožnega dedeka, ako ta nema nobenega drugega sina.

Skušnja pa je postavim pri odvezovanju zemljiščnih služnosti sosebnó v planinskih deželah učila, da je po gostem jako težko, da, včasih celó nemogoče bilo, za dokazanje pravic dobiti priče čez 60 let stare, ker v nekaterih krajih nij bilo sploh ljudi, ki bi čez 60. leto živeli in na vprašanje, kaj vtegne vzrok biti, da se ta sicer nenavadna prikazen v tem in onem kraju nahaja, so ljudje odgovarjali, da so pri njih ljudje s 60. letom starosti navadno že za prislužek nezmožni in da večjidel že poprej vsled težkega dela in nezadostnega živeža odvmerjo.

Utegne torej koristno biti, brez namena poškodovati ali v nevarnost pripraviti vojno moč države, da bi se skrbelo za olajšavo v tem smislu, da bi tudi tisti edini sin oziroma vnuk svojega očeta oziroma dedeka olajšave tega §. 17 deležen bil, katerega oče oziroma dedek je v obče prestopil 60. leto svoje starosti ne gledé na to, ali če je takrat več ali manj zmožen za prislužek.

Jaz še si dovoljujem slavno zbornico na drugo potrebno premembo vojne postave opozoriti. V §. 21 vojne postave se nahajajo določbe za enoletne prostovoljce; dalje odločujejo §§. 23 in 24 olajšave za dijake zdravilstva, živinske zdravnike in lekarje, in pripoznati se mora, da se z učenci

teh strokovnih znanosti naj ugodniše ravna, ker jih tudi med enoletnim službovanjem samo v njihovih vednostih rabijo v vojaških bolnišnicah, oziroma pri konjeniških oddelkih in poljnih lekarnicah. Nekoliko manjšo, pa vendar še veliko ugodnost pa uživajo slušatelji pravoslovja, tehnike in modroslovja, kakor tudi učiteljski kandidati, ker vsi ti po dovršenem enoletnem službovanju brez vseh ovir lahko nauke svojega poklica nadaljujejo in dovršijo.

Vse drugače pa je pri neki drugi vrsti slušateljev visokih šol, katerih zadevne pravice oziroma olajšave določuje §. 25 vojne postave.

Naj mi bode dovoljeno kratke stavke tega paragrafa brati: „Kandidatje duhovnega stanu vsake postavno priznane cerkve in verske družbe, ako so bili uvrsteni med stoječo armado (vojno pomorstvo), ali deželno brambo, se smejo na zahtevanje na dopust poslati za nadaljevanje bogoslovnih nauk. Po zadobljenih višjih redovih, oziroma po imenovanju za vojaške dušne pastirje, se bodo dotični zapisali v zaznamek vojaških dušnih oskrbnikov in se smejo v slučajih vojske po svoji vojni dolžnosti ali v stoječi armadi (vojnem pomorstvu) ali v deželni brambi, tudi v poljnih in stanovitnih bolnišnicah kot dušni pastirji rabiti.“

Dejansko pa se ta reč gledé na kandidate duhovnega stanu tako-le izvršuje, da so tisti, ki so še le potrjeni bili za vojake potem, ko so že bili kandidatje duhovnega stanu, olajšav tega paragrafa deležni, da jih tudi škofi brez zadržka za duhovnike redijo ter da pozneje v vojskinem slučajih prevzamejo opravila vojaških duhovnih pastirjev.

Celó drugače pa se ravna s tistimi kandidati duhovnega stanu, ki so bili v vojake potrjeni pred začetkom bogoslovnih nauk, bodi si v 7. ali v 8. gimnazijskem razredu. Tisti kandidatje duhovnega stanu, kateri so pred začetimi nauki bili v vojake potrjeni, ne uživajo ugodnosti tega paragrafa, torej se po gostem zgodi, da škofi takih bogoslovcev nečejo za duhovnike rediti ali pa tega tudi ne morejo, ako-ravno so se teh nauk z dobrim ali tudi izvrstnim vspehom naučili, ker bi tak duhovnik v slučajih vojske moral orožje nositi in bi po cerkvenem pravu s tem postal irregularis.

Lahko razumljivo je torej, zakaj se škofi branijo takim bogoslovcem redove podeliti. Tudi je v planinskih deželah jako redka prikazen, da bi dijaki višjo gimnazijo dovršili, preden so 19. leto spolnili. Slavno zbornico hočem še na eno okolščino opozoriti, namreč, da mora marsikateri učenec zavoljo neznanja več jezikov, ker mora večjidel v drugem jeziku, nego v svojem maternem nauke srednjih šol dovršiti, eno ali dve leti izgubiti, naj že bode v ljudski šoli ali v nekdanji normalki ali pa v prvih razredih gimnazije, pozneje pa se večkrat skaže, da je mladeneč dobre glave, kadar se je naučil tudi učnega jezika.

Naj mi bode dovoljeno nekatere statistične date slavni zbornici navesti, katere so se podale iz take rabe §. 25 vojne postave. V Trstu je bil leta 1872 samo eden slušatelj v 1. tečaju bogoslovja in ta primerljaj in več enakih je povod dalo za nek dotičen nasvet v enem deželnih zborov. Letos je v labodski vladikovini na Štirnem 34 slušateljev bogoslovja in med temi devet takih, ki so vojaški dolžnosti podvrženi, kateri torej večjidel po dovršenih naukih ne bodo za duhovnike mogli rejeni biti. Ustanovljeno število slušateljev bogoslovja v Mariboru je za labodsko vladikovino 60 do 70, dejansko pa jih je samo 34, in od teh je 9 vojaščini podvrženih, torej jih le ostane 25. V celi vladikovini je 450.000 stanovnikov in že manjka 40 dušnih skrbnikov, vendar pa je le narastaj devetih duhovnikov pričakovati.

V celovski vladikovini ali škofiji je pri 330.000 stanovnikih v vsem samo 18 bogoslovcev, izpraznjenih duhovnih služeb pa je na Koroškem sto edenajst. V ljubljanski vladikovini je število bogoslovcev blizo na 80 ustanovljeno, sedaj pa jih je samo 39 v vseh štirih tečajih, kateri se bogoslovja učé; razun teh sta 2 zunajnika, katerà nijsta v semenišče sprejeta bila, ker sta vojaški dolžnosti podvržena. Izpraznjenih duhovnih služeb je 80 po deželi, t. j. v ljubljanski škofiji, in to leto je le narastaj kakih 10 ali 11 pričakovati.

Ako bi se toraj vojna dolžnost tako uredila, da bi tudi slušatelji bogoslovja svoje izvoljene strokovne nauke dovršiti in konečno svoj namen doseči zamogli, kakor je to slušateljem drugih visokošolskih oddelkov mogoče, akò bi še se vpeljale dobre blagoslovne šole in bi se sploh zboljšalo gmotno stanje

duhovenstva, bi se brez dvombe odmoglo tej kričeči pomanjkljivosti. To bi se tem bolj v Avstriji priporočalo, ker je nas vendar 28 milijonov katoličanov, kateri imajo gotovo zahtevati pravico take naredbe, kakoršne terja zavest velikega števila državljanov. Priporočujem torej slavni zbornici sledečo resolucijo sprejeti.

„Visoka zbornica naj sklene:

Slavna vlada se naprosi po ustavnem potu

- a) premembo §. 17 vojne postave od 5. decembra 1868 pripravljati tako, da bode tudi edini sin oziroma vnuk šestdesetletnega očeta oziroma dedeka, ne gledé na njegovo že tako redko še obstoječo prisluživnost, dolžnosti vstopa v stoječo vojsko (vojno pomorstvo) ali deželno brambo oprosteti;
- b) razširjanje olajšav §. 25 vojne postave tudi za tiste kandidate duhovnega stanu pridobiti, kateri so bili pred začetimi bogoslovnimi nauki asentirani in imajo sposobnost za enoletne prostovoljce po §. 21 tiste postave.“

To resolucijo je predsednik smatral za samostalen predlog, torej ga je po opravljenem redu dal natisniti in ko je prišel nad dnevni red v 22. sednici, ga je dr. Razlag še enkrat tako-le podpiral:

„Jaz uže z resolucijo, o kateri je gospod predsednik izrekel, da se mora ta predmet kot samostojen predlog visoki zbornici predložiti, nijsem hotel škodovati branilni moči Avstrije, ker mi vsi hočemo na zunaj močno Avstrijo, da bode varno zavetje za red v pravni državi sami tudi v notranjem, da morajo njena ljudstva biti zadovoljna in srečna.

A ker smo že v šestem letu veljavnosti obstoječe branbovske postave od decembra 1868, se je pokazalo, da je nekaj pomanjkljajev one postave eklatantno na dan stopilo, ki bi se lahko odstranili, ne da bi branilna moč države sploh le količkaj škode trpela.

Taka sprememba je pa tudi mogoča, kakor se je že v poročilu odbora tikoma vladne predlage gledé zedinjenega kontingenta rekrutov za 1874 navedlo, ker bi namreč zastopa

obeh državnih polovic morala sodelovati, ko bi se kakagod sprememba obstoječe brambovske postave predložila.

Da je spremembe želeti, sem uže nedavno deloma dokazal, in dovoljujem si le še prav kratko navesti, da se med ljudstvom čudne opazke delajo o tem, da niti edini sin, oziroma vnuk več kot 60 let starega očeta, oziroma starega očeta, nij oproščen vojaške dolžnosti, akoravno po menjenji gospodarjev in malih obrtnikov veliko drugih državljanov navadno s 60. letmi gre v pokoj.

Govorjenje je o oproščenji edinega sina, ki ima v prav kratkem času prevzeti gospodarstvo ali obrtnijstvo, in kakor znano, ga prevzemanje, oziroma izročenje gospodarstva ali obrtnijstva, ako oče živi, ne odveže od vojaške dolžnosti, nego so le podedovane realitete v stanu dotičnega pod gotovimi pogoji od vojaške službe časno oprostiti.

Kar se tiče §. 25, je 40 do 50 let sèm v državi neko trdno število bogoslovcev, in za izgled le omenim, da je to v dunajski nadškofiji 96, od katerih je pa zdaj faktično le 42 mest posedenih, od katerih je skoraj polovica vojakov. Na Primorskem ima pet škofij skupaj le 51 klerikov v vseh štireh letnikih, in v škofiji Poreči se je baje uže zgodilo, da uže 5 let 7 dekanatov nij posedenih, zarad česar so cerkve zaprte, in žuga priti nered.

Ako se obziramo še na eden važen red, jaz mislim red usmiljenih bratov, je jasno, da je ta red človečanstvu v časih mirú in vojske izredno veliko storil, opominjam samo na statistične date iz zadnjih vojsk, kjer se je ta red posebno odlikoval. Izkušnja pak uči, da od vstopivših aspirantov tega reda komaj deseti del v redu ostane. Ker pa imajo ti izpolniti vojaško dolžnost, bilo je dozdej v navadi, da se jih je za te tri leta odločilo k službovanju pri sanitetni četi; a to je ravno tisti čas, v katerem se težavni službi v špitalu takorekoč odtegnejo, ali vsaj službi v tej meri ne posveté se, kakor bi se v redu. Red se jim začne torej bolj ali manj mrziti, in ta potlej ne more vztrezati vsem terjatvam, ki se nanj stavijo.

Na Pruskem je glede tega tikoma usmiljenih bratov navada, da se oni udje, ki so vojaški dolžnosti podvrženi, prosto zaznamujejo, in le ako je vojska služijo v vojaških

špitalih ali v špitalih nemškega reda, a sicer morejo iti brez opovire po svojem poklici.

Vpraša se zdaj, da-li je glede §. 25 treba postaviti spremeni? Jaz bi mislil, da gledé tega paragrafa spremembe nij treba. Zato tudi úže moj prvotni predlog nij glasil se na spremembo postave, nego samo le na razširjenje polajšanja tega paragrafa tudi na kandidate onega stanu, ki so úže pred sprejetjem v teologične studije bili asentirani.

Taka je, kakor sem izvedel, praksa tudi na Ogerskem, zato se pa tudi tam nij pokazala potreba po spremembi ali razširjanji tega §. 25, kar prav rad verjamem, ker ravno pri onih kandidatih duhovenskega stanu, ki so se úže poprej v višji gimnaziji asentirali, in po mojem predlogu tudi sposobnost do énoletne dobrovoljne službe imajo, da se ne more reči, da je duhovenski stan takorekoč refugium peccatorum se je olajšanje tega paragrafa rabilo, kar se mi tudi popolnem primerno zdi, kakor je to tudi pri §. 17, šte. 1, 2, 3 gledé sina, oziroma vnuka ali edinega brata osirotenih bratov in sester, ki se udeležijo polajšanja stoprv potlej, kadar tak slučaj nastopi, akoprám so se asentirali úže pred nastopom tega slučaja.

Analogija je dakle precej jasna, da ako kdo ob času asentiranja polajšanja nij bil deležen, pozvejo pak, predno je vojaški dolžnosti popolnem zadostil, tak slučaj nastopi, ima ipso facto tudi olajšanje nastopiti.

In to, mislim, bi imelo nastopiti tudi glede §. 25. tikoma kandidatov duhovenskega stanu. Res je, da bi se mi znalo ugovarjati: Ako se bode toliko kandidatov duhovenskega stanu ob času vojske le kot vojaške duhovnike rabilo, bode število večje, nego se potrebuje.

Mogoče, da je to resnično, a jaz opozorujem na predpis §. 26 vojaške postave, po katerem tudi profesorji, učitelji in uradniki v vojski nijso vsi poklicani in dolžni orodje nositi. Le-ti imajo doma v državnem interesu važna opravila in to bi bilo tudi pri duhovenstvu, katero je včasih edini tolažitelj in pomagač vbogih v osamljenih krajih. Ker je visoka vlada o drugi priložnosti izrekla, da reforma teologičnih studij zdaj še nij mogoča, da ne bi vsled tega pomanjkanje duhovnikov še večje postalo, govori ta izrek za moj predlog.

Glede moje resolucije gre za izjavo, da je starost 60 let toliko, koliko neprisluzivnost očeta, oziroma deda. Potem bi moral edini sin, oziroma vnuk svojo vojaško dolžnost, katero mu predpisuje postava, tudi v resnici dopolniti. Vsled tega se nij bati, da bi se taka dobrotà delila nevrednemu sinu ali vnuku. Drugi del mojega predloga zahteva, da se razširja ta prednost tudi na teologe in posebej na milosrčne brate. Ako visoka zbornica moj predlog izroči posebnemu odseku, ga ta lahko na vse strani izdeluje, pri čem pa nikakor nij moje mnenje, da bi se cela vojaška postava predelala. Jaz le želim, da se odpravi, kar je posebno pomankljivega in se brez škode za vojsko odpraviti dá.“

Resolucija se je potem izročila posebnemu odseku, kateri ima o njej poročati. Upati je, da se s časoma te olajšave vpeljejo in se postava o vojaški dolžnosti v tem smislu prenaredi.

IV. Cerkveno-pravne ali konfesionalne postave.

Leta 1855 je papež z našim cesarjem sklenil nekako postavo, konkordat imenovano, po kateri se je tako rekoč razdelila oblast med cesarjem in papežem v državi, pri čem pa je višje duhovenstvo si vedlo boljši kos pridobiti. In ko bi šlo kedaj natanko po konkordatu, postala bi država skoraj popolnem sužnja tudi v posvetnih rečeh inozemski tuji cerkveni vladi v Rimu.

Konkordat se je bil sklenil brez privoljenja dežel in narodov, ker tačas še nijsmo imeli ustave. Da si so narodi bili nejevoljni zarad prevelike oblasti, katero si je prisvojilo višje duhovenstvo po konkordatu, vendar so poslanci spoštovali sklenjeno postavo, dokler nij rimski papež je sam razdril s tem, da se je dal, kakor smo že povedali, za nezmožnega razglasiti.

Vsled tega novega dogma je avstrijska vlada papežu že leta 1870 odpovedala konkordat, in ker so vnanje razmere med cerkvo in državo naenkrat vse drugačne postale,

trebalo je jih končno urediti. Vlada je torej s cesarjevim dovoljenjem državnemu zboru predložila v posvet štiri postave, po katerih naj bi se uredile vnanje razmere med državo in cerkvo. Kar je svobodomiselnih poslancev v zboru, sprejeli so radostno te predloge, a reakcionarni klerikalci so že zdavnaj poprej, ko se še nij vedelo, kakšne bodo postave in predno so jih sami brali, ljudstvo hujskali in šuntali proti konfesionalnim postavam, kakor da bi se z njimi katoliški cerkvi največja krivica zgodila.

Kdo se ne spominja grdega in nesramnega psovanja mnogih duhovnikov na prižnici in zvonaj cerkve, v klerikalnih časnikih lanskega leta! Kako so kričali proti vsem svobodomiselnim možem ter jih za brezverce razglasili, ker le-ti niso hoteli izdati svojega naroda rimsko-jezuvitski sužnjosti. „Vera je v nevarnosti,“ ta krik se je razlegal iz duhovenskih ust dan za dnevom, da je ljudstvo res moralo misliti, da bode zdaj pa zdaj vse vere konec, verne ljudi pa pobral antikrist. A kaj se je skrivalo za krinko sv. vere? Samo gospodstva-željnost nekaterih prenapetih višjih duhovnikov in jezuitarskih odgojencev, kateri so nevedne ljudi hoteli s tem pripravljati, da bi se sami odrekli svojim ustavnim pravicam ter si naložili breme sužnjosti.

Zdaj je leto in dan minulo od tistega časa, izvoljeni so bili kljubu klerikalnemu plašenju na mnogih krajih svobodomiselni možje za poslance. Sprejete in od cesarja potrjene so konfesionalne postave in zdaj lahko vprašamo one ultramontanske kričače, ali se je res veri in cerkvi kaka krivica zgodila? Je-li kdo vero odpravljal ali verne preganjal? Nij vse ostalo v cerkvah, kakor poprej?

Mi smo še zmiraj katoličani, obhajamo svoje cerkvene obrede, nikdo nas ne moti, nikdo nam ne brani. Duhovniki krščavajo, podučujejo v veri, poročajo neveste in ženine, spremljajo mrliča k pokopu, mašujejo in pridigujejo; nikdo jim nikakoršnih ovir ne stavi. Tudi vlade ne preganjajo katoliške vere, nego jej dajo vse pravice, katere jej pristojé. A da bi duhovenstvo imelo gospodstvo v deželi, to se ne more privoliti. Že star ljudski pregovor pravi: „Najslabše bode na svetu, kadar bodo babe in duhovniki gospodovali.“

Kako lažnjivo in izmišljeno je tedaj bilo kričanje, da je vera v nevarnosti in da se bode odpravila, ako se izvolijo za poslance svobodomiselni možje, to že denes vsak pameten človek previdi in iz tega lahko spozna, koliko sme verjeti našim reakcionarnim hujskačem.

Konfesionalne postave so tedaj prišle pred državni zbor in 5. marca 1874 se je začelo posvetovanje.

Proti postavam je prvi govoril vodja klerikalno-reakcionarne stranke grof Hohenwart in skušal dokazati, da država nema pravice take postave dajati, ker se ne da na tanko odločiti, kaj spada v državno in kaj v cerkveno oblast. V enakem smislu so tudi drugi klerikalni poslanci govorili.

Nasproti je dosti govornikov od napredne stranke dokazalo, da je konkordat razrušen in da pristoji državi, to je državnemu zboru in cesarju pravica vse postave dajati, ter v okom priti prepikom med državno in cerkveno oblastjo.

Od slovenske napredne stranke je govoril gosp. dr. Razlag, katerega govor tukaj podamo.

Dr. Razlagov govor o konfesionalnih postavah.

„Jaz bi si le za malo časa pozornost visoke zbornice izprosil, ker hočem brez olupševalnih besedij svoje stališče na kratko objektivno pojasniti.

Mi smo tukaj poslanci tako zvane slovenske napredne politične stranke, in sicer so udje te stranke tukaj s Štajerskega, Kranjskega in Primorja.

Mi živimo v svojem narodu, mi delujemo tudi ob njegovem duševnem razvoji, in si torej laskamo, da smo imeli priliko uže več desetletij njegovo mišljenje, njegove želje in potrebe izpoznavati.

Zatorej jaz upam, da bodo moje besede take, kakoršni so nazori večjega dela mojega naroda. Ako bi pa bila stranka, katera drugače misli, upam, da pride prav kmalu čas, ko bodemo od slabo podučenega dela svojega naroda apelirali na boljše podučeni del (pohvala na levici in v središči), kajti ne bode pol desetletja minulo, ko bode državni in cerkveni red trijumfoval.

Videli smo na mejah svoje ožje domovine pred malo leti preobračaj v cerkvenih rečeh, kateri nas je osupnil. V naši sosednji deželi namreč je ljudstvo, katero je za jako tercijalsko veljalo, po tem zaobračaji celo podobe matere božje skrunilo, in to nam uriva sodbo, da ako se eden ekstrem do svoje skrajnosti pritiruje, rodi se iz tega drugi ekstrem. (Klici: Prav res!)

Mnogokaj namreč ljudstvo vrže proč celo od tega, kar mu je do zdaj bilo sveto, in prihodnosti tamne ne more nihče prerokovati in to je uzrok, zakaj bi mi radi svoj narod obvarovali pred tem drugim ekstremom ter zato bi ga radi sprijaznili svobodnostnimi napravami. (Dobroklici od levice.)

Ako zdaj prehajamo k stvari denšnjega obravnavanja, hotel bi konstatirati, da tudi v našem narodu prevladuje misel, da je država in cerkev božjega izvira. To ste dve oblasti, katerih se je pa mnogo človeškega prijelo, kar je baš v teku časa spremembi podvrženo. Zato se ima načelo „svobodne cerkve v svobodni državi,“ katero se je te dni i v tej zbornici omenjalo, vendar „cum grano salis“ jemati, ker bi po moji misli tudi naša katoliška cerkev morda slabše izhajala, ako se takoj amerikanski sistem uvede, ker bi se naša vzvišena cerkev ponižala do tega, kar je kako navadno društvo. Poleg tega si dovoljujem, ker je tudi moj čestiti g. predgovornik nam o „syllabusu“ precej obširno po-
dučevanje dajal, omenjati, da načelo „svobodne cerkve v svobodni državi“ v rečenem syllabusu nikakor ne nahaja posebno ugodnega razlaganja. (Veselost in bravo na levi.)

Država bi morala, ko bi načelo „svobodne cerkve v svobodni državi“ zadobilo tudi pri nas veljavo, najbrže še več zagraj upotrebljevati, nego jih je sedaj potreba, ko nalog cerkve nasproti osemindvajsetim milijonom katoličanov po Avstriji kot mnogo višje razumeva. Cerkev sicer sama tega ne zahteva, kajti mi nismo slišali, da bi bilo od leta 1860 ali 1861, ko je pri nas sistem zastopništev v veljavo prišel, ali celo od leta 1867, ko so namreč državne osnovne postave tudi v obče moč zadobile, cerkveno zastopništvo pri nas kakovkoli korak storilo, uresničiti sistemo „svobodne cerkve v svobodni državi“.

Bilo je včeraj od č. g. poslanca Lienbacherja v njegovih razlaganjih rečeno, da cerkev terja suverenitêto samo za svoje notranje zadeve. On je s tem izpoznati dal, in se strinja v tem tudi z drugimi katoliki, da v vseh vnanjih zadevah cerkve njene suverenitete nij. Jaz bi tudi svojemu zadnjemu predgovorniku, ki je trdil, da država vse samo kot pooblaščenec cerkve oskrbuje (veselost in oho-klici) povedal, da to uže po načelu božjesti reda niti v državi nij resnično.

Sicer pa so veljavni teologi, ki trdé, da ima država prioriteto posestva za sebe. Apostoli namreč nijso bili razposlani, da bi države ustanovljali, nego, da bi uže v obstoječih državah krščanstvo, krščanski nauk učili. Zato pravijo, naj se ta organizem čuva, kjer se v državnem organizmu dobro razvija ter da to priznava tudi država in zaradi tega priznava i visoko veljavo krščanske cerkve. Tedaj nij mogoče o kaki pravi državni nadsuvereniteti govoriti, ker baš država priznava cerkvi njeno visoko nalogo.

Pri nas v Avstriji zdaj gre za urejenje vnanjih cerkvenih razmer in jaz opomnjam gospode, da v teku zgodovine do denašnjega dneva je bila država tudi dejansko poklicana, v tem govoriti vmes veljavno besedo, da odločilno besedo, in mi kljub razlaganju od strani nekaterih gospodov od te (desne) strani visoke zbornice nijsmo zapazili od leta 1861 sêm, da bi bila katera izmed več vlad, ki smo jih imeli, poskušala ministerstvu za kultus vse področje jemati. Da cerkev in posebno cerkveni organi javna opravila oskrbujejo, varstvo in brambo od države uživajo, tega nobena stranka ne taji, in baš iz tega izvira tudi pravica države glede na urejevanje vnanjih cerkvenih zadev, ako mogoče s porazumljenjem s cerkvijo. To je tem bolj resnično, ker so baš s cerkvenim organizmom zvezane in pridobljene človeške naredbe, in vse, kar je človeško spada pod menjajoče se naprave in naredbe državne bistvenosti in onih organov, ki so poklicani državni namen izpolnovati.

A ne samo med teologi, nego tudi med učitelji državnega prava je bilo od nekaj vprašanje jako dvomljivo in še do denes nij rešeno, kje je meja med notranjimi in vnanjimi cerkvenimi zadevami. Jaz si dozwoljujem na ta slučaj opozorovati, ker nas uči, kako se upravo tukaj spo-

razumljenje vseh faktorjev želeti mora, in da samo potem, ako se tako porazumljenje ne doseže, ima vsak izmed obeh organizmov pravico odločiti se sam, ker ta pravica utegne biti pravica ohraniti samega sebe. V državi, kakor je naša, kjer prevladajoča večina spada h krščanski cerkvi, to tudi nij nobena težava, kajti državljani uravnajo s tem ne le svoje državne temuč tudi cerkvene naprave; torej jaz ne razumem, zakaj so se nekateri gospodje tako razburili o stvari, ki prav za prav ob hladnem premisleku nikakor nij taka, kakor jo hočejo malati.

Država ima pravico sodelovati, ker, ako se kaka pogodba smatra kot pogoj njene delavnosti, je država eden so-pogodnikov. A vendar se je včeraj in predvčeranjem nekaterokrat trdilo, da ne bi država imela nijedne besede vmes govoriti. A ona bi imela vmes govoriti, tudi ko bi bila misel onih prava, ki trde, da ima država prav sama brez sporazumljenja s priznano cerkvijo vnanje razmere urediti; ona bi imela še tudi potem vmes govoriti, ko bi načelo bilo pravo, da se tudi sploh v vnanje cerkvene zadeve nema mešati, ker je baš skupnost vernikov cerkev, in k tej spada tudi 28 milijonov avstrijskih katolikov.

Od ene strani se je trdilo, da konkordat še pravno obstoji, da torej državni zbor nij kompetenten uže zdaj o tem kako spremembo sklepati. Dovoljujem si opozoriti na neprikornega učitelja cerkvenega prava (Filipsa), kateri je izgovoril, da je konkordat omajen bil uže z oktobersko diplomo od l. 1860, ker se v njej enakost pred postavo in verska svoboda jamči. Kot drug uzrok navaja, da je s postavodajstvom o ženitovanji od l. 1868 konkordat spremenjen in koncem navaja odpoved od 1870, po kateri se je „status quo ante“ zopet vzpostavil, tak kakor je bil pred skoro sto leti. Vendar naj se človek drži ene ali druge misli, naj veruje, da konkordat živi še ves ali le deloma, da je obojestranska pogodba ali samo državna postava, v vsakem slučaju ne more za vselej, ne za večne čase obstati, ker bi bil sicer vsak napredek nemogoč, kadar bi se izkazalo, da je prememba razmeře države nasproti cerkvi potrebna, in sicer baš zato, ker se pogodba da odpovedati, zakon pa spremeniti.

Po historičnem pravu je država vselej dozdej v tem obziru svoje sodelovanje uresničevala.

Tudi zadnji konkordat je sklenen z državo kot državo, tu Avstrijo; to je zadelo človeško napravo; a naprotiv ne bode nobenemu izmed nas na misel prišlo, večno nespremenljiva načela naše vere ni v najmanjšem motiti.

Od leta 1861 je v Avstriji prišel zastopniški sistem v veljavo; pač bi zato lahko bila oblika drugačna, v kateri bi kako sporazumljenje mogoče bilo; jaz namreč ne morem nikakor soglašati se z mislijo g. gališkega poslanca, ki je dejal, da je ta konstitucionalni pot nemogoč. Dovolil si bom svoje protivno mnenje v tem oziru razložiti.

Jaz bi visoko zbornico opozoril, da so uže zdaj teologi, katerim se ne more ničesa očitati, o tej postavni predlogi govorili, a nikakor ne neugodno, nego so izrekli, da ne bi bilo nobenega zadržka prevzeti jih za podlogo posvetovanja, ker je upati, da nekatere spremembe stvar v vsakem obziru tako naredo, da se da sprejeti. Oni tudi menijo, da naši cerkveni oblastniki nikakor ne bi bili v taki opoziciji proti tej postavi, ker bi velika večina jih prav rada sprejela pravi „modus vivendi“.

Zatorej se nam, ko smo baš te dni v časnikih čitali, da se hoté naši cerkveni dostojanstveniki tu na Dunaji zbrati in ker je veliko število njih tudi udov gospodske zbornice, uriva vprašanje: kako mislimo o tej stvari mi katoličani, ki spadamo k napredni stranki? Jaz bi si dozvolil ozreti se na cerkveno pravo in na cerkveno zgodovino, in bi visoko zbornico opozoril na reformo, ki jo je uže tridentinski koncil v 24. sesiji normiral, ki se je pa dozdej vsaj v Avstriji iz nerazumljivih razlogov skoro popolnem zanemarjala. Kajti mi smo čuli, da je bila samo ena sinoda na Dunaji, ena v Pragi — ona v Lincu je bila baje samo pastoralna konferenca — a vendar predpisuje koncil trientski, da se imajo diecezne sinode vsako leto, metropolitanske pak vsaka tri leta obhajati. Koncil zapoveduje to.

Iz tega se vidi, da je uže katoliška cerkev ob času svojega cvetja na konstitucionalni podlogi osnovana bila, ker so imeli tudi duhovniki in posvetni sodelovati. In to sodelovanje je, v čemer si mislimo tudi „in politicis“ konstitucionalni princip.

Ker se v postavni osnovi, katero pred soboj imamo, govori o tem, da se bodo pravice župnijskih občin razširile,

katerih zdaj pač celo nič nij, in ker se obeta primerno urejenje duhovenske plače (kongrue), in ker se še mnoge druge, vna nje cerkvene razmere zadevajoče naprave obetajo, moram reči, da bi bilo truda vredno, ako bi zakonito zastopništvo cerkve v Avstriji z zakonitim ljudskim zastopništvom v zvezo stopilo, drug družemu predloge dajalo in sporazumljenje doseči poskušalo.

Imel bi še opomniti, da je bilo na tej (desni) strani visoke zbornice od č. g. poslanca s Tirolskega rečeno, da nij bilo sile, te predloge v zbornico prinašati, ki velik del avstrijskih državljanov vznemirujejo; saj je mnogo nujnejših rečij, narodno-gospodarstvenih in državo-pravnih razmer, katerih bi se bilo treba prej prijeti, predno pridejo konfesionalne postave na vrsto, ki imajo tako rekoč predstavljati „kronanje vsega dela“.

Naj bi bilo, da je to dokazovanje pravo; jaz sam bi bil najbrž tudi druge predloge za nujnejše spoznal; a nihče nij nezmóten, kar se tiče razvrstovanja potrebnih reform.

Jaz konstatiram, da nas je naš narod z izrečnim nalogom sem poslal, po svojih močeh sodelovati na regeneriranji domovine. (Živa pohvala na levici in v centru.)

Od strani enega gospodov iz Galicije se je izreklo, da državni zbor nij kompetenten, tudi le občna pravila gledé razmere države nasproti cerkvi v vnanjih zadevah določevati. Ta misel čestitega gospoda poslanca nij morda niti v njegovi ožji domovini splošna, kajti utegnilo bi biti 3 milijone državljanov one dežele drugega menenja, in tudi na Češkem bi se našla znatna manjšina, ki na milijone šteje in je tudi drugega menenja. Pač bi v teh imenovanih deželah in v nekaterih drugih večjih provincijah taka večja avtonomija dobra bila; a nas je izkustvo učilo, da mi v malih provincijah ne bi mogli predaleč segajoče avtonomije prenašati, ker nam manjka za to duševnih in materijalnih moči. (Odobranje.)

Jaz na to točko zaradi tega opominjam, ker sem prijatelj deželne avtonomije. A zdi se mi, da je mogoče pravo avtonomijo lahko pripraviti ad absurdum, ako bi se ne oziralo na one agende, za katere se moči manjših dežel kot za zadostivne sodijo. (Dobroklici na levi in v središči.)

Jaz si dovoljujem navajati še eno stvar, namreč da se je v neki mali deželi l. 1871 govorilo, kako nerodno bi bilo v gospodarstvenem in drugem obziru, ko bi na Goriškem drug državljanski zakonik veljal, nego na Kranjskem; na Koroškem zopet drug, ter zopet drug na Štajerskem, ker bi to trgovstvo, promet in celo gospodarstveno življenje sploh oviralo. Potem, ko se je stvar v krogu poslancev obširno razmotravala, je še celo nekdo trdil, da vse nič ne škoduje, naj se le poskusi; kajti treba je le kakemu advokatu sto goldinarjev dati, pa nam naredi nov državljanski zakonik (splošna veselost); in to je izrekel mož, ki je sam jurist, ki bi vendar sam moral poznati notranjo visoko vrednost našega državljanskega zakonika in zgodovino njegovega početka. Mi pa tudi v drugem obziru v malih deželah ne moremo izhajati; mi ne moremo na primer popularno podučevanje o občinski postavi v našem jeziku razširiti med ljudstvo, ker bi se iz tega niti tiskovni stroški ne izplačali. In zakaj? Ker v manjših deželah, na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Primorskem povsodi druga občinska postava in druge inštanice veljajo. To je zopet zapreka za razvijanje administracije in za vodstvo občinskih agend. A deželna avtonomija, kakoršne si ravno za manjše dežele želimo, mora se varovati skrbno, ker bi se sicer dober princip, za kateri se i jaz potegujem, ad absurdum spravil. (Odobrovanje.)

Mi se nahajamo od leta 1861 — Angleška se je celó tri sto let borila za svoje sedanje politične pravice — v prelaznem stadiji, in taki prehodi povsodi terjajo, da pomanjkljivosti in napake, ki se tu pa tam kažejo, potrpežljivo prenašamo. Z dobrim vzgledom bi novo izvoljeni ljudski parlament lahko svetil, ko bi svojo pripravljenost kazal v vseh oddelkih državnega in cerkvenega življenja, in ko bi, v kolikor ima država na zadnje pravico upljevati, hodil po potu zmernosti, da bi ljudstvo ne mislilo, da se mislijo s tem res podreti njegovi verski pojmovi, ko je vendar govorjenje le o uredjenji tega, kar je človeško v cerkvi, v kolikor se države tiče. (Bravo! na levi). Ako se držimo gesla, ki se francoski glasi: tout comprendre c'est tout pardonner, prišlo se bo bržkone do sklepa, da minejo vse strasti, ako se razmere natanko prematrajo. Mi se trudimo

kolikor je v naši slabi moči, da bi se držali tega gesla, in se bomo krepko udeleževali posvetovanja o tej postavi, ker upamo, da se postavodajnim faktorjem Avstrije in voditeljem njene osode posreči, z legalnim cerkvenim zastopstvom avstrijskim splošno sporazumljenje doseči. Ako pa se naša nadeja ne izpolni, bomo se, ker nam najboljši teologi ne vedó povedati, kje je meja med vnanjimi in notranjimi cerkvenimi zadevami, udeležili se posvetovanja o tej postavi, bona fide, da je o uredjenji vnanjih cerkvenih zadev govorjenje.

Kar se tiče specialne debate — ako pride do nje — bomo pri posameznih točkah nasvetovali spremembe, ker se bomo potegovali za največjo avtonomijo cerkve in dežel. Sicer pa mislim, da žuganje, ki se je te dni izreklo, da se ponese seme nesloge v najbolj oddaljene kočé naše domovine, da tako žuganje, tako necerkveno in nedomoljubno ravnanje niti države niti cerkve ne bode razrušilo.

Potem ko so še drugi govorniki izrazili svoje mnenje, bilo je glasovanje o tem, ali se naj vzemo predložene konfesionalne postave za podlago posvetovanja pri specialni debati. V zbornici je bilo 295 poslancev navzočnih; izmed teh je 224 glasovalo za to in 71 proti. Slovenski poslanci napredne stranke dr. Razlag, Pfeifer, dr. Vošnjak in Nabergoj so z dá glasovali.

Vsled tega sklepa se je postava od točke do točke brala, a poslanci so pri vsakej točki povedali svoje misli, ako se jim postavne odločbe niso zdele primerne njihovim političnim nazorom.

Zato hočemo tukaj navesti iz specialne debate važnejše stvari, zlasti nasvete slovenskih poslancev.

I. Postava, katera ureduje vnanje razmere med katoliško cerkvo in državo.

§. 1 in 2 določujeta lastnosti, katere mora imeti duhovnik, da dobi kako cerkveno službo ali župnijo. Država namreč zahteva: avstrijsko državljanstvo, brezmadežno obna-

šanje v naravnem in državljanskem (!) (staatsbürgerlich) oziru in ono posebno spodobnost, katero je za gotovo cerkvene službe in župnije predpisano. Oba paragrafa se ob enem obravnavata. K besedi se oglasi g. Pfeifer, da bi zoper odločbo govoril, po kateri se zahteva brezmadežno obnašanje v državljanskem oziru. Ker pa je več govornikov bilo vpisanih in je že po 4. govorniku državni zbor sklenil konec debate, g. Pfeifer ne dobi več besede k temu paragrafu, pa si pridrži pri 6. §. govoriti.

Pri teh točkah je govoril tudi rusinski župnik Naumovič. Tukaj tedaj imamo katoliškega duhovnika, kateri očitno izreče, da v nobeni odločbi postave ne najde kakšnega napada na pravo bistvo katoliške cerkve.

Naumovič, častivredni mož s sivimi lasmi, je rusinski pisatelj popularnih knjig, izdatelj dveh rusinskih časnikov, in snuje zdaj društvo po izgledu našega Mohorjevega. On je iskren Slovan, vnet katoliški duhovnik, a ne pozna one fanatične nestrpljivosti, katera se je žalibog po pritisku graškega škofa Zwergerja zasejala v poslednjih letih tudi med naše slovenske duhovnike. Ker je ta govor prišel iz ust slovanskega katoliškega duhovnika in ker iz njega veje oni duh, ki je nekdanj tudi po Slovenskem zedinil vse moči posvetne in duhovne k narodnemu delovanju, priobčimo iz njega glavne stvari:

„Ker se mi rusinski poslanci, pravi katoliški župnik Naumovič, udeležimo pri specialni debati o konfesionalnih postavah, da si je večina naših poslancev duhovenskega stanu, treba se nam zdi, da oddamo neke izjave, a ne zategadelj, da bi od sebe odbacnili natolcevanja in dolženja od neke nasprotne strani, nego iz dolžnosti do katoliške cerkve, do našega višjega pastirja in do svojih volilcev, ki so katoliške vere. Tudi mi stojimo na stališči katolicizma, tudi mi smo zvesti sinovi katoliške cerkve, s katero smo iz početka 18. stoletja po cerkveni uniji zvezani.

A mi smatramo katoliško cerkev kot božjo vesoljno ustanovo, katera z vsako državno formo more shajati in katera je vselej poklicana, da zraven svojega višjega poklica tudi podpira od države zaželeno razsvitlenost (aufklärung), nravnost in požlahnenje človeštva. — Ko je naš narod po

razdeljeni Poljske prišel pred 100 leti pod avstrijsko vlado, bila je naša cerkev blizu propada, pregnana in zaničevana, naše duhovenstvo brez višje omike, nevedno in siromašno. Veselimo se, da je ta generacija naših duhovnikov po nekih desetletjih izumrla in da imamo zdaj duhovnike, kateri morejo zadostovati vsem zahtevam, ki se stavijo do njih v smislu kulturne države, kakoršna je Avstrija in da se naši duhovniki lahko gledé njihove splošne omike merijo z vsakim duhovenstvom v Evropi.“

Potem hvali Naumovič spomin nepozabljivega cesarja Josipa II., kateri je uže tačas spoznal, da omikani, sposobni, svojega visokega poklica zavedni duhovenski stan je podloga državnega blagostanja. Hvaležno se spominja seminarija v Lvovu, od cesarja Josipa II. ustanovljenega, kjer je izvršil filozofične in teologične studije in se učil ljubiti boga in svojega bližnjega, ljubiti svojo ožjo in daljšo domovino.

„Mi ne moremo izreči, da bi mi in naš narod ne priznali teh postav, kajti tak izrek bi bil proti našemu katoliškemu čutstvu, proti našemu državljanskemu mišljenju. V nobeni odločbi postave ne najdemo kakšnega napada na pravo bistvo katoliške cerkve in če prav se ostrost postave pri naših sedanjih deželnih razmerah utegne proti nam obračati, vendar upamo, da kmalu stopijo tudi pri nas na mesto nedostatek resnične pravne razmere. Nam še na misel ne pride, da bi državni zbor ne bil kompetenten, sklepati o teh postavah.“

1. in 2. paragraf sta bila nespremenjena sprejeta; proti točki, katera zahteva državljansko „neomadeženost,“ so slovenski poslanci glasovali, ker daje vladi preveliko oblast pri nastavljenji duhovnikov.

3. §. odločuje, da so nadškofje in škofje, korarji in škofovi generalni vikarji po dosedanjem načinu nastavijo.

4. §. govori o oddaji cerkvenih uradov in župnij; 5. §. zahteva, da se razpiše konkurs za prazna mesta korarij in župnij.

Dr. Razlag pri tej priložnosti omenja tako zvano župniško konkursno izpraševanje (pfarrkonkursprüfung). Do l. 1850 so glede teh izpraševanj bili v nekaterih škofijah veliki nedostatki. Zahtevalo se je namreč od kandidata izpit, kateri

bi v teoretičnem oziru bil zadostoval za kako profesuro, na praktično izobraženje pa se je premalo gledalo. Taki teoretični spisi so se včasih v tabakirah eskamotirali v dvorano, kjer se je kandidat izpraševal. Tudi se je zgodilo, da izpraševalci niso bili zmožni drugega deželnega jezika, in šaljivi duhovniki so včasih pri poskušnih pridigah imeli kako humoristično predavanje. Kaj tacega se zdaj ne godi več. Želeti pa je, da je izpit boljše praktičen, nego teoretičen. Po §. 30 te postave se imajo teologične fakultete urediti; upati je, da bodo potem teologični kandidati boljše znanstveno izobraženost dobili, kar je silno potrebno. Duhovniki sami o nekaterih škofovskih diecezanskih zavodih ostro sodijo. Govornik dalje omenja, kako krivična je dosedanja navada, da se mora konkursni izpit vsakih 3 ali 6 let ponavljati, ako hoče duhovnik župnijo dobiti ali od težavnejše župnije na stare dni na boljše priti. Praktični izpit bi moral za celo življenje veljaven biti, kakor pri advokatih, zdravnikih, notarjih, sodnikih i. t. d., torej naj zadostuje enkrat za vselej.

6. §. odločuje, da ima škof vselej deželni vladi naznanjati duhovnika, katerega nastavi na kako župnijo. Deželni vladi pristoja, škofu naznanjati svoje ugovore ter povedati razloge (§. 2). Ako v 30 dneh nij ugovora od deželne vlade, sme se duhovnik inštalirati. Proti ugovoru deželne vlade gre pritožba do ministerstva. Če se pritožba ne usliši, se duhovnik ne sme nastaviti.

Proti temu paragrafu govori slovenski poslanec g. Pfeifer.

Govor poslanca g. Pfeiferja k §. 6. konfesijonalnih postav.

Ako je že v generalni debati moj čestiti somišljenik (namreč dr. Razlag) obljubil, da se udeležimo posvetovanja zakonske osnove o uredjenji vnanjih cerkvenih zadev, nij s tem nikakor rečeno, da sprejemamo vsako posamezno točko te predlage. — Jaz sem se uže včeraj proti §. 2 k besedi oglasil, pa nijsem mogel izvesti svojih načel, ker se je poprej sprejel konec debate.

Druga alineja §. 6 se sklicuje izključljivo na §. 2, kateri se mi zaradi v tretjem odstavku izrečene terjatve, „da mora

biti vedenje državljansko, tako, da mu nij ničesa očitati,“ tudi po včerajšni debati neče zdeti svobodomiseln in tako nedolžen, kakor se gospodu poročevalcu vidi.

Odkar naše ustavno življenje traja, je — kakor se je včeraj omenilo — marsikateremu narodu pojem „državljankega vedenja“ žalibog le prejasen postal, in kaj enakega se bojimo tudi nasproti celemu stanu duhovenskemu.

„Navedenje uzrokov“ po §. 6, al. 2, nadčuvanje nad državljanskim vedenjem po §. 2, al. 3, se prepušča kakor dozda administrativnim uradom. Kako bodo ti organi, da bi svojim višjim ustregli, tej nalogi odgovarjali, tega mi nij treba dalje omenjati. Ako pa prevdarimo, gospoda, da, ako se sistema spremeni, tudi administrativni uradi svoje politične nazore morajo spremeniti, se proti eni in isti osobi „navedeni“ uzroki, kakor tudi po §. 2 oddane kvalifikacije, ne bodo enako glasile. Ako pa bi se, — bilo bi to le obžalovanja vredno spričevalo ustavno uvedene korupcije. Sicer vsakratna vlada dobode na ta način veliko nominalnih in poslužnih pripadnikov. A dovoli naj se mi vprašanje, bode-li potuhna podpora vladi všeč, ali jej bode dosti poštena? Jaz vsaj se strinjam v tej točki z John Stuart Millom, kate-terega besede si dovoljujem tu navajati:

„Najtežji uzrok za omejenje državnega umešavanja daje hudo zlo, kot katero se nam zdi vsako nepotrebno pomnoženje vladine moči. Vsako novo opravljanje, ki se vladnemu delovanju pridene, razširja krog njenega vpliva na nadeje in bojazni ljudij in čedalje bolje spreminja delavni in marljivi del občinstva v četo, katera hodi za njo ali pa za katero si bodi stranko, katera želi priti do vlade.“

Meni se zdi, da so obstoječe državne postave tudi za duhovenstvo popolnem zadovoljne, in da močni vladi pač nij treba, asekurirati se s tako raztegljivimi ugovornimi pravicami.

Kakor je pred nekaterimi dnevi neki gospod poslanec z leve strani visoke zbornice objektivno postopanje v tiskovnih stvareh zval „obsojenje brez kontradiktornega ravnanja“, in je ta visoka zbornica njegovemu pojasnjevanju s tem pridružila se, da je njegov predlog o odpravljenji objektivnega postopanja posebnemu odboru izročila, zdi se mi državno ugovorno pravo, ki ga obsega §. 6 z obzirom

na §. 2, in ki ima tako obliko, da se na vse mogočne načine lahko razlaga, tem bolje zavrgljiv.

Kajti med tem, ko v prvem slučaju nasleduje čestokrat sodnijsko postopanje, se lahko v drugem vsa mogoča zlorabljenja počenjajo, tako, da je duhovnik večkrat za celo življenje omadeževan, ne da bi o tem kaj slutil, ne da bi se s vsem uzrokom proti temu lahko branil.

Ker pa je jako prevažni del avstrijskih državljanov katoliške vere, ker dalje vlada sama v motivnih poročilih katoliški cerkvi prednostno stanje priznava, ne zdi se mi določba §. 6. al. 2. tako malostna, ker bi se politični urad brez navajanja faktov edino le na uzroke, ki čestokrat samo zakonove besede citirajo, mogel sklicevati. Zato se mi v teh preveč robotih normah ravno protivje od prednostnega stanja katoliške cerkve kaže.

Včeraj je neki gospod poslanec iz Galicije kazal na protestantovsko postavo od 23. jan. 1866, ki pa ne obsega tako odijoznih določb. Strinjam se torej popolnem z njim, da tako ravnanje s katoliškimi duhovniki vsi, ki prav mislijo, smatrajo za mojstrovanje celega stanu.

Zato priporočam visoki zbornici sledeči izboljšek:

V §. 6. alineja 2, naj se namestu besed „navedenje uzrokov“ dene: „in navesti fakta, ki jih ima protest za podlago“, in alineja bi se glasila:

„Zadnji pristuje, objaviti škofu svoje ugovore in navesti fakta, ki jih ima protest za podlago.“

Ta predlog je bil sicer podpiran tudi od Rusinov, enega dela nemškega „Fortschrittskluba“ in nekaterih Poljakov, a pri glasovanji nij bil sprejet.

Važen je 8. §., kateri odločuje, da ima vlada zahtevati odpravo duhovnika od svojega mesta, ako duhovnik zgubi avstrijsko državljanstvo, ali ko je bil za krivega spoznan zločestih ali tacihi kaznivih dejanj, katera izvirajo iz dobičkarstva, ali so proti nramnosti ali pa delajo javno pohujšanje (öffentliches ärgerniss). Dalje sme vlada zahtevati odpravo duhovnika, če se tako vede, da bi za javni red nevarno bilo, ga puščati na njegovem mestu.

G. Pfeifer omenja, da velja to, kar je rekel proti 2. in 6. paragrafu, tudi pri 8., ter zahteva, da se o besedah: „ali pa delajo javno pohujšanje“, posebej glasuje. Proti tej odločbi so potem glasovali Poljaci, Slovenci in Rusini.

§. 8. je bil z veliko večino sprejet, dalje 9. do 13. §., kateri odločujo o nastavi duhovnikov na prazna mesta cerkvenih uradov in župnij.

Drugi oddelek postave govori o cerkveni uradni oblasti in dušnem pastirstvu.

Po 14. §. opravljajo nadškofje, škofje in škofovi vikarji notranje cerkvene zadeve svojih škofij po cerkvenih zapovedih, dokler te ne protivijo državnim postavam.

Mizna pravica (tischtitel) iz religijskega fonda se samo onim duhovnikom privoli, kateri so sposobni za cerkvene službe. Škofje morajo svoje pastirske liste, ukaze itd. deželni vladi naznanjati. Vlada sme prepovedati cerkvene ukaze, ako presegujejo krog notranjih zadev, ali nasprotujejo javnim ozirom.

Po 18. §. se cerkvena uradna oblast sme rabiti samo proti katoličanom, a nikoli v ta namen, da bi se zabranilo ravnati po državnih postavah ali posluževati se državljanskih pravic. Da se nove škofije ali župnije napravijo, treba državnega privoljenja. Če se naredi nova župnija, izgubi dosedanji župnik vso pravico do dolžnosti bivših faranov. Spremembe v dohodkih župnij se smejo zgoditi po zaslišanji ordinarijata, a take spremembe naj se samo tačas storijo, kadar je tudi sprememba v osobi župnika.

Vlada daje cerkvenim uradom pomoč politične eksekucije, da izterjajo plačila ali druge dolžnosti, katere so se faranom s privoljenjem vlade naložile; zlasti to tudi velja od plačil za cerkvene zakonske oklice, poroke in za štolne pristojbine.

Po 26. §. se prestopki proti štolni taksi kaznujejo z denarno globo do 100 gold.

30. §. pravi, da se bodo katolično-teološke fakultete po posebni postavi uredile, katere bodo tudi odločile, v koliko predpiše država kandidatom duhovskega stanu posebni način naobraževanja (besondere art der heranbildung). Rusinski poslanec Pavlikov želi, da se ta postava daje v sporazumljenje s škofovi.

Patronatne razmere se bodo po posebni postavi uredile.

Daljša debata se je vnela pri poglavji, katero govori o napravi župnijskih občin. Po vladnem predlogu bi se naj prepustilo deželni postavodaji, kako si hoče urediti zastopništvo župnijskih občin. Konfesijonalni odbor pa nasvetuje, da se naj to zgodi po državni postavi.

Dr. Vošnjak poprime besedo in brani pravico dežel, kajti po deželnih redih od 26. februarja 1861 spadajo med deželne zadeve vse natanjnejše odločbe v šolskih in cerkvenih stvareh. Konfesijonalna postava je splošna državna, ona je okvir, v katerem si potem deželni zastopi uredijo svoje župnijske občine in njihovo zastopstvo. Kakor v narodnem, so tudi v verskem oziru avstrijske dežele jako različne. Splošna postava bi tedaj bila gotovo povodom, da se rodijo prepiri med državnimi in deželnimi zastopi. Tu ne gre sklicevati se na občinsko in šolsko postavo, ki ste tudi bile sklenene od državnega zbora. V okrogu politične ali šolske občine so vsi prebivalci podvrženi odločbam teh postav, v okrogu župnijske občine pa bodo v nekih krajih, kakor pri nas Slovencih, skoraj sami katoličani, v drugih deželah pa bode vmes več ali manje drugovernikov. Konfesijonalni odbor sam priznava te različnosti dežel v svojem poročilu in hoče vendar vzeti deželnim zborom pravico, katera jim nedvomno pristuje po 18. oziroma 19. §. deželnih redov. Govornik nasvetuje, da se sprejme vladni predlog. — Podpirajo ga Poljaci, a velika večina (samo Poljaci in Slovenci so proti) glasuje za odboroze predloge.

§§. 38 do 59 odločujejo, kako se ima opravljati cerkveno premoženje. Župnijsko premoženje opravljajo duhovniški vžitkarji župnij pod nadzorstvom patronovim in višjim nadzorstvom škofovim in državnim. §. 48 zahteva za pravna pisma, pogodbe itd., da so veljavna za cerkev, podpise cerkvenega predstojnika in najmanje dveh udov župnijske občine.

G. Pfeifer pri tem paragrafu poprime besedo: „Ta paragraf govori o veljavnosti pravnih pisem; tedaj bi morali podpisi cerkvenega predstojnika, dveh udov cerkvenega zastopa in še dveh prič od notarja ali sodnika legalizovana biti. Ko je šlo za odpravo posilnega legalizovanja, je slavna zbornica dokazala, da jej je za odpravo te naredbe. Tudi kranjski deželni zbor je sklenil resolucijo zarad odprave

legalizovanja, ker baš ta naredba kljubu nekaterim prednostim ne opravičuje mnogo nepotrebnih sitnostij. Na Kranjskem na 13 mestih niso notarji nastavljeni, a sodnije z delom preobložene, da stranke dosti časa zamude z legalizovanjem. V §. 48 omenjena pisma se delajo včasih daleč od sedeža okrajne sodnije in so podpisana od možev, ki so pisanja zmožni; čemu bi morali iti k sodišču samo zavolj legalizovanja, zlasti pri malenkostnih stvareh. Ponarejenje podpisov je mogoče tudi pri legalizovanju. Govornik navede neki slučaj, da je kmetski posestnik najel večje hranilnično posojilo proti volji svoje žene sosesestnice, namesto katere je drugo žensko k notarju pripeljal ter jo izdal za svojo ženo. G. Pfeifer nasvetuje, da se §. 48 dostavi, da za taka pisma ne velja postava o posilnem legalizovanju.

Predlog je bil podpiran, a poročevalec se mu ustavlja, rekši, da tu ne kaže delati izjeme glede postave o legalizovanju. Pri glasovanju predlog nij bil sprejet.

Za cerkveno in župnijsko premoženje se terja pupilarna varnost. Pri midsobnih podporah med cerkvami ene in iste škofije se smejo od te odločbe izjeme storiti po sporazumljenju ordinarijata in vlade. G. Pfeifer nasvetuje, da se naj vselej poprej zasliši ona župnijska občina, v kateri leži cerkev, ki daje podporo. Župnijske občine morajo s časom uplivati na upravo cerkvenega premoženja in paziti, da se v svoji celoti ohrani.

Dokler se ne dajo posebne postave o upravi cerkvenega in župnijskega premoženja, daje vlada potrebne ukaze.

Po §. 53 pripada religijskemu fondu premoženje posamezne cerkvene skupnosti ali zavoda, ako poneha ta skupnost ali zavod.

Dohodki praznih župnij gredo v religijski fond. Dr. Razlag je s to odločbo zadovoljen, a ne za vse slučaje. Znano je, da korarji na nekem kapitelnu (Zagreb) imajo letne dohodke čez 30.000 gold., in če je kako mesto prazno, se tudi dotacija za to mesto med ostale korarje razdeli; posamezni korarji v svoji komoditêti tako daleč segajo, da si plačajo posebne prêbendare (namestnike), kateri za njih cerkvena opravila opravljajo. Neki sloveči avstrijski general in namestnik je uže zdavnaj to stvar opazoval in razmatralo se je

vprašanje, ali ne bi se ti veliki zneski bolje rabili za popoljšanje prihodkov nižjega duhovenstva, ki je v tej deželi posebno slabo plačano. A druga stvar je s tako zvanimi stavbenimi fondi (baufond), kateri so se napravili iz dotacij praznih kanonikatov. Za take fonde bi morala biti izjema. Govornik nasvetuje, da se dodaje besede „praviloma“ in da sme izjeme dovoliti minister za bogočastje po zaslišanji dičezanskega škofa.

Rusinski župnik Naumovič gorško podpira Razlagov predlog, a brez uspeha. Celi paragraf je bil nespremenjen sprejet.

Poslednji 60. §. daje vladi oblast, cerkvenim organom naložiti denarne globe razmerno z njihovim premoženjem, ako cerkveni organi ne ravnajo po odločbah te postave in ukazih, danih na podlagi te postave.

Kovalski nasvetuje resolucijo, da naj vlada stori potrebne korake, da spadajo v delokrog najvišjega upravnega sodišča tudi zadeve v tej postavi uredjene.

Dr. Razlag podpira Kovalskov predlog, sicer pa predlaga, da se §. 60 sprejme po vladnem predlogu, v katerem nij govora o kaznih. Vsakako je želeli najvišje upravno sodišče, da odločuje celi senat po ugovoru stranke in ne samo upravni organi. Nova postava ima razne stroge določbe, a njeni poklic je, da mir napravi med državo in cerkvo, kar zadevlje vnanje cerkvene razmere in da tako povspešuje občni blagor. Najvišje upravno sodišče bi bilo ob enem cerkveno sodišče. Ako se to zgodi, potem prav rad glasujem za postavo v tretjem branji, ker ima postava dosti dobrih odločeb na korist lastne države in na korist naše lastne cerkve. Da-si več storjenih predlogov zlasti glede avtonomije dežel in samostalnosti cerkvenih organov nij bilo sprejetih, upa vendar govornik, da se s časom deželna avtonomija kolikor treba razširi.

Potem je bil tudi 60. in poslednji paragraf postave sprejet z resolucijo Kovalskega.

Postava je šla potem v gospodsko zbornico, bila z malimi spremembami sprejeta ter od cesarja 7. maja 1874 potrjena (sankcionirana).

II. konfesijonalna postava,

katera se je obravnavala v poslanski zbornici v sejah 16., 17. in 18. marca, ureduje doneske od župnijskega premoženja (pründenvermögen) do religijskega fonda.

Postava ima dvojni namen, prvič da dosedanje doneske lastnikov župnij k religijskemu fondu uredi in enakomernejše, ter pravičnejše uravna, in drugič, da se tako dobé sredstva za zboljšanje dohodkov nižjega duhovenstva.

Doneski k religijskemu fondu so uže od cesarja Jožefa I. 1782 uvedeni in bi po prvi uredbi morali vsi župniki, kateri imajo nad 600 gold. dohodkov, neke odstotke v religijski fond plačevati; isto tako škofje z višjimi dohodki od 12.000 gold. Kloštri pa bi morali tri četrtine, kolikor jim ostane nad njihove stroške, religijskemu fondu odrajtati. A ta uredba se nij strogo izvrševala in vzlasti bogati kloštri so se znali z vlado pogoditi in plačali so doneske, kateri nijso v nobeni razmeri z njihovim premoženjem. Posebno na Nižjem in Gornjem Avstrijskem so kloštri, kateri od svojih posestev plačujejo od 10.000 do 54.000 gold. državnega davka, a vsi kloštri cele Avstrije plačajo skupaj samo 52.000 gold. v religijski fond; n. pr. Klosterneuburg z 54.000 gold. davka 8000 gold. v religijski fond; skotski kloster na Dunaji z 49.000 gold. davka samo 840 gold., sv. Križ z 41.000 gld. davka 1050 gold. itd. Na Koroškem, Kranjskem in Primorji nij takih kloštrov, da bi donašali k religijskemu fondu. Sploh je 213 kloštrov, kateri so vsi izkazali čisti dohodek večjega ali manjšega zneska in kateri peneza ne plačujejo v religijski fond.

Pri posvetnih župnijah in duhovenskih službah so tudi jako različne razmere v dohodkih. So župnije z 4000 do 10.000 gold. dohodkov, a druge revne, na katerih bi moral župnik z dohodki letnih 150 do 350 gold. se živiti. Iz religijskega fonda se po njegovih dosedanjih dohodkih plače duhovnikov ne dado povekšati; zato je opravičeno, da se religijskemu fondu dohodki množe, ter se tako mogoče stori, slabše plačanim župnikom in kaplanom pripomoči, ker povsod velja solidarnost cerkvenega premoženja.

1. §. postave odločuje, da imajo lastniki cerkvenih župnij (inhaber kirchlicher pfründen) in kloštri donašati k religijskemu fondu in sicer v ta namen, da se pokrivajo potreščine za katoliško bogočastje, zlasti tudi da se poboljšajo dozdanji dohodki nižjih duhovnikov.

2. §. javlja določbe za te doneske. Podlaga za nakladanje doneskov k religijskemu fondu je ista, kakor za pristojbinski êkvivalent. Prosta od doneskov pa je kongrua, katera gre duhovnikom po njihovem cerkvenem stanu. Visokost te kongrue se odločuje po zaslišavanji škofov, pri katerem je gledati na različnost krajnih razmer.

Pri kloštrih ostaje prost od doneskov isti del dohodkov, kateri gre vsem udom samostana kot kongrua po njihovem cerkvenem stanu. Načela, po katerih se imajo sploh dohodki in stroški duhovnikov računati, da se odloči kongrua, imajo se postaviti po zaslišanji škofov.

Donesek k religioznemu fondu se vsakih deset let na novo odločuje. Za prvih deset let imajo donašati župnijski lastniki in samostani pri premoženji do 10.000 gold. $\frac{1}{2}$ ‰, od 10.000 do 20.000 gold. $1\frac{1}{2}$ ‰, od 20.000 do 30.000 gl. 3 ‰, od 30.000 do 40.000 gold. 4 ‰, od 40.000 do 50.000 gl. 5 ‰, od 50.000 do 60.000 gold. 6 ‰, od 60.000 do 70.000 gl. 7 ‰, od 70.000 do 80.000 gl. 8 ‰, od 80.000 do 90.000 gl. 9 ‰, čez 90.000 gl. 10 ‰. Doklada ta bode samo nekatere kloštre na nižjem in gornjem Avstrijskem hudo zadela, a nekateri teh samostanov imajo po 3 do 6 milijonov gold. premoženja, katerega vsako leto po svojih dohodkih izdatno pomnožavajo. Namen samostanov pa nij kopičiti velika imetja, a duhovniki na deželi, ki imajo v potu svojega obraza oskrbovati duhovno pastirstvo so v dosti krajih tako slabo plačani, da morajo zraven težavnega svojega posla še pomanjkanje trpeti. Pri 10.000 gl. iznaša $\frac{1}{2}$ ‰ za deset let vsakoletnih 5 gold.

Tudi nekateri škofje imajo neprimerne velike dohodke, a njihovi nižji duhovniki si še najnavadnije potreščine življenja ne morejo preskrbeti. Tako ima olomucki nadškof na Moravskem 800.000 gl. reci: osem stotisoč goldinarjev letnih dohodkov, a na župnijah religijskega fonda dobivajo v njegovi škofiji župnik samo 400

gold., kaplani pa 210 gold. na leto ter se morajo od teh pičlih dohodkov živiti! Kaplan plača župniku 120 gld. za hrano, gotovo malo za denašnje razmere, ostane mu tedaj 90 gld. za vse druge potrebščine, obleko, knjige itd. In ta bogati nadškof nij dal ni peneza v pomagalni fond za duhovnike, katerega so škofje leta 1868 sklenili napraviti. Sploh je samo nadškof Raušer, kateri nema razmerno velikih dohodkov, daroval 80.000 gold. v pomagalni fond za nižje-avstrijske duhovnike.

Nova „konfesijonalna“ postava je tedaj bila potrebna in bode v prvi vrsti nižjim duhovnikom na korist, kateri bodo še enkrat hvaležni državnemu zboru, da je po solidarnosti cerkvenega premoženja odpravil starodavne nedostatke.

III. konfesijonalna postava

govori o postavnem priznanji verskih društev in je bila od cele zbornice enoglasno sprejeta.

IV. konfesijonalna postava

uredjuje vnanje pravne razmere samostanskih ali klošterskih društev. O tem postavnem načrtu je bil g. dr. Razlag poročevalec ter v svojem govoru dokazal potrebo take postave. Iz njegovega govora, kateri je bil po stenografičnem zapisniku natisnen v „Slov. Narodu“ števil. 98, 99, 100, 101, leta 1874, povzamemo samo sledeče stavke.

Iz govora dr. Razlaga za kloštersko postavo.

„Po cerkveni zgodovini in po kanoničnem pravu pravno poslopje cerkve ne stoji na redovih. Ti niti ne spadajo k hierarhiji, in torej niso potreben element v cerkvenem pravnem življenju. A imajo velik historičen pomen, v zapadu eksistirajo od začetka šestega stoletja, kajti, kakor znano, je sveti Benedikt prvi v zapadu samostanskemu življenju pravila dal, katera so veljala potem skoraj splošno do 11. stoletja, in stoprv potlej se je več drugih redov ustanovilo.

V srednjem veku so bili pač velike važnosti ter človeštvu v veliko korist; posvečevali so se podučevanju mladine, podpirali in pospeševali so umetelnosti in vede, obdelovali

so zemljo, učili so pošteno in npravno življenje ter so na ta način vodili narode k omiki, ter so vzbudili marsikateri talent, ki bi se bil inače za človečanstvo izgubil. Kar se tiče preskrbljevanja revnih, so mnogo važnega storili, ter so v cve-toči svoji dobi jako priprosto živeli. S pribežalisči so morebiti k temu pripomogli, da se je marsikateri surovosti tadanjega časa, znani pestni pravici, v okom prišlo; kajti, kakor znano, so bili tadanji zakoni čestokrat prav drakonični; spominjam na primer le na eno reč, da je bil namreč tlačan sè smrtjo kaznovan, ako je zajca ustrelil.

Marsikateri redovi tudi dandenes človečanstvu bistveno služijo, in kot na takega bi pokazal jaz, kar se je tudi uže danes od vseh stranij zgodilo, na zaslužen red milosrčnih bratov, ker se ta red posvečuje službi trpečega človečanstva ne samo pri kužnih boleznih in v vojskah, nego tudi sicer in to zares s pohvale vrednim požrtovanjem.

V teku časov pa se je redovstvo spačilo, kakor se more vse spačiti, kar je človeško in ker je visokočestiti pater Rainer svetega Bernarda kot podporo za svoje trdenje navedel, dovolil bi si tudi jaz navesti besede istega sv. Bernarda, kateri je rekel: „Spriden klošter se more skoraj edino le s tem popraviti, da se do tal podere.“

Ako pogledamo v zgodovino, najdemo, da je bilo samostanskih reform uže za časa svetega Bernarda jako velikokrat treba.

V notranjem Avstrijskem je blagostanje cvelo do 17. stoletja, potem pa so se napravila velika klošterska posestva, in uže o Italiji velja stavek: „Latifundia perdidere Italiam,“ isto tako obubožanje je bilo tudi v notranjem Avstrijskem nasledek tega, ker je svobodno delo od 17. stoletja dalje svojo veljavo zgubilo.

Ako pregledamo zgodovino popravljenja kloštrov na Avstrijskem, najdemo, da so imeli samo v notranji Avstriji premoženja preko 12 milijonov, ki je bilo večji del v posestvih.

Nasledek tega je bilo seveda, obubožanje, katero so tudi na Češkem in Moravskem veliki fideikomisi prouzročili. Na cesarja Josipa II. razsvitljenega monarha, je došla torej silna terjatev, naj v tem obziru pomaga, in uže njegova vélika mati, pobožna cesarica Marija Terezija, je nekoliko začela. Klošterska reforma pod Josipom II. je bila v cer-

kvenem, političnem in narodno-gospodarstvenem interesu potrebna, in s tem ravno so se odvrnile velike socialne zmešnjave in tudi velike zmotnjave, ki so vsled francoske revolucije leta 1789 na Francoskem od spodaj navzgor državno bitstvo in cerkev potresale.

Pod cesarjem Josipom II. je bilo v Avstriji preko 2000 kloštrov, in pomota je, ako kdo trdi, da je on klostre odpravil. On je le klostersko reformo in trditi se sme, le v pohlevni meri vršil. Kajti po odpravljenji nekaterih kloštrov je v Avstriji še zmirom 1425 kloštrov ostalo. Pač pak je nove fare ustanovil; ustanovilo se je novih duhovnij, s čemer se je človečanstvu bolje poslužilo, in sicer z dobrim razdeljenjem dela, kakor bi se bilo zgodilo, ko bi se v nekaterih oddaljenih krajih, kjer je bilo preveč delavskih močij nakopičenih, te ne bi bile prav razdelile.

To je bil uzrok, zakaj je posvetno duhovenstvo pol stoletja blažilo spomin velikega cesarja Josipa, in jaz mislim, da je še denes ideal omikanih katolikov, imeti omikano posvetno duhovenstvo, ki zavzema v državi stanje, ki njegovi popolni zadovoljnosti odgovarja, ne pa da bi mi zasramovanje ali sovrašтво občutili do klosterskih družeb.

Omenil sem uže prej, da se je velika cesarica Marija Terezija krepko poprijela reforme kloštrov.

Jezuitovski red se je posvetil in posvečuje še dandanes podučevanju in vzgojevanju mladine. On goji znanosti, oskrbuje in oskrboval je pridigarstvo, da pravi nauk pospešuje; pa čestokrat je tudi državne interese pospeševal, ker je po zgodovini mnoge sekte, ki so bile sovražnice človeški družbi, odbijal. On je tudi svoje ude kot izvstne in slavne misijonarje v tuj svet pošiljal, da so v odstranjenih deželah in svetovnih delih vzvišeni Kristov nauk oznanjevali. Opo-minjam pri tej priliki svetega Franciška Ksaverja, a hotel bi tudi dejanje omeniti, katero jako dobro govori za enega uda tega reda, ki je človeštvu učinil veliko uslugo. Znano je, da so bile v štirinajstem in petnajstem stoletji in še kasneje skozi tri stoletja coperniške pravde v Evropi splošne in poslednja deklica je bila zarad čarovanja v protestantovskem Glarusu še ne pred sto leti leta 1783 sežgana. Na Nemškem trdijo zgodovinarji je bilo več čarovnikov in

copernic sožganih, nego v Španiji krivovercev. A bil je uprav jezuit, namreč Friderik Spee, rojen koncem šestnajstega stoletja, ki je prodril led občne nevednosti v tem obziru v Evropi po svojem delu „Cautio criminalis“. On je namreč v dveh letih dvesto zavoljo coprništva obsojenih na smrt pripravljal in na morišče spremljal, ter trdi, da so po njegovih izkustvih in opazovanjih nekrivi bili, in so mu osiveli samo od tožnosti zavoljo teh trpljenj lasje uže s tri in tridesetimi leti. Ako se torej na delovanje tega moža in tega reda oziramo, kakor je prej bilo, mislim, da sem malo sliko dobre strani njegove razvil.

Prehajam zdaj k senčnim stranem tega reda. Izkustvo uči, da je bila narodna literatura pri jezuitih, kjer koli so šolo v svojo oblast dobili, nekoliko uničena, nekoliko nepospeševana, in s tem ne oživljevana, torej od njih in po njih uničevana. Dovoljujem si opominjati protireformacije, kakor se je na Kranjskem in na Češkem vršila, in trdi se, da niso samo krivoverskih spisov požigali, nego tudi druga dela narodne literature, katera so skozi in skozi nepristranska in neškodljiva bila; in kasneje se nij nikdar noter do današnjega časa od njih kaka delavnost videla, da bi ljudstvo s pomočjo narodnega jezika do kulture privedli. Znana mala republika Dubrovnik je bila v sedemnajstem in osemnajstem stoletji središče precej razširjene literature v ilirskem jeziku. Dozvoljujem si navesti imena pisateljev, katerih dela je v najnovejšem času izdala jugoslovanska akademija: Gundulić, Gjorgjić, Držić, Palmotić in drugi. Tam so jezuitje v nekih desetletij skoro tabula rasa napravili, in razvidno je, da niso za slovanski jezik in za domorodni čut sploh nobenega razuma imeli, nego so le-te sistematično izpodkopavali. Ker denes tudi gospodje iz Galicije, kateri so proti predlagi govorili, niso razločka delali glede redov, ki je v svoji deželi imajo, hotel bi vendar gospode opomniti historika Szujškega, kateri še sedaj v Krakovu živi in po katerega preiskavanjih imajo jezuitje bistven delež na propasti poljske države, ker so ščuvali proti razkolnikom in celo proti grško-uniranim in so s tem vzgojili nevarna strankarstva, katera so izpodkopala domovino. Jezuit Skarga, čegar ime je bilo uže enkrat v tej zbornici imenovano, imel je navado pri odpiranju poljskega

državnega zbora govoriti svoja premišljevanja tobože v patrijotičnem smislu, ali baš ta premišljevanja so bila sokriva najljutejšim strankarskim bojem, ki so koncem k znanemu žalostnemu rezultatu doveli. Torej morem brez pretiranja in ne da bi imel v senci zoper katerikoli red kako sovražstvo, trditi, da nema jezuitovski red pri Slovanih nobenih simpatij.

Dr. Razlag potem odgovarja nekim ugovorom. Potem nadaljuje:

Navajalo se je, da so redovni ljudje luč resnice čez široka morja in med mnoge narode zanesli.

Jaz verjamem in rad priznavam, tudi glede jezuitov se je to od mene navedlo, toda dovoljujem si visoki zbornici navesti resnico, da naš slovenski narod, premda je majhen, še zdaj, sicer ne redovnike, pač pa posvetne duhovnike in sicer njih več čez daljna morja pošilja kot misijonarje. Dozvoljujem si glede tega omenjati znanega afrikankega misijonarja Knobleharja, dalje amerikankega misijonarja Friderika Barage, potem naših posvetnih duhovnikov: Pirca, Mraka, Čebula, Pluta, Tomazina, Žužka, ki še dandenes kot misijonarji v Ameriki delujejo. Oni so posvetni duhovniki naše narodnosti. Navajalo se je dalje, da se v knjigi nekega Francoza o razpadu Evrope čita, da se imajo vse evropske dežele menihom zahvaliti za prvo luč krščanskega nauka, prvi poduk o morali, legitimno posestvo in prve kali krščanske civilizacije.

Jaz bi mislil, da je gledé marsikaterih dežel in gledé srednjega veka to zares istinito. Vidi se mi pa, da dotični Francoz v zgodovini in geografiji, kar je, kakor znano, slaba stran Francozov, nij bil dosti večč, kajti slovanski narod je imel uže dolgo pred krščansko dobo, kakor grški pisatelji pripovedujejo, trdna stališča, kar je znamenje, da je bil uže takrat kulturni narod; Slovani so imeli znatno trgovino, med drugim tudi z jantarjem med baltiškimi, kaspiskimi in črnim morjem. Eden njihovih apostolov, sv. Ciril naime, je bil tudi menih, iz Soluna, a deloval nij med njimi kot menih ali ud kakega reda iz kakega kloštra, nego šel je med slovanske rodove pa je med njimi z drugimi tovariši dovršil spreobrnjenje slovanskih rodov na podlagi njihovega

jezika in po mirnem potu, in trditi moram, da ima popularno svetovno duhovenstvo med Slovani brez dvoma večje usluge, nego klostersko duhovenstvo.

Omenilo se je dalje še, da nas še zdaj krščansko viteštvo do občudovanja sili. Ako pregledamo turobni čas viteštva v Evropi in njegovo delovanje, pridemo pač do nasprotnega rezultata, da namreč nij ljudstva v Evropi, ki bi imelo uzrok povelečevati fevdalno viteštvo, ki je čestokrat imelo krščanstvo samo na jeziku, a sicer je bilo na dnevnem redu ropanje, pobijanje, morjenje, požiganje in paljenje, pestno pravo pa tlačenje mirnih meščanov in kmetovalcev.

Štoprv nesmrtnemu cesarju Josipu II. se je posrečilo, odpraviti robstvo ter s tem dati svojim narodom one pravice, katere so kot človeki uže pred tisoč leti imeli pravico terjati. Duhovenski vitežki redi pak, kateri so valjda bili omenjeni, so, kakor zgodovina priča, naše (slovanske) pradede z ognjem in mečem h krščanstvu spreobračali, in jaz mislim, da je boljše, da potegnemo zastor pozabljenosti čez te človeške zmote.“

Četrta konfesijonalna postava je bila v poslanski zbornici zelo spremenjena od vladinega predloga. Ker v poslednji sesiji še nij bila posvetovana v gospodski zbornici, ostala je dozdaj še nerešena.

Prva, druga in tretja konfesijonalna postava pa so bile sprejete od gospodske zbornice, ter dne 7. maja 1874 podpisane in sankcionirane od cesarja. Postave so tedaj uže veljavne.

Š o l s t v o.

Dobro urejene šole so podlaga narodnega blagostanja; vzlasti ljudske šole so imenitne, ker so vsemu ljudstvu namenjene. Zato so deželni zbori že pred več leti sklenili postave, kako se naj uredijo ljudske šole, kdor jih ima vzdrževati, kakšno naj bode nadzorništvo itd. vse to po načelih, katera je že poprej odločevala državna postava.

Po naši ustavi imajo deželni zbori pravico, da dajejo postave glede ljudskih šol, državni zbor pak ima postavodajo

o srednjih in visokih šolah, ker on tudi stroške privoli za te šole iz državne kase.

Proti šolam se slišijo včasih, posebno na deželi, prav nepremišljene besede. Čemu toliko tega učenja, reče kak kmetič starokopitnež, naši stari niso znali ne brati ne pisati in so le dobro živeli. Tudi jaz sem le toliko hodil v šolo, da sem se malo brati in katekizma učil in tudi živim. In še več tacih ugovorov. Res je, da pred nekimi stoletji še visoka gospoda nij znala pisati in da so tudi gospodje mesto podpisa svoj prst v črnilo namočili ter ga pod pismo pritiskali. Tačas v teh krajih tudi nij bilo toliko ljudstva, da si je vsak lahko zadosti živeža pridobil. A tačas surovo ljudstvo tudi nij imelo toliko potreb za obleko, živež, pijačo, tobak, za knjige in časnike, za veselice itd.

Časi so zdaj vse drugačni. Ljudstva je vedno več. Treba je tedaj napenjati sile, da si toliko zaslužimo, kolikor potrebujemo in tega nij malo. Pa sama pridnost in marljivost ne zadostujete; če si po učenju ne pridobimo vednosti, kako se vsako delo najhitreje ter z najmanjšimi stroški opraviti da.

Zato je treba poduka in sicer dosti in dobrega poduka v šoli. Kdor povspešuje šolstvo, je velik dobrotnik naroda; kdor pa zanikuje šole in ljudstvo šunta in bega proti šolam, ta hoče ljudstvo obdržati v nevednosti. Ta nij vaš prijatelj, ne poslušajte ga, akoravno se vam prilizuje.

Denar, katerega deželni zbori in državni zbor vsako leto za šole od najnižje do najvišje privolijo, je dobro naložen in se bogato vrne v večjem ljudskem blagostanji.

A šole morajo biti uredjene po potrebah vsakega naroda, podučevati se mora v njih v tistem jeziku, katerega ljudstvo govori in ki ga otroci razumijo. In to se more ne samo v ljudskih, ampak tudi v srednjih šolah zgoditi. Poslanec tedaj, komur je v resnici pri srci napredek svojega naroda, bode se potegoval za dobre šole in za poduk v materinem jeziku.

Naši slovenski napredni poslanci so res tako storili. Ko je šlo v državnem zboru za privoljenje denarjev za šolstvo, so se možato potegovali za ravnopravnost nas Slovencev z drugimi narodi, govorili so za podporo ljudskih šol, za napravo gospodarske in vino-

rejne šole na Dolenjskem in vseučilišča v Ljubljani.

A. Ljudske šole.

V prvi vrsti imajo občine za svoje ljudske šole skrbeti; če jih občine same ne morejo zdržavati, pride jim dežela na pomoč. Če pa tudi dežela nij v stanu, vse stroške za svoje ljudske šole doprinašati, ne ostane družega, nego da se taki deželi priskoči na pomoč iz državnega fonda.

Državni zbor je tudi res za letos privolil podpore za ljudske šole in sicer za Kranjsko 10.000 gold. in za Istro 8000 gold.

Pri tej priložnosti se je oglasil dr. Razlag in razkril stanje narodnega šolstva na Kranjskem.

Dr. Razlagov govor o kranjskih ljudskih šolah.

„Dovolite, gospoda moja, da izpregovorim kot star šolski prijatelj nekoliko besedij o ljudskem šolstvu na Kranjskem.

Povsodi se morajo ljudske šole skrbno čuvati in gojiti, kakor biser, ker so prvi oklep verige izobraževanja človeštva. Pri nas imamo mladino, ki se rada uči in je učenja zmožna, ter narod, ki je duševno in telesno zdrav. Iz statističnih dat, katere nam je naučno ministerstvo samo dalo, posnemljemo, da je pri nas na Kranjskem preko 54.000 za šolo godnih otrok.

Sicer se pravi, da le 12.000 za šolo godnih otrok nema priložnosti obiskovati jo; toda iz natančnejših poročil mi je razvidno, da je to število veliko večje, in sicer več nego za eno tretjino, da ne znaša torej nič manje, nego 18.000.

Iz statističnih dat se vidi slabo razmerje med ukaželjno mladino in učnimi sredstvi v naši deželi,

V predmestni fari pri sv. Petru v Ljubljani je 800 učencev, pa eden sam učitelj; na Studenci je 600 učencev, pa en sam učitelj, v Mengiši 600 učencev, pa en sam učitelj, v trgu Moravškem 700 učencev pa en sam učitelj, v Šmartinu pri Litiji 400 učencev pa en sam učitelj.

V Litijskem trgu celo, ki je sedež okrajnega glavarstva, okrajne sodnije in davkarije nij nobene šole; Krško, sedež okrajnega glavarstva in okrajne sodnije, ima enega samega

učitelja; Leskovec ima preko 600 učencev, pa enega samega učitelja; mesto Metlika, sedež okrajne sodnije, ima 500 učencev, pa le dva učitelja; Semič in Vinica imata po 500 učencev pa le po enega učitelja; Ribniški trg, sedež okrajne sodnije, ima 700 učencev, pa le dva učitelja. Ako preidem na Notranjsko, moram opomniti, da imajo Hrenovice preko 700 učencev, Cerknica okolo 350 učencev, Knežak okolo 350 učencev, pa po enega učitelja. Na Gorenjskem imajo Selce okolo 400 učencev, Cerklje okolo 350 učencev, Smlednik okolo 350 učencev, Poljane okolo 300 učencev, pa tudi le po enega učitelja, in tako bi šlo lahko še dalje, ker ravno nemamo na več krajih dovoljnega števila učnih sredstev v deželi, na več krajih ne zadostilnih šolskih poslopij, na več krajih pa kar nobenih šolskih poslopij.

Po statističnih datah taistega ministerstva je potreba učnih močij ta čas le s tretjino pokrita.

To pomanjkanje učiteljev se sicer po vseh deželah čuti, še bolje pa pri nas, ker ravno zaradi finančnih močij dežele in občin nij mogoče meriti se glede učiteljskih plač s sosednimi deželami. Zato nam žuga nevarnost, da se naši ljudski učitelji v druge dežele izseljujejo, da-si so bile v pretečenem letu učiteljske plače v deželnem zboru urejene.

Ali plača enega učitelja vendar ne znaša več kakor 400 gold., v drugih deželah pak so učiteljske plače višje.

Dežela pa ne more vsega prenašati, in sicer iz mnogih uzrokov, ker je bilo na Kranjskem zemljiščnega davka uže mnogo let preveč, kateri davek se je stoprv od najvišje naredbe od 31. decembra 1864 nekoliko pomanjšal, tako, da se je v pretečenem letu, izvzemši radovljiško okrajno glavarstvo, pod naslovom preobteženja v celoti 69.547 gold. 92 kr. na zemljiškem davku odpisalo. Ako se na to obzir jemlje, da se je okolo 40 let vsako leto ta preveliki znesek plačeval, znaša to brez obrestij nad 3 milijone goldinarjev. Tudi pri zemljiških izpiskih je bila neenakost Kranjskega z drugimi deželami, vsled katere je dežela vsako leto za 20.000 gold. več kolekov porabila, kakor bi trebalo po praksi v drugih deželah. V 24. letih je to nad pol milijona gld. v škodo naše dežele znašalo.

Dovoljujem si, poleg tega vam še nekoliko statističnih dat priobčiti, iz katerih se vidi, da naše občine za zdaj ne morejo vseh potrebnih šol ustanoviti, kakor jih novi čas zahteva.

Razen deželnih priklad, katere pri nas niso manjše, nego v drugih deželah, imamo tudi občinske priklade do 80, do 120, da celo do 130 percentov.

Občina Póliče je n. pr. dobila dovoljenje za občinsko priklado 122 percentov, da se šolsko poslopje zida. Več občin ima priklado 80 in 85 percentov. Meni je celo župnijska občina znana, katera ima sicer uže skoro primerno šolo, kjer pa je župnijska cerkev uže več let v tako razrušenem stanji, da je res obžalovati, ako se pomisli, da pri najmanjšem potresu, kakoršni se v bližnjem mokronoškem okraji mnogokrat prigode, morda cerkev skupaj pade, ko so verni zbrani. Tam ima občina uže več let dovoljenje pobirati 130 percentno priklado, ali nij je mogla pobirati, in sicer zavoljo slabih letin ne, katere so pri nas od 1870. leta. To so samo mimogrede nekateri momenti, iz katerih visoka zbornica razvidi, da nijsmo vsiljivi, ako za nekatere zadeve pri državi pomoči prosimo, ki so sicer deželne ali občinske zadeve.

Rekel sem, ljudska šola je prvi oklep one verige izobraževanja v vseh civiliziranih državah. Te dni se je uže večkrat omenjalo ljudske šole pri debatah o srednjih šolah, in pred vsem se je povdarjalo, da ima ljudska šola kot prehod v gimnazijo poduk v nemškem jeziku imeti. Gospoda moja, mene imajo doma v mnogih krogih za prevelikega prijatelja Nemcev, ker svojo narodnost ljubim, pa vsako drugo spoštujem. Dovolite mi tedaj, da svoj dotični nazor brez krasotičenja, brez ovinkov čisto odkritosrčno povem.

V celem civiliziranem svetu je ljudsko šolstvo tako uravnano, da se ne more reči, da se ravna z njim kot s krajem, na katerem se imajo tuji jeziki učiti, nego da si otroci tamo s pomočjo materinega jezika za življenje koristnih znanosti nabirajo. Skustvo uči, da od sto njih komaj eden v srednjo šolo pride. Zato ima v deželah, katere imajo več jezikov, kakor naša ljuba Avstrija, drug zavod posredovati predhod do višjega učilišča kakega drugega jezika.

Ako vi šolstvo v Avstriji postavite na podlogo razumne pedagogike, potem boste vse narode zadovoljili in državi dali, kar je njeno, narodom pak, kar je njih. Kajti tudi mi smo za naučenje kulturnih jezikov zavzeti, in želimo, da si jih naša mladina več prisvoji, da iz bogate zaloge njihovih literatur zajema in s sosednimi bratovskimi narodi prijateljsko občuje. Ali samo srednja šola je ono mesto, na katerem se poduk v jezikih gojiti in pospeševati more, kajti sicer ljudske šole hirajo, in mi vemo iz izkustva, da ljudske šole, kakor so bile ob konci pretečenega stoletja in še nekoliko desetletij tega veka organizirane, v nobenem obziru niso dobre biti mogle, zaradi česar se je v teku nekoliko desetletij ljudsko šolstvo v tem spreminjalo, da se je upotrebljeval materini jezik.

Nikar tedaj ne zamenjajte pojma učnega jezika, namreč onega jezika, v katerem se poduk, posebno prvi poduk, daje, s pojmom učnega predmeta, ker je tuj jezik predmet učenju na podlogi učencu znanega materinega jezika. To stališče zavzemite, potem ne bode težko izvedeti, kaj ljudstvo želi; noben narod nema pravice, da bi smel proti načelom pedagogike glede šolskega podučevanja svoje želje na državne stroške vresničevati.

Prave zadeve srednjih šol, potem pomanjkanje učnih močij in učnih pripomočkov so bile uže od druge strani mnoge in boljše razjasnjevane. Jaz bi torej gospodom samo prosto resnico povedal, da je mnogo profesorjev srednjih šol, ki so naše narodnosti, v skoraj vseh deželah, tudi Galicije ne izvzemši.

Bilo je dalje rečeno, da ima nemški narod bogate literaturne vire. To z velikim veseljem priznavamo. In jaz sem se iz njih sam mnogo okoristil. Ali s tem bi se slovanskemu narodu nikakor ne smelo očitane delati, kajti moral je prvi naval Mongolov in Turkov odbijati, ko so se narodje njim zadaj duševno razvijati mogli. „Inter arma Musæ silent.“ To so izkušali naši pradedje stoletja. Mi torej zaslužimo, da se nas podpira na potu kulturnega napredovanja.

Dalje se je trdilo, da so tam tudi večje pravice, kjer se more več državnih bremen prenašati. To načelo ima

mного za sebe, kakor iz statističnih dat vidimo, moralo bi se misliti, da ima v Avstriji Češka obilo pravic, ker sama plačuje tretjino državnih bremen, kakor je znano.

Krvni davek mi vsi prav obilo dajemo; in ako naš kmet nehvaležno zemljo z lopato v roki obdeluje, potem zasluži ravno toliko obzirnosti, kakor oni, ki more v Banatu, v Hanakiji, ali na marskem polji s šestimi konji laglje delati.

Bilo je tudi gledé srednje šole, katera je pač z ljudsko šolo v zvezi, ugovarjano, da pri nas ena stranka člen 19. državnih osnovnih postav zato upotrebljuje, da hujska proti nemškim sodeželanom. Pri nas je dve vrsti Nemcev, prvič pravi Nemci in ti niso Slovencem nepravični ter so tudi spoštovani; potem pa je tudi ena vrsta ljudij, kateri še le Nemci biti hočejo. Ti imajo, kakor naša ščuvalna stranka, program boja do noža. Obedve ščuvalni stranki sti sicer majheni, ali gibčni in jaz moram pričati, da veliko število prebivalstva je jako vneto za medsobojno pravičnost in da si želi doseči modus vivendi, kakoršen je v Avstriji morda v kratkem času pričakovati. Kajti le kdor je pravičen, more svobodo zahtevati.

Zraven tega naj gospodje pomislijo, da, ako šole zahtevamo, ako trdimo, da se le na naravni podlagi racijonalne pedagogike poduk da misliti, nijsmo narodič, kakor cigani v ogerskih pustah, nego kompaktno prebivalstvo 16 milijonov Slovanov v Avstriji.

Ko bi tedaj Avstrija vsem narodom ustrezala, kar se tiče opravičenih želj in potreb narodov, mislim, bi naš prepir knalu minul, in mi bi skupno ono posredovali, kar se mora najprvo od vseh narodov pričakovati, namreč kulturo med zapadom in vztopom evropskim. Sicer delamo za tuje oblasti, katere bi si, ko bi Avstrija onemogla, razdelile njo in vsi avstrijski narodi bi potem bržkone prišli iz dežja pod kap.

Še hočem omeniti z malimi besedami čudni način, kako se pobijajo naši predlogi, ker je to na mene, kot advokata, naredilo vtis, da se nij prav za prav drugega vedelo rabiti, nego prav malo rekoče advokatske povzemne spise.

Visoka zbornica je za podporo za Dolenjce, katere je poškovala strašna nevihta, 10.000 gold. več dovolila, kakor

sta odbor in vlada predlagala, in vendar se nam je nasproti metalo, da se s tem škoda ne popravi. Mi te svote res nismo prosili kot povrnjenje škode, nego da se istiniti potrebi odpomore, za katero je tudi kranjska deželna vlada 100.000 gold. predlagala. Kajti ako vrednost poškodovanih žetev znaša čez 700.000 gold., potem se samo po sebi umeje — saj nismo otroci — da svota 10.000 gold. nij povrnjenje škode.

Tikoma zavarovalnih del savskih bregov, ste se mi — akopram nijsem njenega predloga stavil, nego le vlado na pomisleka vredna odkrušenja bregov opozoroval, ker slučajno one katastralne občine ob celi dolžini Save, o kateri se je govorilo, poznam — dve iz aktov vzeti imeni občin Pasje in Zverinjak pri Brežicah, imenovali, da bi se moje lokalno znanje ob moč delo.

Glede prošnje, naj se zadeva o okrajnih zdravnikih na Kranjskem še enkrat vladi izroči v daljni preudarek, bi se bilo morebiti vendar-le lahko naglasilo, da bi se kričeče zlostanje vendar še enkrat premislilo ter se končno odločilo; toda tudi ta predmet se je advokatovski obdelal.

Ko bi bila vlada operat še enkrat v roke vzela, našla bi bila, da v desetih skupaj se držečih sodnijskih okrajih nij nobenega okrajnega zdravnika, in slavni vladi bi se bilo bržkone za dobro zdelo, da se postavi vsaj v Krško okrajni zdravnik za tamošnje štiri sodnijske okraje in ob enem za sosednje okrajno glavarstvo Brežice na Štajerskem za daljne tri sodnijske okraje. Razen omenjenih sedem zdravnijskih okrajev so brez c. kr. okrajnega zdravnika tudi še sosednji, okraji Laški trg, Jelševca pa Rogatec.

Ako tedaj ne poslušate uzrokov, posebno iz dežel, ki so vendar zelo oddaljene in zato sploh manje znane, ter se takorekoč popolnem zanašate na predloge odsekov ali celo na sklepe klubov, tako da polni parlament, brez obzira na to, se-li navajajo dobri ali slabi razlogi, nič drugega ne odloči, potem se mi zdi, da cela strankarska organizacija naši neenakolični Avstriji nij primerna.

Da pridem k sklepu tikoma ljudskega šolstva na Kranjskem, za katerega pospeh se je 10.000 gld. postavilo v ekstra-ordinarij, prosil bi gospode, da bi nam po geslu:

„Hitre pomoči treba“, dali malo večji znesek, med tem, ko drugo preskrbi dežela sama in pa občine, v kolikor bode mogoče. Naj gospodje pogledajo poročilo ministerstva. Tam je izrekoma povedano, da je državno breme olajšano, bistveno olajšano, s tem, da se je na Kranjskem postavni šolski patronat razpustil.

Zato je govorjenje pač le o vinarji za potrebo, ako stavim prošnjo, da se namesto 10.000 gld. postavi v ekstrordinarij znesek 15.000 gold.“

Ko se je govorilo o šolah, v katerih se izobražujejo učitelji in učiteljice za ljudske šole, staval je dr. Vošnjak sledeči predlog:

„Visoka zbornica naj pozivlje vlado, da skrbi, da se učni jezik izobraževaliških za učitelje in učiteljice v Mariboru, Ljubljani, Gorici, Celovcu in Trstu nreduje po potrebah slovenskega prebivalstva ter v smislu državnih osnovnih postav.“

Predlog je bil sicer podpiran od nekaterih poslancev, a zbornica ga nij sprejela. Tudi tukaj moramo vprašati, kedaj bodo Nemci začeli pravični biti narodnim terjatvam slovenskega naroda?

B. Srednje šole.

Latinske šole in realke ima država v svoji skrbi. Učne načrte odloči ministerstvo, katero tudi sme ukazati, v kakšnem jeziku se ima podučevati. V slovenskih deželah je že precej srednjih šol, a vkljub 19. členu državnih osnovnih postav, vkljub prošnjam Slovencev in sklepom deželnega zbora kranjskega še nismo do tega prišli, da bi naš materni jezik isti veljavo imel, kakor nemški. Zato so slovenski napredni poslanci spoznali za svojo dolžnost, v državnem zboru zopet odločno zahtevati, da se narodna ravnopravnost enkrat dejansko uvede. Govoril je gosp. dr. Vošnjak v 42. in 43. seji za slovenske srednje šole, katera govora tukaj natisnemo.

Govor dr. Vošnjaka za slovenske srednje šole.

Dovoljujem si sledečo resolucijo predlagati: „Visoka zbornica naj visoko vlado pozove, da na onih srednjih šolah, katere država vzdržuje v notranje-avstrijskih deželah v Primorji in v Trstu, one premembe gledé učnega jezika naredi, katere so po drž. osnovnih postavah in po pravičnosti do slovanskega prebivalstva teh dežel potrebne“.

Da to resolucijo z razlogi podprem, opozorujem na mnoge nasvete in interpelacije, katere so stavili poslanci slovenske narodnosti v deželnih zborih v Gradci, v Ljubljani, v Gorici, v Trstu in v Celovci skoro v vsaki sesiji, gledé praktičnega izvedenja narodne ravnopravnosti na onih ozemljih, kjer Slovenci prebivajo. Vsi ti predlogi in vse te interpelacije pak so našle pri visoki vladi premalo ali celo nič uslišanja, dasiravno izvirajo iz mnogokrat izrečenih želj prebivalstva in dasiravno so tembolje opravičene, ker se na jasne besede člena 19. drž. osn. postav opirajo. Posebno na polji učnega jezika smo še zmirom na onem stališči, katerega se je ob svojem času zljubilo grofu Leonu Thunu poprijeti, po katerem so naše šole ne tolikanj izobraževališča, nego zavodi narodnega potujčevanja. Tudi sedanji naučni minister hodi po tem razhojenem potu svojih prednikov, da, on hodi še dalje in nam jemlje celo drobtine narodne ravnopravnosti, katere so nam njegovi predniki podelili v kakem trenutku dobrodušnosti.

Slovenski narod, s številom prebivalstva 1,200.000 duš, živi v kompaktni celoti od Mure in Drave tja do jadranskega morja, in od vzhodne meje južnega Tirola pa do ogersko-hrvatske meje. Na tem oblastji je samo v nekaterih mestih in trgih en del prebivalstva nemški ali nemškega jezika, v Gorici in Primorji tudi italijanskega jezika zmožen. Večina prebivalstva pak, kakih 97%, je samo slovenskega jezika zmožna, ona si je svoje narodnosti zavedna ter si je kljubu sto in stoletnim neugodnim, njeno duševno življenje zatirajočim razmeram vendar svojo narodno vlastitost ohranila.

Na tem ozemlju, kjer Slovenci prebivajo, je petnajst od države vzdrževanih srednjih učilišč, in sicer: osem višjih

gimnazij, namreč v Mariboru, v Celji, v Celovci, v Ljubljani, v Novem mestu, v Trstu, v Gorici in v Kopru; dve realni gimnaziji, namreč v Beljaku in v Kranji, in tudi deželna gimnazija v Ptujih dobiva od države na leto 3500 gl. podpore. Potem je v tem ozemlju še pet višjih realk, namreč: v Mariboru, v Celovci, v Ljubljani, v Trstu in v Gorici. Na vseh teh srednjih šolah je učni jezik nemški ali italijanski. Slovenci pak, katerih je 1,200.000, nimaajo niti ene srednje šole, na kateri bi učenci slovenske narodnosti — in teh je na onih učiliščih večina — poduk v svojem materinem jeziku uživati mogli.

Kje je tukaj enaka pravica za vse? Ali bi bili mi Slovenci samo za to, da za državo bremena nosimo, dobičkov pravne države pa, katera vendar bi morala vse svoje narode z enako ljubeznijo objemati in katera osobito tu ima narodne pravice vsem v enaki meri dati, ne bi imeli?

In vendar se moramo baš mi Slovenci hvaliti, da smo vsak čas zvesto pri Avstriji in njeni svetli vladarski rodovini stali, da smo v vojni nevarnosti z veseljem svojo kri za domovino preivali, in v mirnih časih teška državna bremena voljno nosili. In tudi denes, kakor nekdanj je slovanski rod pripravljen, za obstanek Avstrije vedno s krvjo in imenjem potegniti se, tolikanj iz podedovanega domoljubja, kakor v zavesti, da mu je baš mnogojezična ustavna Avstrija najboljšo poročstvo za ohranjenje in razvijanje njegove narodnosti.

Tembolje nas vedno zanemarjevanje naših opravičenih narodnih tirjatev boli, ker se nam s tem pomočki do omike in razvoja odtegujejo.

A ne samo iz razlogov narodne ravnopravnosti moramo to terjati, mnogo bolje zato govori še pedagoška poteeba, da se slovenski učni jezik na srednjih šolah uvede.

Učenec slovenske narodnosti se pač nauči po nekaterih srednjih šolah nekoliko nemškega; pa ker doma samo slovenski govori in ker tudi ljudska šola gotovo ima višje namene, nego da bi učencem samo fraze in besede v nerazumljivem jeziku v glavo vtepala, tako stopi učenec slovenske narodnosti v prvi razred srednje šole skoraj brez vsega znanja slovenskega jezika, in vendar je takoj prisiljen vse učne predmete v tem jeziku poslušati. Zdaj pa si mislite

žalostni položaj takega, učnega jezika nezmožnega učenca in lahko izpoznate škodo, katera iz tega izvira, za duševno razvijanje učenčevu.

Med tem pa, ko govorim za vpeljanje slovenskega učnega jezika v srednjih šolah, mi nikakor nij v misli, da bi se nemški jezik iz njih izrinil in da bi se naši učeči se mladini vzelo sredstvo, naučiti se v srednji šoli popolnem nemškega jezika.

Mi Slovenci ne le da vedno živahno občujemo z nemškimi sosedi, tudi nemška svetovna literatura je, iz katere smo dozdam in bodemo bržkone še dolgo zajemali splošno omiko. Iz tega razloga se nam ne zdi le koristno, nego nepogojno potrebno, da se naša mladina v srednji šoli nemškega jezika nauči. K temu pa nij treba naglega, vsa pedagoška načela prevračujočega prehoda od slovanske ljudske šole k čisto nemški ali italijanski srednji šoli, k temu nij treba izrivanja slovenskega jezika iz srednje šole, nasproti — le na podlogi popolnega znanja materinega jezika se da tuj jezik dobro naučiti.

Od kod morejo, ako se slovenski jezik tako odriva, naši olikani stanovi, advokati, notarji, zdravniki, uradniki, duhovniki itd. imeti ono znanje slovenskega jezika, ki jim je pri občevanji z narodom tako potrebno? Od kod hočejo zajemati ljubezen do svojega naroda, kje morejo razumeti njegove potrebe, kje morejo imeti oni čut skupnosti s svojim ljudstvom, ki je tako potreben za ugodno razvijanje narodnih in splošnih razmer?

Najmanjše tedaj, kar moremo terjati, je vpeljanje slovenskega jezika kot učnega, in sicer najprvo v spodnjih razredih onih srednjih šol, v katerih imajo učenci slovenske narodnosti večino. Ko bi na posameznih učiliščih tikoma tega imela pomišljanja biti, bi se lahko ustanovile paralelke s slovenskim učnim jezikom. Razumeje se samo ob sebi, da bi se tudi v teh spodnjih razredih nemškemu jeziku moralo dati toliko ur, da bi se ga učenci do vstopa v višje razrede lahko popolnem naučili.

Naj se mi ne očita, da nemamo knjig ali učnih moči, kakor je to rada storila vlada ob svojem času, ko je odgovarjala na različne dotične interpelacije.

Kar se tiče učnih sredstev, jih deloma uže imamo, kar jih pa manjka, so uže v rokopisu dovršena, in tudi od slavnega naučnega ministerstva potrjena, da tiskanje nema nobene ovire, in sicer tem manje, ker je kranjski deželni zbor dovolil svoto 10.000 gld. za izdajo učnih knjig v slovenskem jeziku. Ako pa tudi nij vseh učnih sredstev za srednje šole v slovenskem jeziku, so pa v srbsko-hrvatskem za gimnazije in realke v Dalmaciji pa trojedinem kraljestvu. Ker si pa sta slovenski in srbsko-hrvatski jezik tako blizu v rodu, da vsakdo, kdor je enega teh dveh jezikov zmožen, tudi drugega razumeje, bi se za nekatere predmete brez ovinkov lahko v srbsko-hrvatskem jeziku tiskane knjige v slovenskih srednjih šolah rabile.

Tudi zmožnih učnih moči nam ne manjka za slovenske srednje šole. Trebalo bi le gledé te naredbe slavnega učnega ministerstva, da bi se nam dale končno tako zaželene srednje šole.

Ne preslišite v tej visoki hiši naših opravičenih želj, in obznanite s sprejetjem od mene predlagane resolucije svojo voljo, da vam je zares do tega, da izvedete principe svobode in enakopravnosti za vse povsodi v Avstriji.“

Proti dr. Vošnjakovi resoluciji govori Kočevski poslanec Dežman, ki se je žalibože izneveril svojemu slovenskemu narodu, ter z drugimi odpadniki vred in z nekaterimi med nami useljenimi prenapetimi Nemci bi rad nas vse potujčil in spravil pod tujo silo.

Resolucija dr. Vošnjaka je bila izročena odboru, da o njej poroča v prihodnji seji. To se je zgodilo v 43. seji ter je odbor nasvetoval, naj zbornica čez to resolucijo preide na dnevni red, to je, da je ne sprejme.

Na to zopet dr. Vošnjak besedo poprime in pobija Dežmanove ugovore.

Iz družega govora dr. Vošnjaka za slovenske srednje šole.

„Budgetni odsek predlaga mojo resolucijo v nemar pustiti ter na dnevni red preiti. To me sili v kljubu pozni

uri, da govorim še nekatere besede, ker bi se mi zdelo, da se ne strinja niti z mojo vestjo niti z mišljenjem mojih volilcev, da bi tam molčal, kjer se o tako važni stvari sklepa.

Živahno pritrdjevanje, s katerim so pozdravljali včeraj gospodje od leve strani te slavne zbornice besedam nekega gospoda govornika, poslanca za Kočevje na Kranjskem, pokazalo mi je, kakovim nazorom se gospodje v narodnih vprašanjih uklanjajo. To osorno odbitje mojega predloga, ki je budgetni odsek predlaga, bi pa zares lahko zval migljaj s kolom, ki kaže, česa ima od vaše strani pričakovati nemško prebivalstvo, osobito slovansko.

Budgetni odsek predlaga, naj se preko moje resolucije preide k dnevnemu redu. Kaj pa tirja moja resolucija? Ali je v njej zares kaj nezakonitega izrečenega, da naj se ima kar meni nič tebi nič preiti preko nje k dnevnemu redu? Nasprotno, ona je med najpohlevnejšimi mejami, ona zahteva le to, kar vsakemu avstrijskemu rodu pristuje po naravnem pravu in kar se mu zagotavlja po državnih osnovnih postavah.

Če tedaj budgetni odsek predlaga prehod k dnevnemu redu preko moje resolucije, predlaga s tem ob enem, naj se preide k dnevnemu redu preko državnih osnovnih postav in naj se preide k dnevnemu redu preko onih pravičnih obzirov, katere bi vi morali imeti proti slovanskim narodom v Avstriji!..

Govorjenje je tu o vprašanji: Ali velja postava, katero ste ob svojem času obe hiši državnega zbora sklenili in katero je nj. Veličestvo s svojim podpisom potrdilo, za vsakega v Avstriji, od najnižjega do najvišjega, i ako sedi na ministerski klopi, ali je pa takorekoč le svitla stvarca, da bi se narodi z lepimi frazami slepili? Meni se vsaj zdi, da je vsaka postava, naj bo komu po godi ali ne, da je le potrjena in da je v dejanji, za vsakega nas veljavna, in da se mora ozirati le na jasne besede postave, ne pa na kakoršno si bodi tolmačenje, ki je kdo v to postavo polaga.

Jasne besede te postave pa so prok, da dobi vsak narod potrebna sredstva za narodni razvoj, in dokler nam vlada teh sredstev ne da, tako dolgo po mojih mislih

baš proti postavam dela, prelamlja ustavo, katero nam vedno kaže kot šibolet, ki je za vse avstrijske narode ustvarjen, in kateri ima vse osrečiti.

Mogoče, da vam čl. 19. državnih osnovnih postav uže nij po godu in da uže na to mislite, da bi ta član izbrisali. No, vi imate večino, vi to lahko storite, vi član lahko izbrisete, toda le na postavnem potu, le po sklepu državnega zbora in posled potrjenja njegovega Veličestva ta član lahko odpravite! Zdaj pa ta zakon še obstoji in mi se bomo vedno nanj sklicevali, da dosežemo svoje pravice.

Še na eden ugovor gospoda kočevskega poslanca mi je odgovoriti.

Med mnogo ugovori, katere je on navel proti mojim trditvam, celo proti trditvam, ki jih nijsem izgovoril, kakor n. pr. da hočem nemški jezik iz vseh srednjih šol pregnati, med tem, ko sem vedno naglašal, da je dobro, da se naša učeča se mladina nemškega jezika popolnem nauči — med temi ugovori je tudi kazanje na spodnjo gimnazijo v Kranji, katera se je pod prejšnjim ministerstvom v slovensko spremenila, in katera je v času svojega obstanka pokazala, da onih pogojev ne izpolnuje, kateri se narejajo učiliščem. Te trditve kočevskega poslanca moram popolno neresnične imenovati. V prvič moram povedati, da na gimnaziji v Kranji nij slovenski jezik izključljivo učni jezik, nego da se nekateri predmeti tudi v nemškem jeziku predavajo. V drugič pa so bili uspehi te nižje gimnazije popolnem povoljni, in tako je ob svojem času tudi direkcija onega nižjega gimnazija ministerstvu poročala. Pozneje, ko je sedanja vlada krmilo dobila v roke, je direkcija baje drugače poročila. No, vi sami prav dobro veste, kako se imajo ceniti poročila, ki jih nižji uradi višjim delajo, ker nižji uradi večjidel vedo, kak veter piha v višjih krogih in po tem vetru sučejo svoje plašče. Ravno tako neresnična je tretja trditev gospoda poslanca iz Kočevja, da kmetje kranjske okolice svoje otroke v Ljubljano pošiljajo, ne pa v nižjo gimnazijo v Kranj, češ za to ne, ker je slovenska.

Jaz nahajam v specialnem sporočilu ministerstva za kult in nauk za leto 1873, da je gimnazijo v Kranji leta

1873 obiskovalo 73 učencev, in da obiskovanje te gimnazije vedno raste, kar je dokaz, da jo učeča se mladina iz kranjske okolice in s celo gorenjske strani obiskuje. Proti temu bi lahko navedel gimnazijo v Kočevji, ki je čisto nemška in šteje samo 19 učencev. Zakaj se ne govori o tej gimnaziji, da je nepotrebna, zakaj se ravno trdi, da slovenska nižja gimnazija v Kranji svojih dolžnosti kot učilišče ne izpolnjuje? — Sploh moram včerajšnjega gospoda govornika in tudi slavno vlado opozoriti na letno sporočilo naučnega ministerstva od leta 1873, iz katerega se vidi, da je na onih učiliščih, ki sem jih včeraj imenoval, zares večina učencev slovenske narodnosti.

Na gimnaziji v Ljubljani je od 383 učencev njih 314, ki so slovenske narodnosti. Učni jezik pak je nemški. Na gimnaziji v Gorici je 120 Slovanov, 117 Italijanov in samo 19 Nemcev, pa vendar je, kolikor vem, učni jezik nemški. Na gimnaziji v Celji študira 191 učencev; od teh je 136 Slovencev, samo 52 pa Nemcev, a vendar je tudi tukaj učni jezik nemški.

Gimnazija v Mariboru šteje 235 učencev, med temi 151 Slovencev in 81 Nemcev, a vendar je nemški učni jezik.

Na gimnaziji v Novem mestu je vpisanih 105 učencev. Od teh jih je 97 slovenske, a samo 8 nemške narodnosti, in vendar se povsem le nemški jezik za nauk rabi.

Na gimnaziji v Kranji študira, kakor sem uže omenil, 73 učencev, kateri vsi pripadajo slovenski narodnosti. Jaz sem včeraj mirno in stvarno iz narodnih, pa še boljše iz pedagogičnih razlogov naglašal potrebo, naj bi se vsaj v spodnjih razredih srednjih šol slovenski jezik kot učni uvedel. Niti gospod včerajšnji govornik, niti specialni poročevalec nij ničesa omenil, da bi moje razloge ovrigel. Gospod specialni poročevalec se je na to skliceval, in jaz moram to zares sofistiko zvati, da pri drugih resolucijah nij nijena narodnost imenovana.

Pri resolucijah tikoma srednjih šol res nij nikjer kaka narodnost imenovana; opozorujem ipak na dvanajsto resolucijo. Tam se bere (bere):

„Vlada se pozivlje, naj za to skrbi, da se uredi učni jezik na učiteljskih izobraževališčih v Lvovu, Stanislavu in

Tarnopolu na način, ki odgovarja potrebam rusinskega prebivalstva po smislu državnih osnovnih postav.“

Tedaj je celo med temi resolucijami ena, v kateri je narodnost imenovana. Jaz bi bil gospodu špeciálnemu poročevalcu priporočil, naj se o naših razmerah poprej podučí, kakor sploh opazujem, da ste o naših razmerah slabo podučeni; da zato za nas neugodno sodite, ker se opirate vedno na enostranske in navlašč zato narejene ugovore, namesto da bi prodrli v jedro stvari in da bi poizvedeli, ali je s stvarjo zares tako.

Ako bode večina direktno voljenega državnega zbora po takih potih hodila, kakor jih misli zdaj nastopiti, potem naj se nikdo ne čudi, ako izgubite simpatije med onimi narodi, ki so uže izprva strahom sprejeli postavo o direktno voljenem državnem zboru, ki so pa ipak v to slavno zbornico stopili, nadejaje se, da se bodo na njihove želje oziralo. Ne čudite se, ako to sočutje gine, ako boste osamljeni in ako tla med vsemi sodržavljani izgubite. Čemu nam bode politična in religijozna svoboda, ako nas tlačíte v narodnem obziru? Ali pak si morebiti oni pogum, ki se vam je bil izgubil pri glasovanji o jezuvitovski fakulteti, hoče denes lovorjev nabrati v boji proti slovanskemu narodu? Ta boj je nevaren boj, ki bode končno koristil le reakciji in absolutizmu.

Zato pa vas prosim v vašem ter našem interesu: bodite pravični, a ne uničujte zaupanja, ki se vam je od naše strani dajalo. Spominjajte se besedij nj. Veličestva: „Enake pravice, enaka bremena!“ Ne nakladajte nam samo bremen, dajte nam tudi pravic naš delež.“

Potem je bilo glasovanje o dr. Vošnjakovi resoluciji ter je zbornica v večini proti njej glasovala. Kedaj bodo vendar enkrat Nemci začeli izprevideti, da s svojim vednim zanikanjem opravičenih želj slovanskih narodov družega ne onpravijo, kakor da si nakladajo sovražtvo. Dokler ne velja eaka pravica za vse narode, ne pridemo do zaželene sprave. A tudi država ostane onemogla, ako se ne da vsem narodom prilika, da prosto razvijajo svoje duševne moči.

C. Vseučilišče.

Slovenci nemamo nobene višje šole (vseučilišča). Naši sinovi, ako se hočejo izrediti za profesorje, doktorje, uradnike, itd. morajo iti v Gradec, na Dunaj ali v Prago. Sploh je v Avstriji premalo višjih šol. Zato je državni zbor sklenil, od vlade zahtevati, da v prihodnji seji stori nasvete zavolj naprave še enega vseučilišča. Oglasili so se govorniki iz raznih dežel, da bi se nanj oziralo pri ustanovljenji vseučilišča. Od napredne slovenske stranke je dr. Razlag govoril za napravo vseučilišča v Ljubljani.

Govor slovenskega poslanca dr. Razlaga za univerzitetu v Ljubljani.

„Jaz se držim načela, da so učni nameni najboljša kapitalna zaloga. Za to bi jako želel, ko bi se izrečenim željam mojih čestitih predgovornikov glede primerne razdelitve vseučilišč, katerih še manjka, v vseh delih države ustreči moglo.

V naprednih državah nahajamo navadno na dva milijona prebivalcev po eno vseučilišče, kar pri nas brez dvombe še dolgo časa ne bode mogoče. Za to more le o tem vprašanje biti: Kako bi se mogla najti najbolje primerna razdelitev onih univerzitet, ki se imajo še na novo ustanoviti v interesu vseh dežel in vseh narodov v Avstriji?

V jugu bi najbolje potrebno bilo, novo vseučilišče napraviti, kajti velika dolžina zemlje od Kotora do Gradca nema nobenega tacega višjega učilišča, a druge dežele imajo po železnici jako blizu do obstoječih vseučilišč na Dunaji, v Pragi, Lvovu, Krakovu, Inspruku.

Znanost mora biti vsem skupno in zajedno blago, da se tudi koristne praktične vedi pri njenih žarkih ogrejejo in veselo razcveto. Izobraženje in blagostanje, zedinjeno z vročim avstrijskim domoljubjem, bodo nasledki tega.

Ako si ogledam južno stran, ki nema v veliki zemejski dolžini nobenega vseučilišča, zdi se mi, da ustanovljenje čisto italijanskega vseučilišča nij v pravi razmeri s finančialnimi

zahtevami od države, ker je število prebivalstva italijanskega jezika morda vendar premajheno za samostalno čisto italijansko univerzitetu. Za poldrugi milijon Slovencev bi se čisto slovensko vseučilišče morda tudi uresničiti ne dalo. Torej bi se priporočalo, najti način, za različne narode v jugu, ki v samih malih deželah drug poleg drugega stanujejo, skupno univerzito osnovati, in to bi se po mojih mislih potlej zgodilo, ko bi se to vseučilišče tako uravnalo, da bi se v dotičnih jezikih, v nemškem, italijanskem, slovenskem in ilirskem, več praktičnih predmetev morda tudi paralelno predavalo a drugi predmetje bi se prav lahko v enem samem jeziku predavati mogli. Priporočalo bi se torej za te dežele in narode takozvano „mednarodno vseučilišče za južne dežele“ ustanoviti.

V teh malih deželah je potreba sporazumljenja posameznih narodov tem silnejša, ker baš zarad mnogih razmer med soboj v dotiko prihajajo. V posameznih malih deželah bi pomanjkanje duševnih in materijalnih močij ustanovitev tacihi zavodov onemogočilo, kajti uže zdaj je izkustvo kazalo, da — ako le nekatere izglede navedem — take male deželice ne morejo blaznic in nobenih zavodov za slepce ustanoviti. Moglo in moralo bi se po obstoječi postavodaji po gimnazijah poduk v sorodnih jezikih pospeševati.

Dovoljujem si, naučnega ministra na to opozoriti, da se ukazi organizacijske osnove za gimnazije od leta 1849 glede jezikovega učenja ne izpolnujejo, ter so posebno naredbe na strani 149 in dalje take, na katere bi jaz pozornost njegove ekselence gospoda naučnega ministra obrniti hotel. Ilirski jezik, o katerem organizacijska osnova govori, upotrebljuje se v Dalmaciji, v polovici Istre in na Kranjskem v treh okrajih (Črnomelj, Metlika in Kostanjevica). Bilo bi torej vredno, jezikovo učenje v naših južnih gimnazijah tako urediti, kakor ga organizacijska osnova z vsem opravičenjem uže davno predpisuje.

Da je skupnega delovanja teh narodnostij v malih deželah želeti, o tem nij dvombe; in jaz uporabljam to priliko, da odgovarjam čestitemu udu te zbornice, ki je najbrž na mojo adresu pred nekoliko dnevi nekaj besedij govoril, ka mi deželno pravo izpuščamo in si za to država glavni

delež prisvaja. Bodi mi dovoljeno o tem naravnost svojo misel izreči.

Država je naše skupno zavetje, njena moč je naša moč, njena slabost bi bila naša onemoglost. Malostni duhovi v malih deželah, polni osobne domišljavosti in samoprida, zlorabili bi ono oblast, ki bi jo v roke dobili, in uže se je misel sprožila, da bi mnogi razumnik iz tacih dežel moral izseliti se, ker ne bi v tacih malih deželah več živeti mogel, ako bi se pravo in svoboda z nogami teptala, da se umazani samopridnosti streže. Zato se bojimo take avtonomije, ki bi na take države kot Bukovino, Solnograd, Koroško, Kranjsko itd. prenašati ne imela moči. Tam bi se ljudstvu ne metalo kostij, ki jih je lev popustil, nego duševno ukovan bi se narod pustil, duševno in materijalno lakoto trpeti. Zato smo proti razdeljenju države, in jaz mislim, da so nas ne samo pragmatična sankcija, nego i poznejše stiske v eno državo zedinile, in da nas bode svobodna ustavna država isto tako zedinjene našla v dobrih, kakor prej v slabih dnevih.

Ko zdaj k predmetu našega vprašanja prehajam, nastaje pitanje, katero mesto mislim, ka bi bilo za „mednarodno“ vseučilišče najbolje primerno? Ljubljana ima ugodno geografično lego, ima samo 24.000 prebivalcev, torej nij niti premajheno niti preveliko mesto; posebno ne preveliko, zato se nij bati, da bi študentje v ono siromaštvo zašli, kakor se v velicih mestih tako često nahaja. Lega Ljubljane je tudi prav zdrava. Ljubljana ima uže licej, ima še veliko biblioteko in bode za prihodnjost brez dvombe uže zarad jezikovih razmer imela skupno teologično fakulteto za osem škofij. To so škofije: kranjska, koroška, več primorskih in lavantinska v spodnjem Štajerji. In ko se bode taka velika teologična fakulteta osnovala, potem si je ne morem misliti — brez dodatka filozofične fakultete. Dajte, gospoda, potem še pravno akademijo z vsaj tremi letniki zraven — če se četrti letnik uže kje drugod dovrševati mora, — pa imate univerzitetu, kakoršne je južnim deželam treba.

Tudi bi sodil, da naj se vprašanje o opuščeni medicinično-kirurški fakulteti v naših planinskih deželah na tanko prevdari, ker bi se sicer lahko zgodilo, da bi javna zdravstvena služba pešala, ker bode vsak doktor zdravilstva prej

boljše mesto v družih deželah iskal, in ker je pri nas posebno potreba znanje deželnega jezika.

Ljubljana ima uže prekrasno poslopje, ki je za učne namene zidano. Blagosrčno je kranjska hranilnica vzpostavila poslopje, morda za 400.000 gold., katero se more v tem obziru uže dodelano imenovati, ker se bode brez dvombe v prihodnjem oktobru ućnim namenom izročilo. Jaz bi mislil, da se hranilnica ne bode branila, izročiti to poslopje za namen ustanovljenja univerzitet po potu sporazumljenja; kajti potem bi šlo samo za to manjšo realko sezidati, ki bi interesom male dežele baš zadostovala.

Ko bi tedaj taka primerna razdelitev višjih učilišč mogoća bila, potem bi, menim, izobraženi, srećni, zadovoljni bratovski narodi med soboj teknovali za najlepše darove ćlovećanstva v mirnem boji, in vezali bi se interesi skupne države z interesi posameznih avtonomnih dežel v harmoniji.

Torej si dovoljujem nasvetovati, naj se k resoluciji pridene pristavek: „Pri tem naj ustanovljenje univerzitet za južne dežele v Ljubljani v preudarek vzame.“

Zbornica te resolucije nij sprejela in sploh nobene, v kateri je kako mesto imenovano bilo in le izrekla, da je še eno vseučilišće potrebno, nasvete zarad kraja pa naj stori vlada.

D. Gospodarska in vinorejna šola na Dolenjskem.

Kranjski deželni zbor je sklenil, tudi za Dolenjsko, kakor uže poprej za Vipavsko, napraviti gospodarsko in vinorejno šolo. A stroški za tako šolo so precej veliki in teško bi bilo za kranjsko deželo, vse stroške zmagati. Zato se je kranjski deželni odbor do vlade obrnil, da naj bi država pripomagala pri ustanovljenji in vzdrževanji te šole.

V 47. seji državnega zbora se je posvetovalo o stroških za kmetijsko ministerstvo. Pri tej priložnosti se je oglasil poslanec Pfeifer in z ozirom na imenitnost in potrebo gospodarske šole za Dolenjsko stavil predlog:

„Visoka vlada se pozivlje, da napravo nižje-gospodarske šole za Dolenjsko po moćeh pospešuje.“

Predlog je bil dovolj podpiran v zbornici ter izročen odboru za državni proračun, da ga pretresuje. Odbor pak je bil tega mnenja, da ima kmetijski minister nalogo in dolžnost, gospodarski poduk povsod pospešiti ter gospodarske šole podpirati, kjer se mu potrebno zdi.

Stvar je res bila precej potem v prid Kranjske dežele rešena. Kmetijski minister je namreč odločil za gospodarsko šolo na Dolenjskem iz podpornega fonda kmetijskega ministerstva vsako leto dati 2400 gold. podpore, za nakup posestva pa z 20.000 do 30.000 gold. pripomagati.

VI. Razne stvari.

I. Podpora Dolenjcem.

Strašna nesreča je 19. julija 1873 zadela en del Dolenjskega; toča se je usula in do golega potolkla njive in vinograde v novomeškem, krškem in trebanjskem okraji. Kranjska deželna vlada in deželni odbor sta se obračala do vlade, naj se privoli kaka denarna pomoč iz državne kase za poškodovane posestnike. Meseca januarja t. l. sta poslanca Pfeifer in dr. Razlag šla naravnost k ministru notranjih zadev, da sta mu razložila veliko revščino v zadetih krajih ter ga prosila, naj stori predlog v državnem zboru, da dobodo poškodovani saj nekaj podpore. Minister res precej potem stori nasvet, da se za to podporo privoli 20.000 gold. V 38. seji je bil razgovor o tej stvari. G. Pfeifer predloži, da se podpora na 30.000 gold. povekša.

Pfeiferjev govor za podporo Dolenjcem.

„Čestita gospoda! Slavna vlada je s hvalevredno skrbnostjo posebno gledala na to, da bi se olajšalo pomanjkanje v posameznih delih države; pred vsem je kraljestvu dalmatinskemu, katero je slaba letina in nevihta hudo poškodovala, dala 150.000 gold. pomoči, ter je dalje obljubila okrajem Novomesto, Trebnje in Krško znesek 20.000 gold. brez zavezanja vrnitve. Nij dvomiti, da bode tudi slavni državni

zbor važne uzroke te izredne pomoči zaradi izrednih dogodkov dovoljno cenil.

Slavni vladi izrekam v imenu ljudstva, katerega je nenavadni dogodek 19. julija preteklega leta tako nemilo zadel, za podeljeno pomoč najsrčnejšo zahvalo. Vendar pa še omenjam, da pomanjkanje v onih treh okrajih meji na obup, ker je veliko večje, kakor se je iz začetka mislilo.

Preveč bi dragega časa porabil, ko bi to strašno nevihto hotel natanko opisovati, zaradi česar le kratko omenim, da je kakor jajce debela toča veje in mladike z drevja zbijala, kožo lupila, in da je bila po njivah in po vinogradih več dni za čevelj na debelo ležala, da se je od daleč videlo, kakor da je v sredi poletja sneg zapadel. Da, obrtniki sosednjega Novega mesta so točo celó v ledenice vozili.

Kozolce, v katerih je bilo uže nekaj žita nadetega, je podrl strašni vihar; žito je vihar ven zmetal, ter je, kakor še ne požeto po njivah do zrna izmlatil, sploh je vse pridelke uničil. Opustošenje vinogradov nema izgleda; na nekaterih krajih je zemljo s trtami vred vzelo, trte je zlomilo in treba bo vse vinograde na novo obsaditi. Razun stroškov za drage trte, za privažanje prsti in gnoja je še to, da vinogradi najmanje pet let ne bodo ničesa rodili. Njive pod gorami, kakor tudi travniki so zasuti s kamenjem in peskom, tako da je več rodovitne zemlje za zmeraj izgubljene za obdelovanje. Nobeni stvari nesreča nij prizanesla. Da bi pa mera nesreče polna bila, je divji vihar strehe s hiš in z drugih poslopij zmetal ter one kolikor mogel poškodoval.

Efektivna vrednost uničene žetve je deželni zvedeni komisar v soglasji z drugimi uradnimi izjavami cenil na 773.780 gl., med tem, ko vsa škoda znaša nad dva miliona goldinarjev.

Kar se krajnega razširjanja tiče, je kranjsko zemljo vihar obiskal na površji kakih 4^{1/2} štirjaških milj, in sicer v okraji Novomesto 1233 hiš z 6848 ljudmi, v trebanjskem okraji 396 hiš z 2228 ljudmi in v političnem okraji krškem 396 hiš z 2075 ljudmi, vkup torej 2124 hiš z 11.141 ljudmi, ako ne računam onih posestnikov, ki imajo v omenjenih krajih samo vinograde.

Uže od leta 1870, gospoda, je bilo na Kranjskem veliko slabih letin. Žita in druge hrane je bilo komaj za največjo potrebo, da še zmanjkalo ga je. Tudi preteklo leto je bilo zaradi suše slabo; kajti, gospoda, med tem, ko se v drugih samo govori, da je suho, je na Kranjskem zaradi znane kakovosti tal, — kakor veste, se reke in potoki večkrat pod zemljo izgube in se kje drugje prikažejo — uže strašna suša, tako da se večkrat živina nema kje napajati.

V očigled tega strašanskega poškodovanja je kranjski deželni zbor, kakor tudi privatna dobrodelnost revo nesrečnežev le mimogrede olajšala. Mali posestniki so večjidel zadolženi, zelo ubožni in skoraj brez vsega potrebnega. Kdor more jarem volov svoj imenovati, je uže med premožnejšimi, tedaj nij misliti, da bi ti ljudje lahko kak kredit jemali. Še z delom spomladi si ne morejo ničesa prislužiti. Kajti naša zemljišča so v majhne dele razdeljena, ljudje svojih del, posebno v vinogradih večkrat ne morejo opraviti, in ker nimajo denarja, si tudi ne morejo delavcev najeti ter je plačati; torej je treba, da si drug družemu pomagajo, t. j. drug družemu delajo in pri tem drugega ne zaslužijo, kakor slabo jed.

V najvišji odločbi od 31. decembra 1864 je odločno pripoznano, da kranjska dežela preveč davka plačuje, in preteklo leto se je samo od naslova preobloženja davkov odpisalo okolo 70.000 gold., iz česar se da sklepati, da je kranjska dežela v preteklih letih državni kasi veliko preveč plačevala in da ima tako rekoč pravico, da se na njo ozira.

Ker se delanje namenjene dolenjske železnice — katere važnost kot prometne ceste se nič manje ne priznava kot druge zveze z morjem — ker se to delanje dozdej žalibog še nij začelo, po čemer bi ljudje lahko dela dobili, ne ostaja drugega, nego države pomoči prositi.

Ker je deželna vlada sama predlagala 100.000 gold., ker prava škoda znaša več nego 700.000 gold., bi se namenjenih 20.000 gld. vendar še lahko za 10.000 povišalo, da bi se veliki revščini bolje odpomoglo, in da bi se izpolnila plemenita želja našega vladarja, ki jo je v cesarskem pismu od 8. februarja t. l. izrazil „da naj se vse moči

porabijo, da se ubogemu ljudstvu olajšanje podeli.“ Jaz tedaj predlagam:

Visoka zbornica naj sklene:

„Podpora za okraje Novomesto, Trebnje in za politični okraj Krško, ki znaša 20.000 gold., naj se za 10.000 gold. poviša, ter naj se pod naslov „politična uprava“ stavi 30.000 goldinarjev.“

Pfeiferjev predlog je bil sprejet ter so dobili po njegovem prizadevanji Dolenjci za 10.000 gold. več podpore, kakor je vlada nameravala.

2. Sol.

Pri pogovorih o neposrednjih davkih je tudi sol na vrsto prišla. G. Ivan Nabergoj je poprijel besedo in izrekel željo, naj se cena soli poniža.

Govor Nabergoja o znižanju solske cene.

„Ker so čestiti gospodje predgovorniki o tej zadevi dobro govorili, dovoljujem si, le še nekaj kratkega pristaviti, ker je ravno sol jako važna stvar v celem gospodarstvu.

Avstrija ima solno ozemlje 420 kvadratnih milj. Ona je na soli najbogatejša dežela, pa vendar je za avstrijske podložne sol najdražja. Stroški za sol zadevajo tedaj hudo ubogo prebivalstvo, posebno v kamenitih in nerodovitnih okrajih na Krasu. Znani so mi celó slučaji, da so ubožne družine po cele tedne morale jedi neslane jesti, med tem, ko se je na istranskih obalih večkrat po več tisoč centov uže narejene erarne morske soli v morje zmetaló.

Tudi živini je sol za življenje tako rekoč potrebna. Ona pospešuje redenje in prebavljenje, pomnoži kri, in torej tudi meso in mast.

Odkar se je leta 1868 živinska sol odpravila, so se živinske kuge pomnožile in se je meso podražilo. Iz teh razlogov se je več deželnih zborov obrnilo na slavno vlado, naj ceno soli zniža, in naj posebno zopet dovoli

napravljane in prodajanje živinske soli. Tudi se je stavilo v tej zadevi v državnem zboru uže več resolucij. Ko bi se cene znižale, bi se gotovo soli toliko več porabilo, da bi se dohodki le malo ali celo nič ne znižali. Dovoljujem si slavno vlado prositi, naj ceno soli kar prej moči izdatno zniža.

Ob enem si dovoljujem slavno vlado opozoriti, naj solni monopol čisto odpravi. Ako reforma direktnih davkov po nazoru vlade postane zakon, ki bi, ako bi se odpravil pridobitni davek, ki bi se pobiral od solne obrtnije in hišni davek, ki bi se pobiral od hiš, kjer se sol pripravlja, dalje pridobitni davek, ki se ima vpeljati, ko bi uže sol ne dajala večjih dohodkov, dovoljno zadostenje dal financam, med tem, ko brez tega sedanji veliki stroški za režijo in nadčuvanje kontrebande velik del monopolnih dohodkov požró.

Državni zbor je sprejel predlog, da se vlada pozivlje, da resno premišljuje vprašanje ponižanja solske cene.

Tukaj omenjamo, da je državni zbor tudi zarad male loterije sklenil, da se naj vlada pozivlje, da stori v prihodnji sesiji nasvet o popolni odpravi male loterije.

3. Interpelacija dr. Vošnjaka zavolj cerkvenih matičnih knjig.

G. dr. Vošnjak in tovarši so v seji poslanske zbornice 4. marca stavili sledečo interpelacijo do ministra notranjih zadev:

„Člen 19 državnih osnovnih postav od 21. decembra 1867 priznava enakopravnost vseh deželnih jezikov v šoli, uradu in javnem življenji.

Na podlagi tega člena je več župnikov v slovenskih okrajih Štajerskega krstne, poročilne in mrtvaške knjige v slovenskem jeziku pisati začelo, ker je samo po sebi razumljivo, da se mora 19 člen praktično uvesti po vsem javnem življenji; če ne ostane mrtev na papirji. Zlasti gledé krstnih, poročilnih in mrtvaških knjig je silno važno in potrebno, da se slovenska imena pišejo s slovenskim pravopisom in se tako odstranijo pomote, katere lahko nastanejo

po nemškem pisanji; kajti znano je, da je v slovenskem jeziku dosti imen in besedij, ki se nemškim pravopisom zavolj pomanjkanja dotičnih črk ne dajo dovolj natančno zaznamovati.

Kljubu temu je ministerstvo notranjih zadev z ukazom od 22. februarja 1872, števil. 1889, zabranilo slovensko pisanje v župnijskih maticah in zaukazalo, da se morajo tudi zanaprej z nemščino pisati; a župnikom, ki so se slovenščine držali, je ministerstvo protilo s kaznijo ter res trde kazni naložilo.

Tako je bil g. Božidar Raič, župnik pri sv. Barbari v Halozah od c. kr. namestnika v Gradci zavoljo slovenske pisave v župnijskih maticah z odločbo od 17. oktobra 1873 na 100 gold. globe obsojen in ta rzsodba od ministra notranjih zadev z ukazom od 23. novembra 1873 potrjena, tako da je moral g. župnik Raič v treh dneh plačati globo 100 gold. in komisijske stroške 11 gold. 23 kr.

Zo ozirom na to, da je 19 člen državnih osnovnih postav za vse v avstrijskih dezelah živeče narode veljaven, tedaj tudi za slovenski narod; dalje, da se župnijske matice pri vsakem narodu morajo v njegovem jeziku pisati, ker daje pisava v drugem jeziku povod mnogim pomotam in končno z ozirom na to, da gori navedeni ukaz ministra notranjih zadev 19 člen državnih osnovnih postav nasproti slovenskemu narodu popolnem prezira in prelamlja, vprašajo podpisani ministra notranjih zadev:

1. Zakaj je ministerstvo nasproti 19 členu državnih osnovnih postav zabranilo pisanje župnijskih matic v slovenskem jeziku? in

2. kakšne ovire so proti slovenskemu pisanju župnijskih matic v župnijah s slovenskim prebivalstvom?

Na Dunaji 3. marca 1874.

Dr. Vošnjak, dr. Razlag, Nabergoj, Pfeifer in drugi.“

Na to interpelacijo minister dozdej še nij odgovoril.

4. Interpelacija dr. Vošnjaka zavolj priprav proti kužnim boleznim.

V seji 31. marca je stavil dr. Vošnjak in tovariši sledečo interpelacijo do ministra notranjih zadev:

„Na spodnjem Štajerskem in skoraj po vsem Kranjskem vladajo uže nekaj mesecev epidemije, koze, vročinska bolezen in škarlatinka; in sicer grasirajo v okrajnih glavarstvih Celja in Brežice in deloma tudi v okrajnem glavarstvu Mariboru na Štajerskem, kakor tudi v okrajnih glavarstvih Krško, Novo mesto, Litija in Ljubljana koze uže dve leti in ogromno število ljudij pobirajo. V okraji šmarijskem pri Celji ljudje zelo mrjo za škarlatinko, po hribih okolo Zidanega mostú pa divja vročinska bolezen. In vendar vlada na okuženih krajih ne vpelje epidemijnega ravnanja in se ne skrbi za podučenje ljudstva in dovoljno zdravniško pomoč.

Za osamljenje bolnikov, bodi-si v bolnišnicah za silo, bodi-si v privatnih hišah, se ničesa ne stori, da more vsakdo brez ovire z bolnikom občevati. Trupla takih za kužno boleznijo umrlih ljudij ostanejo po 48 ur po hišah; berači prihajajo bog vé od kodi, ker se obiskovalcem pri tej priložnosti daje vina in kruha, ostanejo cel čas pri bolniku, ter raznesejo potem kugo na vse kraje; za pogrebom gre množica tja do groba, kjer se truge velikrat zaradi ogleda odpró. Truge niso zasmoljene.

Ako je v gostilnici bolnik, je ta vendar gostom vedno odprta, kakor tudi o obešeni svarilnih tabel na hišah okuženih bolnikov nij govorjenja.

Dalje se niti posteljna slama ne sežiga, niti se obleka in posteljna oprava ne desinficira, nego se meni nič tebi nič med dediče razdeli ali pa beračem podari. Okrevajoči bolniki, še vsi krastovi, pridejo kar v cerkev, v pisarne, v prodajalnice, v šolo in na trge. Preteklo leto je v Brežicah veliko rekrutov še čisto krastovih prišlo k naboru. Šole se ne zapro, dokler večina otrok uže bolna ne leži.

K temu pride še to, da nihče ne podučí ljudstva o nevarnosti prijetja, ker duhovenstvo k temu nij instruirano,

politični uradi pa zaradi obširnosti okrajev in zaradi nastalega abnormega mnogopisja pri najboljši volji nemale časa, da bi za ta važni oddelek javnega zdravja koristno delovali. Sanitarni okraji končno so toliki, da bi se vsak okrajni zdravnik moral pomnožiti, da bi ob enem na 30 ali 40 okuženih krajih bil.

Uvedenje tako imenovanega epidemijskega ravnanja po dozdani šabloni ne vede do njenega povoljnega rezultata, in se spakuje le v sam formalizem, ker je zdraveči zdravnik ali ranocelnik zarad oddaljenja kraja, kjer je epidemija, na to omejen, da vsak teden dva- ali trikrat ogleduje, da podaje potrebni raport. Veliko zlo je tudi manjkanje kazenske sankcije v slučaju protiravnanja. Iz teh uzrokov si dovoljujejo podpisani sledeča vprašanja staviti na gospoda ministra notranjih zadev:

1. Ali ima slavna vlada znanje o zgoraj navedenem stanju, in je-li pripravljena, potrebna varovanja proti epidemiji v okuženih okrajih Kranjskege in spodnjega Štajerskega takoj energično izvesti?

2. Ali je vlada voljna z ozirom na to, da so dozdanje določbe v epidemijah stvareh popolnem zastarele in jako potrebujejo reforme v duhu časa in moderne vede, predložiti v prihodnji sesiji slavnega državnega zbora zakonsko osnovo o ravnanju pri epidemijah?

Na Dunaji 30. marca 1874.

Dr. Vošnjak, dr. Razlag, Pfeifer, Naberger in drugi.“

V seji 20. marca je tudi dr. Razlag naglašal, da je na Kranjskem premalo okrajnih zdravnikov, ker jih je samo 7 v 11 okrajnih glavarstvih, poprej pa jih je bilo 10. V 4 okrajnih glavarstvih tedaj nij okrajnih zdravnikov, namreč na Krškem, v Planini, v Kamniku in v Radovljici. Sploh je za zdravilstvo slabo skrbjeno na Kranjskem, ker je za 348 občin samo 45 okrajnih ranocelnikov. Vlada bi morala saj v vsakem okrajnem glavarstvu enega okrajnega zdravnika nastaviti. Dr. Razlag nasvetuje resolucijo, da se naj vlada pozivlje, da poizveduje glede pomnoženja sistemiziranih 7 c. kr. okrajno-zdravniških mest in če se kaže potreba, da

njihovo število primerno pomnoži ter jih nastavi do 1. januarja 1875.

Resolucija nij bila sprejeta.

5. Kolek za časnike.

V 21. seji državnega zbora je bilo posvetovanje, ali se ima kolek za časnike odpraviti ali ne. Pri nas v Avstriji mora se plačati za vsako številko političnega časnika 1 krajcar za kolek. Kdor bere časnike, gotovo je že zapazil na sprednji strani natiskani kolek. Vsled tega so časniki tako dragi, ker se mora v naročnino kolek vračunjati. Pri listu, kateri se enkrat na teden izda, tedaj 52 krat na leto, plača vsaki naročnik 52 krajc.; če pa list vsaki dan izhaja, 3 gold. na leto. To zavira, da se časniki ne morejo prav po ceni dati ter si jih ljudstvo ne more lahko naročiti.

Pri posvetovanji je tudi dr. Vošnjak govoril za odpravo časnikarskega koleka.

Dr. Vošnjak je poudarjal, da je časnikarski kolek zlasti v mnogojezični Avstriji huda zavira za razvitek časnikarstva. Tu žive zraven večjih tudi manjši narodi, ki pa imajo isto potrebo in željo po politični in splošni omiki. Veliki rezidenčni nemški listi imajo na tisoče naročnikov in zraven po inseratih dobre dohodke; časniki po deželah, posebno nemški, slovenski, srbsko-hrvatski pa imajo naravno omejen krog svojih čitateljev in se morejo zdržati samo iz naročnin. Ako pregledamo dohodke in stroške tacega malega dnevnika, najdemo, da mora 25 do 30 odstotkov svojih dohodkov plačati kot časnikarski kolek. Tako nakladanje je nepravilno, ker nij v nobeni razmeri z čistimi dohodki; upravo ti časniki nemajo nobenih čistih dohodkov, ampak le vsakoletni deficit, ki ga morajo pokrivati dotične politične stranke. — Časnikarstvo se je res v poslednjih letih kljubu kolku izdatno razvilo in pomnožilo; a to je storilo živo politično gibanje in žrtvoljubje političnih strank, ne pa doneski in denarni dobiček od časnikov. — Ako je naša želja in volja, da se vednosti in omika širijo v vseh krogih prebivalstva, odpraviti nam je one ovire, katere je Bachov absolutizem postavil, da bi žurnalistom po tiskovni postavi življenje ogrenil, čitateljem pa po visoki ceni časnikov

naročevanje otežil in tako ohranil ljudstvo v zaželeni nevednosti o javnih zadevah.

Zato dr. Vošnjak obžaluje, da ministerstvo nij iz lastnega nagiba nasvetovalo, kakor odpravo inseratnega davka, tako tudi časnikarskega kolka. Po izjavah oficijoznih listov se je celo bati, da ministerstvo ne misli tej postavi cesarske sankcije pridobiti. Pri tem predmetu pač ne bi smeli odločevati finančni, ampak v prvi vrsti politični oziri. — A tudi od finančne strani prikrajšanje državnih dohodkov po odpravi tega kolka ne bode tako silno, da bi državno gospodarstvo vsled tega v zadrege prišlo. Če pregledamo računski sklep državnih dohodkov in stroškov za leto 1872, najdemo toliko povoljno stanje, da lahko ne samo časnikarski kolek odpravimo, ampak še druge davke olajšamo. Leta 1872 je bilo 14 milijonov gold. več dohodkov, nego stroškov in pri tem še nij vračunjenih onih 18 milijonov gold. iz navadnih ostankov v državnih kasah, kateri so bili postavljeni kot pokritje v državni proračun. Dalje je koncem leta 1872 ležalo v državnih blagajnicah $95\frac{1}{2}$ milijon. gold. v bankovcih in $8\frac{1}{2}$ milijonov gold. v srebru, tedaj 104 milijonov gold., znesek, ki se je do konca junija 1873 na 115 milijonov gold. povišal; od katerih je samo v centralni blagajnici na Dunaji ležalo čez 70 milijonov gold. Pri takih ogromnih svotah v državnih blagajnicah se bi pač marsikateri davki dali ponižati. Odprava časnikarskega kolka se bode le malo čutila v državnem gospodarstvu, neizmerne koristi pa bode za razširjanje poduka med prostim ljudstvom.

Pri imenem glasovanji so bili za odpravo celi „Fortschrittsklub“, dunajski demokrati, cela pravna stranka, Moravani in Slovenci ter nekateri poslanci iz levice, za vsem 114 poslancev; proti odpravi je glasoval celi centrum, večji del levice, Rusini in Poljaci, za vsem 129 poslancev; tedaj predlog nij bil sprejet.

6. O rudarstvu in potrebi železnice skozi savinsko in skalsko dolino

je dr. Vošnjak govoril v 59. seji, ko je bilo posvetovanje zaradi visokih cen premoga ali kamnenega oglja zlasti gledé Dunaja.

V svojem govoru poudarja dr. Vošnjak, da je dovoljna konkurencija južno-štajerskega premoga le potem mogoča, ako se projektirane železniške črte dozidajo in se dotične železniške štacije s premogovimi rudniki z železniškimi tiri zvežejo. Dozdaj je vlada svoj pozor pred vsem obračala na večja prometova pota, na večje železnice in je pri tem izvršenje lokalnih cest, ki so sesalne žile javnega prometa, izključljivo privatni industriji prepustila, ko bi vendar ravno tukaj država z majhenimi sredstvi za razširjene prometne okraje lahko skrbela.

Dr. Vošnjak opozoruje tukaj na železnični projekt Spodnji Dražberg-Celje, kateri pelje povsem prek pomenljivih premogovih revirjev, od katerega bi se kratka, komaj eno miljo dolga črta Celje-Žavec, ker nij skoraj nijenih terenovih opovir, prav lahko izpeljala, ko bi vlada hotela pomagati, ker posestniki pod sedanjimi razmerami ne mogó dati za to potrebnih denarnih svot.

Še dosti drugih razgovorov je bilo v državnem zboru ter so se storili razni sklepi, katerih vseh tukaj navesti nam prostora pomanjkuje. Kar pa se vedenja naših slovenskih naprednih poslancev tiče, vsak bralec lahko sam sodi, da so se trudili, kolikor je bilo v njihovih močeh za koristi slovenskega naroda in domovine v obče in vsak še posebej za prid svojega volilnega okraja. Ako niso vselej dosegli, česar so želeli, niso oni krivi, ampak deloma sestava državnega zbora, v katerem imajo Nemci veliko večino, deloma razmere na domačih tleh, kjer je farizejska nazadnjaška stranka v svoji slepi strasti, mesto da bi pravično poročala o delovanji slovenskih poslancev ter jih podpirala saj v onih vprašanjih, v katerih bi vsi Slovenci morali edini biti, proti njim samo grde laži, psovke in obrekovanja trošala med ljudstvom in tako opovirala marsikatero za narod in domovino koristno početje.

K o n e c.

H konci nam je še govoriti o delovanji in obnašanji ostalih poslancev, kateri so bili v slovenskih volilnih okrajih izvoljeni.

1. Slovenska ultramontanska ali nazadnjaška stranka je kljubu strašni agitaciji zlasti nekaterih prenapetih duhovnikov samo tri poslance spravila v državni zbor: grofa Hohenwarta in Barbota na Kranjskem in Miha Hermana na Slovenskem Štajerskem. Grofu Hohenwartu in Hermanu, katera sta oba Nemca, je za pravice slovenskega naroda toliko mari, ko našemu kmetu za lanski sneg. Grof Hohenwart se le za visoko politiko briga; kakšno politiko uganja, smo videli ob času njegovega ministrovanja. Še nemški minister Giskra je bil bolj pravičen naši narodnosti, nego Hohenwartovo ministerstvo. Sicer pa Hohenwart nema nobene upanja, da bi zopet kedaj zasedel ministerski stol, posebno ne, odkar se je popolnem udal klerikalnim nazadnjakom. Hermanu družega ne roji po glavi, kakor reakcija (nazadnjaštvo) in klerikalstvo. O grofu Barbotu po krščansko molčimo, kakor je tudi on v celi sesiji molčal in niti ene besedice nij dal od sebe. Njemu je vrlo na strani stal v molčanji nemškutarski poslanec dolenjskih mest in trgov g. Hočevar.

2. Nemškutarski, v slovenskih okrajih izvoljeni poslanci so se malokedaj oglasili, a kadar so to storili, nij bilo na prid našemu slovenskemu narodu. O g. Dežmanu smo že pravili, kako se je protivno svojemu lastnemu narodu in svoji domovini obnašal, ko je šlo za šolstvo v slovenskih deželah. Podpirali saj z glasovanjem so ga vselej njegovi tovariši dr. Suppan, dr. Schaffer in Hočevar. Enaki tem možem so ravnali proti pravičnim zahtevam Slovencev koroški in štajerski poslanci Petrič, Stokert, Seidl, Brandstetter in Foregger.

Vso pohvalo pa moramo izreči goriškima poslancema grofu Koronini in baronu Tacco. Grof Koronini je pri več priložnostih pokazal, zlasti pri šolskih debatah, da je pravičen vsakemu narodu in da želi nam Slovincem iste

pravice, katere uživajo drugi narodi. Tudi baron Tacco se je skazal neodvisnega, posebno v gospodarskih stvareh izvedenega moža.

S tem končamo knjižico. Slovenskim kmetom pa priporočujemo, naj jo marljivo prebirajo. Prepričali se bodo potem, kje je pošteno delovanje za blagor slovenskega naroda in kje hinavščina. Sami bodo lahko spoznali in obsodili lažnjivost in obrekljivost onih, večjidel duhovnih gospodov in časnikov od njih pisanih, kateri hinavsko pod krinko vere skrivajo svoje sebične namene ter poštenega slovenskega kmeta begajo in plašijo z izmišljenim strahom, da je vera v nevarnosti.

V nevarnosti nij vera; v nevarnosti pa so vse ljudske pravice, če kedaj zmagajo mračnjaki in nazadnjaki.

Zato pozor, slovenski kmetje! Napredujmo, nabirajmo si vednosti in držimo se krepko ustavnih pravic. Samo po ustavnem potu je mogoče, da se uresničijo naše narodne zahteve in da dospemo do onega cilja, katerega smo si postavili pred mnogimi leti in za katerega se tudi deneborujemo, do zedinjenja vseh Slovencev v eno deželno celoto pod svitlim žezlom naše veličastne cesarske rodovine.

Slovensko politično „Národno društvo“

se je v Ljubljani ustanovilo. Društvo ima namen v duhu svobode in napredka razširjati mej slovenskim ljudstvom politično izobraženje in narodno zavest, braniti narodne in državljanske pravice slovenskega naroda in povspeševati ustavni razvoj avstrijske države.

V društvo vstopiti sme vsaki polnoletni mož. Vsak družvenik plača 20 kr. na leto, a dobiva od društva izdane knjižice.

Slovenci! dajte se vpisati v to društvo. Za majhni donesek 20 kr. na leto dobivate podučljive knjižice in sicer precej zdaj knjižico „Slovenci in državni zbor leta 1873-1874“ brezplačno.

Odbor „Národnega društva“ v Ljubljani.

V „Národní tiskarni“ v Ljubljani in Mariboru so na svitlo prišli:

„**Listki**“ zbirka spisov beletrističnega in znanstvenega zapopadka. V prvih šestih zvezkih se nahajajo: Ivan Erazem Tatenbach, izvorni roman od *Josip Jurčiča*. — Meta Holdenis, roman iz francoskega od *Viktor Cherbulicza*. — Dve izvorni noveli od *J. Skalca*. — **Različni spisi** od *dr. Ribiča*, *Božidar Rajčca*, *France Levstika*, *dr. Celestina*, *dr. Vošnjaka*, *Josip Ogrinca*, *Paulusa*, *dr. Kreka* in drugih.

I. zvezek velja 25 kr., II. zvezek 50 kr., III. zvezek 25 kr., IV. zvezek 25 kr., V. zvezek 50 kr., VI. zvezek 25 kr.

Kdor vseh šest zvezkov naenkrat kupi, jih dobi za znižano ceno **1 gld. 50 kr.**

„**Pesmarica**“ V drugič in pomnoženo na svetlo dal in založil *dr. J. R. Razlag* v Ljubljani.

Slovinci radi pojo. „Nema veselice poštene, pri kateri se ne sliši pesmic sladki glas“ so besede neumnega knežovladike Antona Slo m šeka. V „Pesmarici“ najde Slovenec lep venec slovenskih in sorodnih pesmi, marljivo nabranih od našega spoštovanega rodoljuba *dr. Razlaga*. Segajte po njih ter se počeno razveseljajte pri domačem petji.

„**Pesmarica**“ prinaša na 240 straneh nad 300 pesmi in velja **60 krajcarjev**.

„**Občni zemljepis**“ spisal profesor *Ivan Jesenko*.

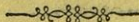
Jesenkov „Občni zemljepis“ je jako podučljiva knjiga, katero priporočujemo vsakemu Slovencu, komur je mar, da poizve geografijo in statistiko ne samo svoje ožje domovine, ampak cele naše zemlje. Knjiga ponuja čitatelju na 30 drobno tiskanih polah premnogo raznovrstnega gradiva iz zvezdoznanskega, prirodoznanskega in državovznanskega zemljepišja, zlasti so pa kulturostatistični podatki, ki jih je treba imeti na očeh. Ime pisateljevo nam je porok za temeljitost knjige, obširnost je cena **2 gld.** prav nizko nastavlja.

„**Pesni**“ *Franjo Cimpermana*, najnovi Mladi, prerano umrli pesnik si je postavil v te meje Slovinci. Pesni njegove se po obliki in za priporočati slovenskemu svetu.

Da si obsega knjiga 247 strani, velja sam

Vse te knjige dobivajo se v sledečih hi

V Ljubljani: *Janez Giontini*; *Jurij Lerche*
Otokar Klerr; *Ig. pl. Kleinmayer & F. Bamberg*. —
E. Liegel. — V Mariboru: „Národní tiskarna.“
Schimpf. — V Gorici: *Karel Sohar*. — V Celji:
Ptuji; *Vil. Blanke*. — V Zagrebu: *Leopold Hartma*

„Národna tiskarna“

Ljubljani, in **Mariboru,**

v Tavčarjevi hiši, na celovski cesti, v koroskem predmestju hiš. šte. 229,

se priporoča za izpeljavo vsakovrstnih **tiskarskih** del in zagotavlja okusno izpeljavo, hitro izvršenje in po moči nizke cene.

Ob enem opozoruje na svojo **zalogo tiskovin** za c. k. sodne, občinske urade, advokate in notarje, za zadruge itd.

V „Národni tiskarni“ v Ljubljani izhaja:

„Slovenski Tednik.“

Politični in gospodarski list za kmetstvo. „Slovenski Tednik“ izhaja vsak teden enkrat in je najcenejši slovenski list. Velja za četrť leta samo **70 krajcarjev.**

„Slovenski Tednik“ donáša našim slovenskim kmetom mnogo vrstne **novice** iz domačih in tujih krajjev; pove kratko in resnično, kaj se po svetu godi; poleg tega prinese poučne spise o gospodarstvu, poljedelskih, živinorejnih, sadnih in vinogradskih stvaréh.

Kdor hoče dobivati „Slovenski Tednik“, naj pošlje náročnino po poštni nakaznici „Národni tiskarni“ v Ljubljani.

Slovenski kmetje! naročite si „Slovenski Tednik“, če vam je mar, da poizvedete poučne, koristne a tudi kratkočasne stvari.

„Slovenski Narod“

je edini slovenski politični list, kateri vsak dan izhaja. Tiska in zalaga ga „Národna tiskarna“ v Ljubljani.

Ke
zadostuje tedenski list, naj sega po „Slovenski Narod“ nizka; četrť leto, za učitelje in dijake pa **3 gld.**

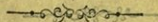
in „Slovenski Tednik“ zagovarjata načela naše politične stranke mej Slovenci in štá glárodnega društva“ v Ljubljani.

in tiskarni“ v Mariboru izhaja:

„ZORA“

in poduk. „Zora“ velja za celo leto **5 gld.**, za **3 gld.** Náročnina naj se pošilja „Národni tis-

— priporočamo prijateljem lepoznavskega in poučljivega časopisa z dobrim branjem, sicer blaži samo svoj nabira dosti vednosti ki so mu koristne v življenju.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBIS 8

00000224178

